

Regn, regn färdas över oss. Algot Niklasson och förnyelse- väckelsen inom svensk pingströrelse 1950–1951

Joel Halldorf

Regn, regn färdas över oss

Skrifter utgivna av
Insamlingsstiftelsen för pingstforskning
Nr 9

Joel Halldorf

Regn, regn färdas över oss
Algot Niklasson och förnyelseväckelsen
inom svensk pingströrelse 1950–1951

Uppsatsen *Regn, regn färdas över oss – Algot Niklasson och förnyelseväckelsen 1950–1951* framlades år 2004 vid "Uppsatskurs 10 p vid Lunds Universitet, Centrum för teologi och religionsvetenskap, KRU 045, Kristendomens historia, Kyrkohistoria. Examinator och handledare: Göran Gellerstam".

I föreliggande utgåva av denna uppsats har ett antal smärre ändringar och kompletteringar gjorts, vilket har medfört att den ursprungliga notnumreringen inte har kunnat behållas. Två av kompletteringarna gäller två böcker efter år 2004 där förnyelseväckelsen behandlas, dels utgåva 2 från år 2005 av Torbjörn Aronsons *Guds eld över Sverige – Svensk väckelsehistoria efter 1945*, dels *Pingströrelsen, del 1 – Händelser och utveckling under 1900-talet* (2007) där Olof Djurfeldt skriver om förnyelseväckelsen.

Två dikter av Algot Niklasson inleder och avslutar uppsatsen. De är hämtade från *Väckelsen är här* (Niklasson 1952) resp. *Väckelse – mitt liv* (Ljungquist 1978).

Denna skrift har även publicerats som e-publikation på www.pingst.se.

INSAMLINGSSTIFTELSEN FÖR PINGSTFORSKNING instiftades år 2004 av pingstpastor Bertil Carlsson och hans fru Anna-Britta Carlsson. Stiftelsen har till ändamål att främja akademisk forskning om den svenska Pingströrelsen och förvaltas av Pingstförsamlingarnas skol- och kursverksamhet (PSK). Stöd till fonden kan ges genom dess bankgiro nr: 5851-6899.

Copyright: Joel Halldorf 2010

Utgivare: Insamlingsstiftelsen för pingstforskning, www.pingst.se

Omslag: Eric Ekman

Omslagsbild: Gunvor och Algot Niklasson med bl.a. Georg Johansson vid den konferens som Filadelfiaförsamlingen och Södermalms fria församling höll under påsken 1951

Foto: Pingstarkivet

ISBN 978-91-977626-8-7

ISSN 2000-0006

Tryck: Stema Print AB, Forserum 2010

E-publikation: www.pingst.se

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	7
Del I: Kontext	25
2. Pingströrelsens framväxt och konsolidering	26
3. Det omvälvande 40-talet.....	38
3.1 Pingströrelsen och omgivningen: Från sekterism till samhällsmedvetande	38
3.2. Pingströrelsen och insidan: interna motsättningar.....	41
4. Teologiska strömningar inom pingstväckelsen 1940–50.....	56
4.1. Trender i Nordamerika 1940–50	56
4.2. Trender i svensk pingströrelse 1940–50	63
Del II: Förnyelseväckelsen.....	69
5. Kronologisk genomgång av förnyelseväckelsen 1950–51	70
6. Tematisk genomgång: Förnyelseväckelsens teologiska gestalt.....	112
7. Kritiken mot förnyelseväckelsen	134
Del III: Analys	157
8. Analys och avslutande reflexioner	158
Sammanfattning.....	171
Referenslista	173

Ung nitälskan

*Jag vill kämpa, jag vill vinna,
jag vill dö med svärd i hand.
Jag vill segra, jag vill brinna,
tills jag står på andra strand.*

*Inte rosta ner som andra
utan kämpa livet ut.
Jag vill borra, jag vill hamra,
jag vill spränga med Guds krut.*

*Jag vill gärna bryta stenar,
jag vill också röja mark.
Jag vill veta, vad Gud menar
nu, då jag är ung och stark.*

Algot Niklasson

1. Inledning

I fokus för denna uppsats står den väckelse som växte fram inom pingströrelsen i början av 1950-talet och som senare kom att kallas förnyelseväckelsen. Starten härleds vanligtvis till den tältmöteskampanj som Karlskoga pingstförsamling höll i slutet av augusti 1950, till vilken man inbjudit den unge evangelisten Algot Niklasson som talare. På predikantveckan i december samma år kom det verkliga genombrottet för väckelsen och även för den unge Niklasson, och under vintern 1950/51 fick den ett stort genomslag i pingstförsamlingar runt om i landet. Under hösten 1951 verkar väckelsen dock ha tappat fart och mark, och i början av 1952 tillhör den definitivt det förgångna.

Frågeställning och disposition

För några år sedan satt jag och bläddrade i min farfars pärmar med tidningsklipp från det tidiga 50-talet. Själv pingstpastor och i samma generation som Algot Niklasson hade han en mängd klipp från dennes möten. Här fanns annonser, mötesreferat och intervjuer – i tidningen *Dagen* såväl som i profan press. Den unge fiskarpojken från Rörö höjdes till skyarna under ungefär ett års tid. Sedan var det tyst. Från slutet av 1951 och framåt hade min farfar inte ett enda klipp om Algot Niklasson. Vad hade hänt? Mysteriet tjugade mig, det ska jag erkänna, och nu har det blivit föremål för denna uppsats. Huvudfrågan lyder således:

- Varför kom Algot Niklasson, förnyelseväckelsens främste företrädare, att försvinna från den svenska pingströrelsen efter 1951?

Ett svar på denna fråga kräver en god förståelse av pingströrelsen anno 1950, samt även kunskap om förnyelseväckelsen, den väckelse som Algot Niklasson så intimt kom att förknippas med. Pingströrelsens institutioner ("gemensamma verksamheter") och traditioner bildar ett ramverk för företeelser inom densamma och för att förstå förnyelseväckelsens öde, måste vi se i vilken mån den passar inom ramarna. Var förnyelseväckelsens budskap i konflikt eller låg det i linje med pingströrelsens?

För att lösa huvuduppgiften måste därför en rad relaterade frågor besvaras. Dessa knyts till uppsatsens tre huvuddelar. Del I behandlar kontexten. Här blir uppgiften en bakgrundsteckning av pingströrelsen generellt, men med särskild fokusering på företeelser och traditioner inom rörelsen som jag menar är betydelsefulla för att kunna besvara huvudfrågan.

I del II behandlas förnyelseväckelsen. Medan del I anger ramverket, följer här en beskrivning av själva målningen, för att fortsätta den liknelsen. I del II blir uppgiften dels att ge en bild av händelseförloppet under åren 1950–51, dels att beskriva förnyelseväckelsens inre uppbyggnad och teologiska gestalt. Händelseförloppet från augusti 1950 till december 1951 tecknas kronologiskt, medan väckelsens teologiska särdrag redogörs för tematiskt. Mot bakgrund av det ovan givna, del I såväl som del II, följer sedan en genomgång av den kritik som kom att riktas mot förnyelseväckelsen.

I del III följer analysen av själva huvudfrågan. Mot bakgrund av det framlagda materialet hoppas jag kunna ge en inriktning mot en lösning av den gåta som Algot Niklassons försvinnande från den svenska pingströrelsen utgör. Men det är också min uppfattning att en förståelse av Algot Niklassons öde kan ge insikter om mekanismer och strukturer inom pingströrelsen vid den här tiden. Jag vill försöka avtäcka något av dessa underliggande strukturer som blir tydliga genom en förståelse av "fallet Niklasson".

Avgränsningar

Denna uppsats är redan i sitt ämnesval tämligen avgränsad: den berör en väckelserörelse som var aktuell ungefär perioden augusti 1950–december 1951 främst inom pingströrelsen i Sverige. Därmed är jag avgränsad både i tiden och i rummet. Men jag vill ändå göra några ytterligare klargöranden kring omfattningen:

- Jag kommer att göra en viss beskrivning kring väckelsens vägar och omfattning i Sverige, men överlämnar till framtida forskning att göra en mer fullständig förteckning av väckelsens inverkan och spridning i landets församlingar. Mitt fokus i den kronologiska genomgången av 1950–51 kommer att vara Algot Niklasson samt hur väckelsen rent generellt behandlades i pingströrelsens centrala organ (min huvudkälla är tidningen *Dagen*).

- Jag kommer att i någon mån försöka beröra bakgrunden till de teologiska särdrag som karakteriserade förnyelseväckelsen. Genom att peka på paralleller i och eventuella influenser från samtida och från historiska fenomen hoppas jag att förnyelseväckelsens relation till pingströrelsen i teologiskt avseende tydliggörs. I vissa fall kommer denna bakgrundsteckning dock begränsa sig till antydningar och förslag – en mer djupgående utredning på detta plan skulle vara önskvärd.
- I en väckelse samlas man inte alltid kring ett gemensamt dokument. Istället är det ofta en rad "tända" förkunnare som individuellt men förenade av en gemensam lidelse proklamerar ett likartat budskap. Men detta budskap gestaltas ofta olika hos de enskilda förkunnarna. Betoningarna skiljer sig, och i vissa fall kan även åsikterna gå isär. Jag kommer i huvudsak att tala allmänt om "förnyelseväckelsens budskap". I karakteriseringen av detta generella budskap utgår jag från väckelsens två mest framträdande företrädare: Algot Niklasson, som var väckelsens karismatiske frontfigur, samt pingstpastorn Ragnar Ljungquist, som framstod som väckelsens huvudideolog och som även tycks ha haft en stor inverkan på den unge Algot Niklasson. Eftersom det centrala för frågeställningen är att förstå hur denna väckelse uppfattades, är det inte alltid nödvändigt att skilja på Niklassons och Ljungquists uppfattningar; de stod båda som representanter för samma fenomen.

Forskningsläge

Förnyelseväckelsen har, mig veterligen, inte tidigare enskilt studerats akademiskt. Börje Norlén och Georg Kjellberg har ett kapitel om väckelsen i sin C-uppsats *Latter Rain-väckelsen i Östermalms Fria Församling på 1950-talet*¹. Kapitlet är informativt men uppsatsens fokus var Latter Rain-väckelsen. Även Torbjörn Aronson berör förnyelseväckelsen i sin bok *Guds eld över Sverige – Svensk väckelsehistoria efter 1945*.² Han bygger sitt avsnitt delvis på Norlén/Kjellberg, men drar

¹ Norlén och Kjellberg 2010. – Uppsatsen är framlagd 1985. När jag skrev föreliggande uppsats hade jag tillgång till en år 1995 reviderad version. De citat jag har hämtat ur denna är identiska med motsvarande texter i utgåvan år 2010.

² Aronson, Torbjörn, *Guds eld över Sverige – Svensk väckelsehistoria efter 1945*, 2005. Första utgåvan publicerades år 1990 och den hade jag tillgång till när uppsatsen skrevs. Andra utgåvan trycktes 2005 och den hänvisar jag till när jag citerar

även vissa av de ideologiska och teologiska linjerna mellan andra väckelserörelser och förnyelseväckelsen. Alf Lindberg och Arthur Sundstedt stannar båda i sina genomgångar av den svenska pingströrelsen vid Lidmanstriden 1948.³ Carl-Erik Sahlberg behandlar väckelsen översiktligt i sin avhandling *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–63*, som innehåller en god historisk genomgång av pingströrelsens historia med en fortlöpande analys, framförallt utifrån vad som var Sahlbergs huvuduppgift: att studera pingströrelsens utveckling och förändring från dess initiala sekteriska karaktär.⁴ Även Curt Dahlgren ger visst utrymme åt förnyelseväckelsen i sin avhandling *Maranata – En sociologisk studie av en sekrörelses uppkomst och utveckling*. I bakgrundsteckningen behandlas den svenska pingströrelsen från 1907 till omkring 1950, med sikte på Maranatas framväxt i slutet av 1950-talet.⁵ En översiktlig genomgång av förnyelseväckelsen finns även i Marianne och Roland Gäreskogs privata forskningsarbete om Sionförsamlingen i Linköping.⁶ På amerikansk mark finns en mer gedigen tradition av forskning om pingstväckelsen, men inget jag funnit tar, naturligt nog, upp den svenska förnyelseväckelsen.⁷

Aronson. Denne har under arbetet med den andra utgåvan haft tillgång till föreliggande uppsats så som den presenterades ursprungligen. Förnyelseväckelsen behandlas i första utgåvan på s. 52-58 och i andra utgåvan på s. 70-78. Aronson är akademiker (fil.dr. i statsvetenskap samt teologi), men hans bok syftar inte till att vara strikt akademisk. I sitt förord till första upplagan skriver han att utgångspunkten är "ett otvetydigt ställningstagande för väckelsen i dess olika yttringar under de tidsperioder som behandlas".

³ Lindberg 1985. Arthur Sundstedt har skrivit fem böcker med den övergripande titeln *Pingstväckelsen*, vilka gavs ut på Normans Förlag, Stockholm, 1969–73. Jag hänvisar i det följande till två av dem: Sundstedt 1969 och 1973.

⁴ Sahlberg 2009 (1977), s. 9-10.

⁵ Dahlgren 1982, s. 49-81. Förnyelseväckelsen berörs på s. 56-57, 74-76.

⁶ Det material jag har haft tillgång till från Sionförsamlingen i Linköping ingår numera i Gäreskog 2010, s. 125-129.

⁷ Sedan föreliggande uppsats presenterades har *Pingströrelsen del 1 och 2* (2007) publicerats. I del 1 finns ett kapitel som behandlar händelser och utveckling inom pingströrelsen under 50-talet. Författare är Olof Djurfeldt. Där finns ett avsnitt på ca 12 sidor (s. 178-179) som behandlar förnyelseväckelsen. Djurfeldt har under sitt arbete med nämnda kapitel haft tillgång till föreliggande uppsats så som den presenterades ursprungligen.

I samtliga ovan nämnda verk behandlas förnyelseväckelsen mer eller mindre översiktligt, som en del av ett större sammanhang eller som en bakgrund till det som respektive arbete huvudsakligen försökt kartlägga. Den enda källa jag har haft tillgång till som helt fokuserar på förnyelseväckelsen är Olof Djurfeldts manus till en föreläsning om förnyelseväckelsen vid ett seminarium i pingsthistoria hållet på Kaggeholms folkhögskola 2001.⁸ Djurfeldt har en solid förankring inom pingströrelsen och har haft centrala positioner inom densamma (bl.a. chefredaktör för tidningen *Dagen* från 1974). Detta gör att han har en god blick för och kunskap om olika utvecklingstendenser inom rörelsen: han lyfter fram sambanden mellan skilda företeelser och kan läsa mellan raderna i de officiella dokumenten, inte minst tidningsreferaten.

Mot bakgrund av redogörelsen ovan kan forskningsläget vad gäller förnyelseväckelsen sammanfattas som mycket knapp. Denna väckelse, som spelat en så viktig roll i pingströrelsens historia att den inte kan förbigås i historiska översikter (Sahlberg, Dahlgren), har således inte varit föremål för ett enskilt akademisk studium.

Källäge och källkritisk diskussion

Genom att uppsatsen behandlar en tid som utifrån ett historiskt perspektiv inte är allt för avlägsen och en företeelse som var offentligt känd, finns det en uppsjö av källmaterial av rikt varierande art att ta del av. Då den tidigare forskningen inom ämnet varit relativt ringa, har en stor utmaning legat i att lokalisera material. Det har inneburit ett omfattande sovringsarbete för att kunna begränsa sig till det mest relevanta materialet. När man på begränsad tid går in på ett så utforskat fält finns alltid en risk för att material av uppenbar relevans helt enkelt inte fångar ens uppmärksamhet – eller aldrig kommer i ens väg. Den tidsmässiga begränsningen gör också att man inte har möjlighet att gå igenom allt material som skulle kunna vara av vikt. Det är med en blandning av irritation och ivrig nyfikenhet jag kan konstatera att det nägonstans i Sverige med största sannolikhet finns brevsamlingar, dagböcker eller levande personer som skulle kunna bidra med avgörande insikter för min uppsats, men som jag inte lyckats lokalisera – det finns också personer som avböjt medverkan. Så är naturligtvis alltid förutsättningarna för historiskt arbete.

⁸ Djurfeldt 2001.

Det faktum att det finns källmaterial av så varierande art har varit inspirerande och uppfordrande. Varje typ av källa kräver särskilda former av uppmärksamhet på svårigheter och begränsningar i användning. Nedan följer en förteckning av de olika typer av källor jag använt, med följande källkritiska kommentarer. Genom uppsatsen arbetar jag kontinuerligt källkritiskt och utvärderar källors tillförlitlighet och värde, såväl i den löpande texten som i fotnoter.

Samtida utgivna skrifter. Böcker från den aktuella tiden har givetvis haft en stor betydelse för arbetet. Både Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist gav ut böcker tidigt under 1951. Dessutom finns rapporter från väckelsen samlade i *Guds eld över Jönköping*, även den utgiven i början av 1951. Sedan finns böcker av personer som tydligt influerat den företeelse som studeras, såsom Joseph Mattsson-Boze, William Freeman och William Branham. Även Lewi Pethrus publicerade en bok under 1951 som har en tydlig koppling till den aktuella väckelsen. Inte minst Niklassons och Ljungquists böcker har givetvis stor betydelse för att förstå och kunna karakterisera deras budskap som förkunnare. Samtidigt finns faror: i det tryckta, officiella, för alla tillgängliga ordet har författaren möjlighet och intresse av att noga väga sina ord och utifrån ett diplomatiskt hänsynstagande som kanske inte är möjligt eller ens önskvärt mitt uppe i det eldiga väckelsemötet. Av hänsyn till oroade och kritiska pingstvännen kan kontroversiella element tonas ner. Genom ord som "balans" och tal om att "undvika överdrifter" kan förkunnarna försöka ge, inte minst sina belackare, ett intryck av att de vill följa en moderat linje, medan själva praktiken skulle kunna utvisa att de i dessa ord lägger annan innebörd än väckelsens kritiker; vad som är balans för en person, kan vara överdrifter för en annan. Dessutom kan det vara en skillnad mellan teorin, de med eftertanke formulerade orden, och praktiken, det som verkligen skedde i väckelsemötena. Man måste alltså vara medveten om att det skrivna ordet ger *en* bild av predikantens förkunnelse och verksamhet – alls inte med nödvändighet felaktig, men inte heller komplett. En annan, mer eller mindre annorlunda, bild ges under gudstjänsterna och i förkunnarens praktiska verksamhet. Vad gäller Niklassons och Ljungquists böcker måste vi också beakta att dessa

gavs ut mycket tidigt under 1951.⁹ Det är möjligt att dessa två predikanter förkunnelse förändrades under 1951.

Samtida tidningar och tidskrifter. Pingströrelsen år 1950 var en rörelse med stor produktion av text. Man hade två bokförlag som publicerade åtskilliga böcker, bl.a. ovan nämnda, och gav även ut en rad tidningar och tidskrifter. Mest bekant är tidningen *Dagen*, pingströrelsens egen dagliga tidning som började utges 1945 (men som ägdes av Karl G. Ottosson). Chefredaktör under åren 1950–51 var Lewi Pethrus, föreståndare för Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Vid sidan om *Dagen* fanns *Evangelii Härold*, startad 1916, som utkom veckovis. Tidningen ägdes av Filadelfiaförsamlingen och redigerades av församlingens ledning.¹⁰ Ansvarig utgivare var vid den aktuella tiden församlingens andrepastor Allan Törnberg. År 1944 startades tidningen *Den Kristne* av bl.a. Lewi Pethrus (som även fungerade som chefredaktör). Denna hade inte som *Evangelii Härold* mission som huvudsyfte, utan skulle istället behandla samhällsfrågor, interna spörsmål och verksamhetsfrågor. 1950 slogs den samman med *Trons kamp*, som leddes av Henning Thulin och fick då namnet *Den Kristne – Trons kamp*.¹¹ Som synes av presentationen ovan var majoriteten av tidningarna inom pingströrelsen nära knutna till ledarskapet i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Detta bäddade givetvis för en viss partiskhet hos dessa tidningar, som kunde komma till uttryck genom exempelvis ensidiga ställningstaganden i konflikter, överdrivna väckelserapporter samt generaliserande och utslätade referat från samtalsmöten. Denna tendens kommer att belysas mer i uppsatsen. Den kan delvis ses i ljuset av att man som rörelse upplevde sig vara utsatt för en ensidig smutskastning från den profana pressens sida, vilket framtvungade en defensiv hållning som gav litet utrymme för självvransakan och självkritik. Ett undantag från Stockholmsdominansen utgjorde tidskriften *Hemmets Vän*, vilken hade Örebro som bas.¹² Jag har i denna uppsats främst använt mig av tidningen *Dagen*, och i viss mån *Evangelii Härold*. Jag har tvingats begränsa min

⁹ Ljungquists bok *När eld kommer lös* kom ut i januari 1951 (se annons i *Dagen* 20/1), medan Niklassons *Väckelsen är här* kom ut i början av februari samma år (se annons i *Dagen* 21/1).

¹⁰ Struble 2009 (1982), s. 139.

¹¹ Klinth 1995, s. 3.

¹² Tidningen var nära knuten till Evangeliipress, som ägdes av Florentinus Hällzon.

genomgång av det omfattande materialet, och valt att fokusera på *Dagen*, då den gav ett nyhetsperspektiv på förnyelseväckelsen via dagliga rapporter, samt även i viss mån var ett forum för debatt genom insändare och undervisning. Dessutom är det i *Dagen* Pethrus regelbundet publicerar sina ledare i syfte att vägleda rörelsen. Angående tidskriften *Den Kristne – Trons kamp* har jag haft tillgång till en opublicerad kortare undersökning av tidningen åren 1949–52, en undersökning som har haft fokus just på 50-talsväckelserna.¹³

Även den profana pressen skrev om förnyelseväckelsen och Algot Niklasson. Här har jag tyvärr inte haft tid att göra en ingående studie, men enskilda klipp ur främst *Jönköpings-Posten* och *Expressen* har jag kunnat ta del av genom Samuel Halldorfs samling av pressklipp. Bitvis finns en kritisk och ibland raljant ton i särskilt *Expressens* artiklar, medan *Jönköpings-Posten* har en mer positiv inställning. Nackdelen i de starkt kritiska reportagen är densamma som i de överdrivet positiva: bristande saklighet. Sedda tillsammans kan dock dessa diametralt olika referat ge en mer komplett bild av förnyelseväckelsen, men de sätter också ljus på tidningarnas ideologiska skiljelinjer. *Jönköpings-Postens* mötesreferat är intressanta, då de i huvudsak var positiva, men inte så tillrättlagda som de i *Dagen*. I *Jönköpings-Posten* kan vissa kontroversiella drag i gudstjänsterna framkomma, då reportrarna varken hade intresse av, eller kanske ens tillräcklig kunskap för att kunna tona ner de drag som uppfattats som kontroversiella inom delar av pingströrelsen.

Biografier. Biografiskt material finns i åtskilliga mängder genom bl.a. pingstpastorer som mot slutet av sina liv nedtecknat sina hågkomster. Dessa kan ge intressanta och levande bilder av skeendena från olika perspektiv. Men det finns också svårigheter med att bruka materialet. Det finns sällan en notapparat, vilket ibland gör det svårt att veta om en berättelse återges enbart med minnet som stöd, eller med hjälp av bevarade brev, dagboksanteckningar, pressklipp eller dylikt. Dessutom finns ofta en tendens att vid tillbakablickandet på ett liv rationalisera och systematisera det förlopp av händelser som livet utgör, att söka den röda tråden. Denna tendens blir knappast mindre i en rörelse som så starkt betonar Guds ledning och plan för en människas liv. Det finns också ofta ett mer eller mindre tydligt uppbyggelseperspektiv i biografierna, där beskrivningen av det egna livet

¹³ Gäreskog 2003.

blir full av exempel på Guds trofasthet eller liknande. Biografier kan också vara partsinlagor för att försvara det egna agerandet vid ett visst tillfälle, eller kritisera andras, och måste som sådana brukas varsamt. Författarens relation och inställning till pingströrelsens huvudlinje och ledarskap gör att känsliga episoder ibland tonats ner eller utelämnats helt i "vänligt sinnade" biografier,¹⁴ medan de fått ett stort utrymme och redogjorts för med lidelsefull animositet i mer kritiska tillbakablickar.¹⁵ Jag har också använt mig av en biografi om en bortgångna pingstpastor: *Tack rika liv – Bengt Sjöberg om sin far Tage Sjöberg*.¹⁶ Här möter givetvis problemet med risken för glorifiering av en bortgångna, som dessutom är så närstående till författaren. Men till en av just denna boks stora förtjänster är emellertid det rikliga användandet av Tage Sjöbergs efterlämnade dagböcker och citat därur, vilket ger en bild av en centralt placerad pingstpastors känslor och upplevelser så som han redogjort för dem privat.

Brev. Jag har för min uppsats haft tillfälle att studera Lewi Pethrus korrespondens som finns arkiverad i Riksarkivet i Stockholm. Den är sorterad årsvis, och i luntorna för varje år ligger breven sorterade efter avsändare eller adressat. För år 1951 har jag läst igenom varje brev från Pethrus eller dennes sekreterare. Därigenom har jag fått en bild av vad korrespondensen handlade om och kunnat göra en bedömning av materialets intresse för uppsatsen. Utifrån detta har jag endast översiktligt bläddrat igenom luntorna för åren 1950 och 1952, men stannat upp för en fullständig genomgång av Pethrus korrespondens med några utvalda nyckelpersoner.¹⁷ Pethrus utförde mycket av sin kommunikation med andra medel än brev vid den här tiden – välomvitnad är hans förkärlek för att ringa till vänner och rivaler runt om i landet. Likväl var korrespondensen omfattande, inte minst "över haven", så att säga. Kontakten mellan Lewi Pethrus och hans vänner

¹⁴ Så lyckades t.ex. Göteborgspastorn Harald Gustafsson skriva tio sidor om förnyelseväckelsen utan att nämna varken Algot Niklasson eller Ragnar Ljungquist vid namn. Se Gustafsson 1985, s. 92-102.

¹⁵ Se t.ex. Holmberg 1966.

¹⁶ Sjöberg 1997.

¹⁷ Dessa var Nils G Andersson, Alvar Blomgren, Einar Ekberg, Georg Gustafsson, C.G. Hjelm, Adrian Holmberg, Per Jacobson, Georg Johansson, Sven Lidman, Alvar Lindskog, Elis Lindskog, Ragnar Ljungquist, Joseph Mattsson-Boze, Lennart Magnusson, Algot Niklasson, Samuel Nyström, familjen Pethrus, Willis Säwe och Allan Törnberg. I de flesta av fallen återfanns ingen korrespondens.

pastor Joseph Mattsson-Boze och kyrkosångare Einar Ekberg i USA skedde till stor del brevlades, även om hänvisningar till telefonsamtal finns, och i dessa brev avslöjade Pethrus en del av sina tankar och preferenser. Likaså förekommer brevväxling mellan Pethrus och hans medarbetare i Filadelfia när han själv åker på längre resor utomlands, vilket han gör två gånger under 1951 (på våren till USA och på hösten till Sydamerika).¹⁸

Det finns en fara att tro att man har tillgång till en persons innersta tankar bara för att man har tillgång till opublicerat material av privat natur. Så är naturligtvis inte fallet. Lewi Pethrus måste givetvis varit medveten om att allt han skrev en dag skulle kunna användas emot honom i en tillvaro där allianserna skiftade och schismerna avlöste varandra. Dessutom är det möjligt att Pethrus, som tidigt började ta kopior på sina brev och noggrant sparade dessa, räknade med att det han skrev under dessa år en gång skulle bli tillgängliga för en större allmänhet. Om han redan 1950 räknade med att offentliggöra sin korrespondens är mig inte bekant, men det är likväl en möjlighet. Ändå ger korrespondensen givetvis en inblick i Pethrus uppfattningar om olika företeelser, liksom – vilket är minst lika viktigt – en uppfattning om de signaler han skickade ut kring dessa företeelser; stödde han dem eller angrep han dem? Brevet till Pethrus kan också ge en bild av vissa stämningar ute i landet.

Intervjuer. Eftersom jag har arbetat med ett skeende som ligger endast 50 år tillbaka i tiden, har jag haft möjlighet att använda mig av synnerligen levande material – intervjuer med personer som var med under denna tid. Intervjuerna har varat mellan en och två timmar, och har spelats in för att sedan transkriberas. Respondenterna har före intervjun fått reda på att jag skriver en uppsats om förnyelseväckelsen och Algot Niklasson. Nedan följer en förteckning över de personer jag intervjuat, samt en kort beskrivning av dessa i syfte att ge en förklaring varför de valts ut för intervju:

Bo Hörnberg – pingstpastor, född 1920 på Hönö – verkade som pastor tillsammans med Lewi Pethrus i Filadelfia åren 1954–67 och utvecklade en god relation till denne. Han kom att stå för pingströrelsens centrala linje, men var samtidigt god vän med Algot

¹⁸ Lewi Pethrus korrespondens från den här tiden ligger till grund för ett två kapitel i min bok *Lewis brev* – kap. 5 om förnyelseväckelsen och kap. 6 om Latter Rainväckelsen.

Niklasson genom att de var generationskamrater och att de båda kom från Göteborgs skärgård.

Holger Sjögreen – pingstpastor, född 1924 – tillhörde samma generation som Algot Niklasson och även vän till denne. Han har ansetts som en av pingströrelsens mer frispråkiga pastorer, vilket stundtals satt honom i svåra lägen gentemot pingströrelsens centrala ledarskap.

Bertil Olingdahl – pingstpastor, född 1923 – var vän till evangelisten Georg Johansson som reste mycket tillsammans med Niklasson under åren 1950–51. Han tillbringade ett år i Chicago under det sena 40-talet och mötte där de amerikanska väckelser som kom att få stor betydelse även för den svenska pingströrelsen. I Sverige var han under slutet av 40-talet fram till början av 1951 verksam i Örebro tillsammans med pingstpastor Alvar Blomgren.

Stanley Sjöberg – pingstpastor född under andra hälften av 30-talet – berördes som 15-åring djupt av förnyelseväckelsen och Algot Niklasson och började därefter sin verksamhet som evangelist. Han blev på 70-talet pastor i City pingstförsamling i Stockholm, tidigare Östermalms fria församling, där Ragnar Ljungquist före honom var pastor. Ljungquist var kvar i församlingen även efter att Sjöberg tillträtt.

Olof Djurfeldt – missionär inom pingströrelsen, född 1931 – var åren 1965–1974 andreredaktör för tidningen *Dagen*. Under denna tid arbetade han nära Lewi Pethrus.¹⁹

Bertil Carlsson – pingstpastor, född 1925 – var verksam först på västkusten och sedan i Malmö under tiden för förnyelseväckelsen. Efter KDS:s start 1964 arbetade han på kansliet under ett antal år med bland andra Lewi Pethrus. 1973 lade han fram sin tvåbetygsuppsats *Organisationer och beslutsprocesser inom Pingströrelsen*,²⁰ en uppsats som är omöjlig att förbigå i ett studium av pingströrelsens historia. Carlsson har en god kännedom om pingströrelsens institutioner samt officiella och inofficiella strukturer inom densamma.

Som metodologiskt och källkritiskt stöd för intervjuerna har jag använt mig av Pål Repstads *Närhet och distans – Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*.²¹ I samtliga intervjuer har ett antal teman och frågeställningar berörts under samtals gång. Några direkta frågor

¹⁹ Se också not 7.

²⁰ Carlsson 2008 (1973).

²¹ Se Repstad 1987, s. 62ff.

har varit i stort sett genomgående, men jag har inte haft någon gemensam samtalsmall för intervjuerna, utan har istället arbetat med stickord och teman för att försöka ta del av varje persons specifika kunskaper och erfarenheter av ämnet. Varje respondent hade sina unika kunskaper – det kan gälla en nära personlig kontakt med Algot Niklasson, eller en god insikt i tendenser och trender inom rörelsen – och samtalen fick naturligt en tyngdpunkt kring det eller de ämnen av relevans för uppsatsen som respondenten hade störst kännedom om. Samtidigt fanns vissa frågor som inte kunde utelämnas, så som respondentens personliga intryck av förnyelseväckelsen, samt frågan om orsakerna till att Algot Niklasson försvann från den svenska pingströrelsen. Även relationerna mellan Filadelfiaförsamlingen och Östermalms fria församling har genomgående fått stor uppmärksamhet.

De källkritiska problemen i användning av intervjumaterial liknar till viss grad problemen i att använda självbiografier: rationalisering vid tillbakablickar på livet, och färgade svar utifrån vilken inställningen varit till rörelsens huvudlinje. Dessutom finns generellt i intervjuer risken att uppfattningar respondenten har idag projiceras tillbaka på den man var för 50 år sedan. Problemet med minnets tillförlitlighet, eller brist därpå, ställer också till svårigheter. Eftersom denna studie fokuserar på en så kort och intensiv tidsperiod, var dateringar sällan tillräckligt precisa. En respondent kunde minnas en händelse och datera den till "någon gång i början av 50-talet", vilket naturligtvis inte är tillräckligt exakt. Jag har då fått hjälpa till med dateringen utifrån allmänt bekanta händelser – "Var det före eller efter Freemans besök?", "Var det före eller efter predikantveckan 1951?", "Var det på sommaren eller på vintern?" etc. – men till stor hjälp har också pastorernas egna verksamheter varit. Ofta kunde de uppge vilka år de var på en plats, och då kan en händelse dateras utifrån det: "Det skedde när jag var i..." I regel undviker jag att låta en uppgift från en intervju stå som ensam källa till en upplysning, utan söker också styrka den med hjälp av annat källmaterial. Slutligen finns problemet med skyddandet av levande eller avlidna vänner, släktingar, bekanta eller rivaler. I syfte att inte måla någon i för mörka färger finns alltid risken att respondenten medvetet eller omedvetet utelämnar vissa obekväma uppgifter. Bakom det kan också finnas en vilja att inte smutskasta rörelsens historia, men ibland också ett självavvärdande intresse hos dessa pastorer inför mig som intervjuare

och även ung pingstvän. Jag har försökt komma förbi detta hinder genom att i samtalen visa att jag känner till obekväma konflikter och skeenden, för att därmed lätta dem från bördan att vara den som avslöjar det, så att de därefter enklare kan ge sin bild av händelsen.

Jag skiljer i uppsatsen på intervjuer och samtal. Samtalen har inte spelats in, utan tagits upp som anteckningar, i de flesta fall via telefon, men i något fall även vid direkta sammanträffanden.

Samtliga uppgiftslämnare har givetvis gått med på att medverka till uppsatsen. I intervjuerna har jag dessutom klargjort att de har möjlighet att säga ifrån om det är något av det de berättar som de inte vill att jag ska nämna om i uppsatsen.

Metod

Uppsatsens syfte är att beskriva och analysera ett historiskt skeende. Mitt mål har från början varit en förståelse av ett hittills tämligen obeskrivet händelseförlopp. Jag har gått in i materialet med syfte att göra en deskriptiv skildring med efterföljande analys. Emellertid har det fortgående arbetet gett vissa insikter, till att börja med att det inte är möjligt att skildra ett skeende som innefattar mänskliga aktörer på ett sätt som täcker in alla tänkbara aspekter. Det är helt enkelt för komplext. Men att binda sig vid en metod skulle samtidigt kunna få följden att uppsatsen riktades in mot en specifik slutsats. Den naturliga avgränsningen sker istället dels genom materialet, dels genom min egen begränsade kompetens. För det första har jag inte haft tillgång till brev, dagböcker eller omfattande intervjuer med någon av de två huvudpersonerna (Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist). Inte heller har jag varit närvarande på något möte med dem under den här tiden, eller hört någon ljudupptagning. Detta, sammantaget med mina begränsade kunskaper i psykologi, gör att psykologiska, mänskliga och relationsrelaterade delar av skeendet olyckligtvis inte kan få den uppmärksamhet som de kanske skulle förtjäna. Istället har materialet gett mig en god grund att stå på vad gäller förnyelseväckelsens teologiska karaktär, och den kritik som riktades mot den. Följaktligen får de ideologiska motsättningarna ett större utrymme. Emellertid är det omöjligt att frångå de psykologiska perspektiven, inte minst när man arbetar med en så komplex och fascinerande person som Algot Niklasson. Jag menar också att min egen bakgrund i pingströrelsen, inklusive erfarenheter från eldiga förkunnare och kontroversiella väckelser, ger mig en god intuitiv förmåga även för en

förståelse och analys av detta skeende. Någon skulle kanske mena att en bejakelse av denna sida hos mig skulle kunna göra mig fördomsfull, men med en så vid användning av begreppet torde ingen vara befriad därifrån (vilket naturligtvis i en mening är sant!). Jag vill istället hävda att intuition, inlevelseförmåga och fantasi är några av en forskares viktigaste och mest stimulerande hjälpmedel. Sedan är det naturligtvis viktigt att erkänna att samtidigt som en gemensam mänsklighet förenar alla historiens människor, finns en avgörande klyfta som alltid skiljer nuet och det förgångna, inte minst människor som rör sig inom skilda paradigmer.

Definitioner

Pingströrelsen har envist, tills nyligen, vägrat att organisera sig centralt i någon samfundsliknande konstruktion. Därför fanns på 1950-talet inget officiellt antaget gemensamt namn på denna rörelse, utan ett antal likartade samlingsnamn förekom. Till de mest vanliga hörde (och hör) pingstväckelsen och pingströrelsen. Bertil Carlsson ville skilja mellan pingstväckelsen och pingströrelsen. Han skrev:

Det finns anledning att skilja mellan pingstväckelsen (=religiösa innehållet) och pingströrelsen (=organisationsformen). I denna uppsats har jag därför valt att använda Pingströrelsen som ett samlande begrepp för Pingstförsamlingarna i Sverige.²²

Trots den åldrige Lewi Pethrus frontalangrepp på pingstpastorn och uppsatsförfattaren Bertil Carlsson i tidningen *Dagen* ("Vilket nonsens! ... Det är ju en och samma sak."²³), fortsatte docenten och pingstvännen Alf Lindberg på Carlssons inslagna linje, och skrev:

Med beteckningen Pingströrelsen i Sverige avser vi enligt denna precisering den enhetliga rörelse av i formellt avseende fristående församlingar som slöt upp bakom Stockholm VII:e baptistförsamling Filadelfia och dess föreståndare pastor Lewi Pethrus, sedan församlingen 1913 uteslutits ur Svenska Baptistsamfundet.²⁴

Lindbergs definition av pingströrelsen i Sverige finner även jag effektiv, och kommer alltså med den avse fria församlingar som slutit upp bakom Filadelfia.

²² Carlsson 2008 (1973), s. 13f.

²³ *Dagen* 28/12 1973, "Pingstväckelsen eller Pingströrelsen".

²⁴ Lindberg, s. 133.

Lindberg gav också ett förslag på en definition av ordet "pingstväckelsen": "Med begreppet Pingstväckelse avser vi här den väckelse som uppkom i Amerika strax efter sekelskiftet..."²⁵ Lindbergs definition är en bra utgångspunkt, men bör kompletteras med en precisering av vilken väckelse som avses – det är ju möjligt att ett flertal olika väckelser uppkom i skilda sammanhang i Amerika i början av 1900-talet. Därför skulle jag till Lindbergs definition vilja tillägga: "... och som hade Azusa Street, Los Angeles, som tidigt centrum och andedop, i regel med påföljande tungotal, som det mest bekanta kännetecknet."²⁶ Denna definition kan hävdas vara för snäv. Man kan fråga sig om inte till exempel väckelsen i Wales 1904–05 borde räknas till den frammbrytande pingstväckelsen. Men en definition handlar om att sätta en gräns för att göra arbetet praktiskt hanterbart. Om vi skulle räkna väckelsen i Wales, varför skulle vi då undanta väckelsen i Indien 1905, eller den i Korea 1903–07, eller alla de väckelser under 1800-talet i Amerika där man talade om ett dop i Anden – och där det i vissa fall även rapporterats om tungotal? Enklare blir det att tala om väckelserna inom den amerikanska helgelse rörelsen som förelöpare till pingstväckelsen, och andra internationella väckelseutbrott som en del av en omfattande rörelse på det andliga området över stora delar av världen vid den här tiden. Av denna rörelse var pingstväckelsen en del, och många företrädare för pingstväckelsen inspirerades även av väckelsen i Wales. För att göra begreppet hanterbart är det enklast att sätta pingstväckelsen i samband med Azusa Street.

Förnyelseväckelsen har som jag redan nämnt inte tidigare studerats enskilt, och inte heller tydligt definierats. Mitt perspektiv på den är att den är en ideologisk/teologisk strömning inom pingströrelsen. Man diskuterar ibland, inte minst från kyrkligt håll, huruvida en företeelse förtjänar epitetet väckelse eller ej – normalt gäller frågan om antalet konvertiter är tillräckligt. För denna uppsats är en sådan diskussion inte nödvändig, och utifrån mitt perspektiv på en

²⁵ Lindberg, s. 134.

²⁶ Relationen till Azusa Street är inte oviktig. Den amerikanske pingstforskaren Vinson Synan skriver: "Directly or indirectly, practically all of the Pentecostal groups in existence can trace their lineage to the Azusa Mission." Trots att det tidiga 1900-talet såg en mängd väckelseutbrott, är det alltså relevant att ge Azusa Street en särställning, pga. den unika inverkan den hade på ett internationellt plan. Se Synan 1997, s. 105.

väckelserörelse som en läroströmning, vill jag göra följande definition av förnyelseväckelsen: *Den strömning inom i huvudsak den svenska pingströrelsen som startade under sensommaren 1950 och innehöll förkrosselse och bekännelse som centrala inslag, och till vars mer framträdande företrädare Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist räknas.*

Förnyelseväckelsen kan dyka upp i litteratur och artiklar under några skilda namn, exempelvis Karlskogaväckelsen, tårarnas väckelse, bekännelseväckelsen, förkrosselseväckelsen eller pingstvännernas helgelseväckelse. Skälet till att jag har valt att kalla den förnyelseväckelsen är främst att det varit den mest frekvent förekommande benämningen.

Jag använder i min uppsats ibland begreppen "sekt" och "sekte-risk". Ordet sekt har fått en mycket nedsättande klang i det allmänna språket under de senaste decennierna. Inom universitetsvärlden har begreppet sekt dock sedan länge tjänat som en neutral religions-sociologisk definition av karaktären på en religiös sammanslutning. Sociologen Max Weber presenterade 1906 begreppen kyrka och sekt som ett analyspar, och nämnde som avgörande skillnad mellan de två grunden för medlemskap: kyrkan tvingades man in i från födseln, medan man valde frivilligt att gå med i sekten. Begreppen har sedan utvecklats, inte minst av Richard Niebuhr, som framhöll att kyrkan stod allierad med staten, medan sekten inte kompromissade med det omgivande samhället, utan att dess relation till samhället istället präglades av konflikt. När Carl-Erik Sahlberg i sin avhandling *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–63* analyserade pingströrelsens utveckling utifrån dessa begrepp, står det klart att han med begreppet sekt avsåg en grupp som skärmar sig från kontakter med samhället och med andra kristna. Således redogör han för pingströrelsens utveckling genom att studera rörelsens samhälls-engagemang samt inställning till ekumenik.²⁷ När jag talar om en grupp som "sekte-risk" har det sin bakgrund i Sahlbergs analys, även om det skulle finnas utrymme för en problematisering av denna terminologi, främst i fråga om innebörden i ordet ekumenik. De mer sekteriska grupperingarna inom pingströrelsen är apolitiskt inställda, men kan samtidigt verka överkonfessionellt. Däremot tycks de i regel vara motståndare till allianser eller liknande, där man kommer överens om en enhet, eller i alla fall ömsesidig tolerans, utan att helt

²⁷ T.ex. Sahlberg, s. 114f, 123, 144.

och fullt vara "en enda ande", dvs. utan att vara helt överens i fråga om centrala lärofrågor. Det finns inte utrymme att i denna uppsats fullt utreda problematiken kring ekumeniska allianser, överkonfessionalitet och en sekterisk inställning, men jag vill ändå göra läsaren uppmärksam på denna.

Begreppet evangelist förekommer i uppsatsen vid några tillfällen, och hade vid denna tid egentligen två innebörder. Det är en term som förekommer i bibeln, och den syftar där på en kringresande predikant. Så användes den också inom pingströrelsen på predikanter som inte var församlingsanställda, utan reste mellan församlingar för möten och kampanjer (Algot Niklasson är ett typexempel på en sådan). Den användes dock även som benämning på unga predikanter som fick anställning i en församling för att verka som ett komplement till pastorn, ofta med särskild inriktning på att arbeta med ungdomar och/eller i verksamheten på församlingars s.k. utposter. Evangelistens roll har ofta ansetts vara inspiratörens och entusiasmerarens, medan befattningen pastor inneburit ett mer vårdande och herdeliknande uppdrag. Titeln pastor har en något större tyngd än evangelist, och för att förlänas den krävs i regel, men inte nödvändigtvis, en församlingsanställning. Faktum är att den förlänas Niklasson i vissa kommentarer en bit in på 1951.

Filadelfiaförsamlingen i Stockholm nämns frekvent i uppsatsen, varför jag har valt att ofta endast skriva Filadelfiaförsamlingen eller Filadelfia utan att lägga till Stockholm. Pingstförsamlingen på Södermalm i Stockholm benämns ibland Söderförsamlingen eller Södermalm, och församlingen på Östermalm helt enkelt Östermalm.

Konferenser och liknande samlingar inom pingströrelsen som hölls vid tiden för förnyelseväckelsen och som förekommer i denna uppsats är följande:

- Nyhemsveckan. Den hölls i juni månad och som kan betecknas som en rikskonferens för hela rörelsen. En stor del av den programlagda tiden ägnades åt vad som kallades "samtal över inlämnade frågor", där i allmänhet inga andra yttrade sig än "förkunnare". Några beslut fattades principiellt inte men "veckan" kunde uttala sig i olika frågor. Inbjudare till Nyhemsveckan var den lokala pingstförsamlingen, medan samtalsmötena (eller om man så vill, diskussionerna) leddes av ett presidium med ordförande och tre vice.

- Predikantveckan. Den hölls i Filadelfiakyrkan i Stockholm i december månad med Filadelfiaförsamlingen som inbjudare. Denna konferens på fyra dagar kan betecknas som en rikskonferens för främst pingströrelsens pastorer, evangelister och missionärer. För ledning, samtal och beslut gällde detsamma som för Nyhemsveckan.
- Evangelistveckor. Dessa kan betecknas som predikantveckor med regional avgränsning, ofta landskapsvis. I dessa veckor deltog diakoner samt andra äldste än pastorer i större utsträckning än i predikantveckan. Många gånger fick sådana veckor namn efter den plats som de hölls på, t.ex. Sundsvallsveckan, eller aktuellt landskap t.ex. Skåneveckan. Dessa typer av benämningar används oftast här.

Slutligen något om stavningen av namnet på denna uppsats huvudperson. I de tidiga referaten och annonserna i *Dagen* är stavningen Algot Niklasson, med -ck, Nicklasson. Detta ändrar sig dock ungefär i samband med utgivningen av Niklassons bok *Väckelsen är här* (januari–februari 1951), då det tycks bli tydligt för *Dagens* redaktion att han stavar enbart med k, så som sker på omslaget av hans bok. Efter det stavas hans namn konsekvent med k i *Dagen*. Av en notis i *Evangelii Härold* år 1946 framgår det att han själv stavade sitt efternamn Niklasson.²⁸

²⁸ *Evangelii Härold* 24/10 1946: "Min adress är nu: Algot Niklasson, Box 26, Tråvad. Tel. 26."

Del I: Kontext

2. Pingströrelsens framväxt och konsolidering

"Jag är en produkt av pingstöäckelsen, verkligen! (skratt) ... Jag blev frälst när, ja jag var ju frälst, Guds barn, men fick ta en sån där avgörande ställning när jag var tolv år gammal. Och så blev jag döpt i vatten när jag var 15 år, och samma dag blev jag också andedöpt och började tala i tungomål. Och det har jag gjort sen den dagen. Varje dag."²⁹

Från "den nya rörelsen" till pingströrelsen

Med bakgrund i den amerikanska helgelserörelsen (*the Holiness movement*) och under inspiration från bland annat väckelsen i Wales 1904–05,³⁰ uppstod 1906 en väckelse som hade sitt centrum på Azusa Street, Los Angeles, där församlingens pastor, William Seymour, undervisade om tungotalet som det tecken som åtföljde dopet i Anden.³¹ Denna undervisning hade Seymour tagit till sig från Charles Fox Parham, i vilkens bibelskola han undervisats året dessförinnan.³² Väckelsen tilldrog sig stor uppmärksamhet, och från stora delar av Amerika och övriga världen kom människor för att se vad som försiggick, och kanske också ta emot dopet i Anden.

Bland de skandinaver som kom i kontakt med och påverkades av väckelsen på Azusa Street var norrmannen T.B. Barratt och svensken Anders Gustav Johansson (sedermera kallad Andrew Ek). Ek tog med sig sina erfarenheter från pingstväckelsen i Amerika hem till Sverige och Skövde, där han blev ledare för en väckelserörelse som bröt ut i stadens baptistförsamling i mitten av januari 1907. Väckelsen hade

²⁹ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

³⁰ Burgess och van der Maas 2002, s. 344-350. Se även Synan, s. 86-87.

³¹ Dopet i Anden, eller andedopet, kan beskrivas som en genomgripande andlig upplevelse, tolkad som en uppfyllelse av den helige Ande vilkens kraft nu skulle vara den troende till hjälp i dennes vardagliga liv. Tecknet för att man mottagit Anden var att den andedöpte nu talade i tungor. Den bibliska mönsterbilden för detta fann man i Apg. 2.

³² Burgess och van der Maas, s. 955-57, 1055. Se även Struble, s. 16.

glossolali³³ som ett uppmärksammat inslag. Metodistpastorn Barratt verkade i Kristiania i Norge där väckelsen annandag jul 1906 slog igenom. Denna väckelse i Oslo fick stor uppmärksamhet även i svenska tidningar. Artiklarna i både dagspress och samfundspress var i huvudsak kritiska.³⁴ Baptistförsamlingen i Skövde sökte vägledning från Örebro Missionsförenings ("Örebromissionens") ledare John Ongman, som i januari kom ner för att studera väckelsen. Han ställde sig bakom denna, och inbjöd dessutom Ek till Örebro i slutet av månaden, varpå Filadelfiaförsamlingen i Örebro vanns för "den nya rörelsen",³⁵ som pingstväckelsen ofta benämndes under den första tiden i Sverige. Efter detta blev Örebro väckelsens centrum i Sverige, och härifrån fick den också sitt första insteg i Stockholm.³⁶ Inflytandet på församlingar i Stockholm förstärktes ytterligare genom T.B. Barratts besök i huvudstaden under två veckor från slutet av april. Under sin sejour i Sverige besökte han församlingar från skilda samfund.³⁷ Detta var typiskt för "den nya rörelsens" överkonfessionella karaktär vid den här tiden. I arbetet för att sprida väckelsen utgjorde kyrko- och samfundsgränser inget hinder, utan man önskade förmedla Andens dop till alla som var villiga att ta emot det. Målet var att pingstväckelsen skulle påverka samtliga kristna. Särskilt tydligt var det hos Barratt, som från det att han berörts av väckelsen dröjde tio år, till 1916, innan han bildade en egen lokal församling i Norge.³⁸ Denna tendens fanns också i den tidiga svenska pingstväckelsen.³⁹ Den tidiga överkonfessionella karaktären hos pingstväckelsen, parat med tendensen att sätta andedopet så tydligt i centrum, gjorde rörelsen till ett på samma gång enande och splittrande fenomen i svensk kristenhet.

Efter att ha läst om väckelsen i Kristiania bestämde sig den unge pingstpastorn Lewi Pethrus (född 1884) för att i januari 1907 fara till

³³ Glossolali är en synonym för tungotal som i regel används i vetenskapliga sammanhang. Termen kommer av grekiskans *glossa*, tunga, och *lalein*, tala (Beskow 1999, s. 72).

³⁴ Sahlberg, s. 14ff.

³⁵ Sundstedt 1969, s. 206f.

³⁶ Struble, s. 26.

³⁷ Sahlberg, s. 15.

³⁸ Struble, s. 73.

³⁹ Sahlberg, s. 32.

dit.⁴⁰ Här berördes han av pingstväckelsen och förde den vidare till Lidköping, där han var verksam.

”Den nya rörelsen” fick relativt tidigt sitt starkaste fäste inom Baptistsamfundet. Detta trots ett inte obetydligt motstånd från många av samfundets ledare. Redan 1906 diskuterades dopet i Anden och tungotalet på en av samfundets distriktsstämmor. Här framhöll en av mötets ledamöter att dopet i Anden skedde redan i och med den nya födelsen, dvs. frälsningen, och avvisade också tungotalet som tecknet på detta dop. Inte heller Ongman delade uppfattningen att tungotalet var det enda tecknet på andedopet.⁴¹ På det allmänna predikantmötet 1907 antog Baptistsamfundet en negativ resolution gentemot pingstväckelsen. Struble kommenterar i sin avhandling: ”Predikantmötet ville stänga ute själva pingstväckelsen”, men konstaterar också att detta inte var möjligt så länge som Ongman och hans efterföljare arbetade aktivt för dess spridning.⁴² Ute i landet splittrades många baptistförsamlingar till följd av väckelsen. Det gick ofta till så, att en grupp som höll på väckelsens linje gick ur den lokala baptistförsamlingen och bildade en egen församling, vilken sedan åter sökte medlemskap i Baptistsamfundet via distriktsföreningen. I vissa fall godtogs man, i andra fall fick man avslag – det berodde till stor del på om man hade moderförsamlingens välsignelse över sitt agerande. På så sätt bildades det under dessa år en rad ”pingstbaptistiska” församlingar runt om i landet.

En av dessa pingstbaptistiska församlingar var Stockholms VII:e baptistförsamling Filadelfia, som bildades av 29 personer år 1910. Året därpå flyttade Lewi Pethrus från Lidköping och välkomnades som pastor till församlingen i Stockholm. I församlingen införde Pethrus öppen kommunion, vilket innebar att vuxendöpta personer oavsett samfundstillhörighet välkomnades att ta nattvarden. Efter en tids diskussioner mellan Filadelfia och Baptistsamfundets distriktsavdelning i Stockholm, där den senare försökt förmå församlingen att ändra sin praxis, kom frågan upp på distriktsmötet i slutet av april 1913. Efter två dagars debatt ställdes förslag på att utesluta Filadelfiaförsamlingen ur distriktsföreningen, vilket bifölls med acklamation.

⁴⁰ Pethrus 1976, s. 58 ff.

⁴¹ Struble, s. 78. John Ongman var ledare för Örebromissionen, som vid den här tiden var en del av Baptistsamfundet.

⁴² Struble, s. 30.

Ingen begärde votering. När ordförandens klubba föll ska en skräddarmästare Rydberg ha sagt: "Nu gick det håll i botten på samfundet, och det glider nog ut flera församlingar, innan det kan täppas till."⁴³

Baptistsamfundet hade uteslutit en mycket livskraftig församling, som 1913 vuxit till 485 medlemmar.⁴⁴ Rydberg skulle bli sannspådd; i spåren av Filadelfiaförsamlingens uteslutning lämnade flera grupper Baptistsamfundet och ställde sig formellt självständiga, men solidariska och andligen förenade med Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Denna församling var nu väckelsens centrum i landet, och pingstväckelsen kom att kanaliseras mindre inom Baptistsamfundet, som John Ongman önskat, och mer inom de församlingar som lämnade samfundet för att "gå ut i härlig frihet".⁴⁵

Strukturell konsolidering: Institutionernas framväxt

De församlingar som nu bildades eller gick ur Baptistsamfundet var formellt självständiga, och inte förenade genom någon central organisation. Men de var andligen förenade som bärare av samma väckelse. Tidigt stod det klart att någon central organisation över församlingarna inte skulle bildas. Tanken på den samfundsfria församlingen blev konstituerande för den framväxande pingströrelsen. Utmaningen var nu att forma en enhetlig rörelse, utan hjälp av en officiell central organisation. För detta kom de framväxande institutionerna att spela en viktig roll, inte bara genom det dessa institutioner förmedlade till rörelsen (utbildning, uppbyggelselitteratur, etc.), utan även genom det faktum att man tvingades ta ett gemensamt ansvar för deras fortlevnad. Institutionerna var inte rotade i en övergripande och styrande organisation, utan i en lokal församling – nästan utan undantag i Filadelfia i Stockholm. Filadelfia tog initiativet, det yttersta ekonomiska ansvaret, och hade även kontrollen över organen, men pingströrelsen som helhet tog del av och kunde bidra till dem. Genom att en församling eller en enskild klev in i detta gemensamma ansvar, exempelvis genom att prenumerera på *Evangelii Härold* eller ta upp ett offer till förmån för bibelskolan, stärktes den gemensamma identiteten.

⁴³ Struble, s. 42.

⁴⁴ Lindberg, s. 167.

⁴⁵ För uttrycket, se Struble, s. 14, 53.

Men institutionernas betydelse låg också i vad de konkret förmedlade. För att skapa en enhetlig rörelse fick det skrivna ordet en viktig roll. Den första institution som skapades var ett bokförlag. När ingen år 1912 ville ge ut Lewi Pethrus predikosamling *Jesus kommer*, tog han saken i egna händer och skapade Förlaget Filadelfia för att ge ut den. År 1921 överlämnades förlaget som gåva till Filadelfiaförsamlingen i Stockholm.⁴⁶ 1914 utkom *Segertoner*, vilken blev den unga pingströrelsens gemensamma sångbok. 1915 startade Filadelfiaförsamlingen sin egen bibelskola, och året därpå en egen tidning, *Evangelii Härold*. Genom dessa institutioner kunde man från centralt håll i pingströrelsen forma och förmedla ett gemensamt läroinnehåll till rörelsen. Det är anmärkningsvärt att alla dessa centrala institutioner låg inom Filadelfiaförsamlingens hägn. Det är svårt att komma ifrån intrycket av att denna församling stundtals spelat rollen av en centralorganisation för rörelsen.

Vid sidan om de ovan nämnda företagen spelade den direkta kontakten pastorer emellan en stor roll för konstitueringen. Dessa kontakter skapades och upprätthölls dels genom predikoresor, då man besökte varandras församlingar för kampanjer eller enstaka möten, dels genom större konferenser. Mest bekanta och betydelsefulla var de båda rikskonferenserna Kölingaredsveckan (från 1916) och Lapplandsveckan i Husbondliden (från 1919). År 1934 tillkom även predikantveckan i Stockholm, då deltagandet i de övriga veckorna inte var begränsat till enbart pastorer.⁴⁷ Här möttes predikanter från hela landet för gemenskap, bön och samtal kring lärofrågor. Man förde samtal kring inlämnade frågor, och diskussionerna skulle ge vägledning till de enskilda pastorerna och få rörelsen att flyta i samma riktning. Till skillnad från samfundskonferenserna hade rikskonferenserna inga valda ombud, och inga protokoll men de refererades i *Evangelii Härold*. Inte heller fattades några bindande beslut.⁴⁸ Dock kunde man i enstaka fall enas om gemensamma uttalanden, men dessa var inte annat än rekommendationer för de enskilda lokala församlingarna.

Lokalt var församlingarna organiserade med en äldstekår, vilken stod för församlingens andliga ledarskap och leddes av en förestån-

⁴⁶ Carlsson 2008, s. 31.

⁴⁷ Struble, s. 213ff.

⁴⁸ Struble, s. 196f.

dare. Församlingens förstepastor var i regel alltid föreståndare, och äldstekåren fungerade med få undantag också i juridisk mening som styrelse.⁴⁹ Föreståndarens roll var ofta mycket stark, både genom den roll som han tilldelades formellt genom församlingens stadgar, men även genom en stark karismatisk auktoritet.⁵⁰ Genom kontakter mellan föreståndarna skapades ett nätverk av lokalt starka föreståndare som i hög grad bidrog till rörelsens enhetlighet och sammanhållning.⁵¹

När Lewi Pethrus i sin bok *De kristnas enhet* (1919) talade om hur de kristnas sanna enhet skulle ordnas, tog han upp de yttre apostoliska förbindelseänkarna. Bland dessa ingick bland annat vad jag talat om ovan. Pethrus talade om förbindelser mellan församlingarna genom kärleksgåvor, sändebrev (dvs. tidningar och litteratur) samt "Herrens utvalda tjänare, som reste från plats till plats".⁵² Redogörelsen ger en bild av en mycket medveten strateg med god känsla för en rörelses inre liv och uppbyggnad.

Trots att pingströrelsen på ett mycket tidigt stadium betonade de lokala församlingarnas oberoende, kom samtidigt det centrala ledarskapet att spela en framträdande roll. Det fanns ingen motsättning mellan att tala om oberoende församlingar och centrala ledare utifrån pingströrelsens lära: det huvudsakliga var att denne ledare inte var tillsatt genom val, och inte heller kunde påtvinga sin vilja på församlingarna. Lewi Pethrus blev snart den som framstod som "den nya rörelsens" ledare. Hans position grundade sig bland annat på följande faktorer:

- Han var föreståndare för rörelsens största församling, en församling som expanderade starkt och som dessutom belägen i huvudstaden.⁵³

⁴⁹ Carlsson 2008, s. 29f.

⁵⁰ Se Pétursson 1990, s. 199ff för en diskussion om ledarskap i pingströrelsen utifrån karismatisk legitimering.

⁵¹ Filadelfiaförsamlingen i Stockholm hade vid tiden för förnyelseväckelsen både äldste och diakoner. De äldste var styrelseledamöter medan diakonerna var suppleanter, men tycks ha kunnat delta i styrelsemötena på eget initiativ. Styrelsemötet kallades oftast för "sammanträde med Filadelfiaförsamlingen i Stockholm äldste".

⁵² Pethrus 1958a, s. 164ff (ur hans skrift *De kristnas enhet* 1919).

⁵³ Sahlberg, s. 43.

- Genom att vara föreståndare i den församling som stod som huvudman för pingströrelsens centrala institutioner kunde han ha ett avgörande inflytande på dessa.
- Han kom ur en låg socialklass, vilket torde varit en styrka för honom då han stod som ledare för just en lågklassrörelse. Därigenom blev det möjligt för rörelsens anhängare att känna gemenskap med honom såsom en "man ur folket".⁵⁴
- Han hade tidigt erfarit andedopet och börjat tala i tungor.
- Han var ute på resor i mycket stor utsträckning och kunde därmed genom sin aktivitet och de personliga kontakter han knöt stärka sin position i nätverket.
- Till detta kom också en rad personliga egenskaper, som att han var en god talare, en god organisatör och inte minst just en ledare av ovanliga mått – eller med Linderholms ord: "Hans goda begåvning, tadelfria personlighet och fasta vilja i förening med de karismatiska gåvorna hava gjort honom till pingströrelsens självskrivne ledare."⁵⁵

Adrian Holmberg skriver om Pethrus roll inom rörelsen under de tidiga åren:

Pethrus blev snart en fader för hela väckelsen ... Alla vädjade till honom. Hans ord och ståndpunktstagande var avgörande. Den självständighet och självrådighet som man senare tillvitade honom var honom från början påtvingad. Man hade vädjat till hans omdöme och bett honom ingripa.⁵⁶

Lewi Pethrus ledarroll inom pingströrelsen var inofficiell och byggde på andras erkännande av hans legitimitet. Trots att karisma i ett längre perspektiv ofta är en bräcklig grund för ledarskap,⁵⁷ lyckades Pethrus i stort sett under hela sin livstid behålla denna position, som kan beskrivas som ledarpositionen i det nätverk av lokalt starka föreståndare som omnämnts ovan.⁵⁸ Detta inofficiella men tydliga centrala

⁵⁴ Sahlberg, s. 43.

⁵⁵ Linderholm 1925, s. 306f.

⁵⁶ Holmberg 1976, s. 57.

⁵⁷ Sahlberg, s. 44, not 10.

⁵⁸ Ledarskapet inom pingströrelsen och deltagande i detta nätverk inskränkte sig inte enbart till föreståndare. Karismatisk legitimitet kunde tillkomma exempelvis evangelister eller kyrkosångare utan specifik församlingsförankring. Även Florentinus Hällzon, förlagschef för Evangeliipress, kan nämnas som en man med stort inflytande på rörelsen genom sitt ansvar för en stor litterär utgivning vid sidan om Förlaget Filadelfia.

ledarskap fungerade som ytterligare en konstituerande faktor för pingströrelsen.

Läromässig konsolidering

I sin undersökning av pingstväckelsens teologiska bakgrund redogör Donald Dayton för fyra teman som gav väckelsen dess teologiska gestalt: läran om rättfärdiggörelse (*justification*), dopet i Anden, gudomlig helbrägdagörelse och Jesu snara återkomst (*the Imminent Second coming of Christ*; premillennialism).⁵⁹ Dayton konstaterar att dessa inslag var "well-nigh universal within the movement ... the emergence of this pattern is in fact the last step in the complex process of development that culminated in Pentecostalism."⁶⁰ Bakgrunden till pingstväckelsens framväxt låg, som Dayton övertygande har visat, främst i den amerikanska helgelsrörelsen och därmed i en förlängning i metodismen.⁶¹ Parham och Seymour, de män som starkast förknippats med pingstväckelsens uppkomst och genombrott, hade båda sina rötter i helgelsrörelsen.⁶² Detta medförde att de, liksom den absoluta majoriteten av predikanter inom pingstväckelsen de första åren, såg dopet i Anden som det sista steget i en "trestegsraket": frälsning, full helgelse (*entire sanctification*)⁶³ och därefter dopet i Anden – först när en människa upplevt full helgelse och helt renats kunde hon ta emot Anden. Men pingstväckelsen spreds snart utanför denna metodistiskt färgade kontext till reformerta och baptistiska kyrkor och samfund. Här upplevde sig många ta emot Anden, och det utan att ha upplevt eller ens undervisats i läran om full helgelse. Ett motstånd mot läran om full helgelse började sprida sig, och 1910 trädde William H. Durham, pingstpastor i Chicago, fram och gick till angrepp mot den. Han framförde istället doktrinen om *Finished Work*. Enligt denna lära helgades den troende i frälsningsögonblicket, och behövde där-

⁵⁹ Dayton 1987, s. 19-23.

⁶⁰ Dayton, s. 21f.

⁶¹ Dayton (*Theological Roots of Pentecostalism*) bygger på den tesen. Se även Synan, s. xi.

⁶² Burgess och van der Maas, s. 955f, 1053ff.

⁶³ Metodismens grundare John Wesley (1703–1791) brukar räknas som fader till läran om *entire sanctification* (eller *christian perfection*) vilken innebär arvssyndens slutliga utplånande hos människan. Detta menade Wesley att en människa kunde uppnå under jordelivet, efter en lång process av helgelse. Läran har efter Wesley fått andra än mer optimistiska tolkningar i fråga om kristen syndfrihet, inte minst i den amerikanska helgelsrörelsen. Se Dayton, s. 45ff.

efter inte söka en upplevelse av full helgelse,⁶⁴ utan enbart Andens dop.⁶⁵ De tre stegen hade blivit två. År 1914 bildades Assemblies of God, som kom att bli USA:s största pingstsamfund, och som antog Durhams lära. Andra samfund fortsatte på linjen med *three works of grace*.

Lewi Pethrus var baptistpastor och även påverkad av Durham, dock främst i fråga om församlingssyn.⁶⁶ I synen på helgelsen påverkades Pethrus i högre grad av den norske metodistpastorn T.B. Barratt, som avvisade Durhams lära. Barratt var tveksam till en fullt utvecklad lära om *entire sanctification*, men betonade ändå helgelsens betydelse för andedopet. I linje med detta betonade även Pethrus i sin förkunnelse andedopets beroende av helgelse och renhet, och menade att Guds Ande inte kunde ta sin boning i ett orent hjärta. Men helgelsen var hos Lewi Pethrus inte så mycket ett resultat av syndens utplåning, som av den framgångsrika inre kampen i människan mellan ljus och mörker. Det reformerta inslaget i Pethrus helgelseteologi tog sig uttryck i en optimistisk idealism i fråga om människans förmåga att övervinna synden, och leva i renhet; den andedöpta människan kunde, men behövde inte falla i synd.⁶⁷

I processen av läromässig konsolidering i den svenska pingströrelsen var det två läror som fick särskild betydelse. Det gällde dels andedopet med åtföljande tungotal, precis som pingstväckelsen internationellt, dels läran om den samfundsfria församlingen, som kom att bli unik för den skandinaviska pingstväckelsen. Dessa läror gav den svenska pingströrelsen dess särskilda karaktär, och det var genom dem man ömsesidigt kände igen varandra och även avgränsade sig från andra samfund.⁶⁸

Två församlingsbegrepp fördes fram parallellt från rörelsens begynnelse. Man talade om den lokala och den universella församlingen. Vid utslutningen ur Baptistsamfundet stod Filadelfiaförsamlingen i Stockholm knappast med en färdig alternativ församlings-

⁶⁴ Inom vissa grenar av den amerikanska helgelseörelsen hade det skett en betoning på att det ögonblick då arvssynden slutligen raderades hade karaktären av just en andlig upplevelse. Se Dayton, s. 48ff, 68ff, 97.

⁶⁵ Synan, s. 149f.

⁶⁶ Struble, s. 79.

⁶⁷ För en genomgång av denna teologi hos Pethrus, se Carlsson 1990, s. 94ff.

⁶⁸ Se Lindberg, s. 171ff, som listar dessa doktriner som konstituerande för pingströrelsen vid sidan om Lewi Pethrus ledarskap och de centrala organisationerna.

tanke, men man gjorde snart en dygd av nödvändigheten. Pethrus skriver tio år senare: "Vår erfarenhet hade öppnat våra ögon för betydelsen av församlingarnas frihet, såsom vi icke förut hade sett den."⁶⁹ I Sverige kom det lokala församlingsperspektivet att dominera. Detta hade troligen sin orsak dels i rörelsens bakgrund i Baptist-samfundet, med dess utpräglade kongregationalism, dels i inflytandet från Chicagopastorn Durham, som menade att pingströrelsen skulle dö om den organiserades.⁷⁰ En inte obetydlig inverkan på Pethrus torde dessutom uteslutningen ur Baptistsamfundet ha utgjort. Denna i hans tycke orättfärdiga behandling skulle följa honom genom livet, och hans definition av ett samfund präglades av den: "När man intager och utesluter församlingar, då är man ett kyrkosamfund."⁷¹ Argumenten för den lokala församlingens suveränitet, dvs. att den inte hade någon organisation vare sig över eller vid sidan om sig (så som missionsorganisation eller ungdomsförbund), var två: ett bibliskt och ett praktiskt. Inom pingstväckelsen strävade man efter att återupprätta den nytestamentliga kristendomen, och i pingströrelsen i Sverige ansågs lokalförsamlingens autonomi vara sant biblisk. Praktiskt menade man att samfundsorganisationer ställde sig i vägen för Andens omedelbara ledning av församlingsarbetet.⁷² Det var av vikt att de andliga gåvorna och tjänsterna var verksamma i församlingen, och organisationer ansågs kunna kväva dessa. Ja, i själva verket, menade man, var kyrkornas och samfundens organisationer surrogat för det verkliga andliga livet, surrogat som byggts upp när Guds församling kallnat. Denna historiesyn gav upphov till en viss oro över att karisman skulle avta också inom pingströrelsen.⁷³

Att församlingarna var fria innebar dock inte, som vi sett, att de skulle stå isolerade från varandra. Man skulle vara förenade genom de s.k. yttre apostoliska förbindelselänkarna, av vilka några beskrivits ovan. Till dessa förbindelselänkar hörde också tanken på de universella andliga tjänsterna, hämtade från Ef. 4:11, som skulle betjäna lokalförsamlingarna gemensamt. Aposteln, profeten och evangelisten skulle resa mellan församlingarna, och därmed bidra till den andliga

⁶⁹ Citerat i Struble, s. 79.

⁷⁰ Struble, s. 79, 83.

⁷¹ Citerat i Carlsson 2008, s. 29. Citatet är hämtat ur *Evangelii Härold*, 5/1920.

⁷² Sahlberg, s. 47.

⁷³ Struble, s. 76ff.

enheten.⁷⁴ Struble talar i sin avhandling om sammanhållningen mellan församlingarna genom vad han benämner som den karismatiska enheten; genom de andliga tjänsterna, men också genom att man är ett i själ och hjärta.⁷⁵ Detta var också förebilden för de kristnas enhet generellt; inte organisatoriskt eller genom allianser, utan en sann andlig enhet. För denna andliga enhet krävdes i realiteten samsyn i centrala lärofrågor, som troendedop, andedop och en fri församlings-syn. År 1916 verkade Ongman för att bilägga schismen mellan pingst-rörelsen och Baptistsamfundet, men möttes med nekande svar från Pethrus, som inte ville gå in "under trädomsok", dvs. i en samfunds-organisation.⁷⁶ 1919 kom Ongman med ett nytt, mer genomarbetat förslag till försoning, men detta möttes av en formell deklaration antagen av pingstpredikanterna på Kölingaredsveckan, där de bibliska och praktiska motiven mot samfundsorganisationer utvecklades. Samma år utkom boken *De kristnas enhet*, där Pethrus tydliggjorde sina tankar kring ämnet.

Det andra församlingsbegreppet var den universella församlingen. Även i Pethrus församlingsteologi var detta en omistlig del, och han gav det viss uppmärksamhet i ovan nämnda bok.⁷⁷ Med den universella församlingen avsågs, enligt den breda definitionen som Pethrus förordade, alla verkligt kristna i alla samfund i alla tider.⁷⁸ I Norge och Finland bevarade pingstväckelsen en överkonfessionell linje under en längre tid än den svenska pingstväckelsen.⁷⁹ Detta innebar praktiskt att "bärarna av väckelsen ville nå fram till allt flere människor med det nya budskapet och härvid gjorde man inte så stor skillnad mellan olika samfund och religiösa riktningar."⁸⁰ Man sökte inte att bilda samfund under denna första tid, utan önskade istället att

⁷⁴ Pethrus 1958a, s. 159ff (ur hans skrift *De kristnas enhet* 1919).

⁷⁵ Struble, s. 86.

⁷⁶ Struble, s. 62.

⁷⁷ Pethrus 1958a, s. 148ff (ur hans skrift *De kristnas enhet* 1919).

⁷⁸ Pethrus framhöll vid ett flertal tillfällen att det fanns verkliga kristna inom alla samfund, "även den grekisk-katolska kyrkan och inom påvekyrkan." Enligt en annan, mer strikt tolkning, utgjordes den universella församlingen av summan av enbart de kristna som varit medlemmar i bibliska lokalförsamlingar. (Struble, s.88-89).

⁷⁹ Holm 1970, s. 19-77; Struble, s. 73.

⁸⁰ Holm 1970, s. 57.

berika de redan existerande samfunden genom väckelsen.⁸¹ Överkonsfessionalism kommer ofta av en stark betoning av det universella församlingsbegreppet. Som en följd av denna betoning tonas motsatsen, betydelsen av vilken lokal kyrko- eller samfundsförankring den enskilde har, i regel ner. Detta blir ett naturligt resultat av att teologin centreras kring något annat än de läror som traditionellt skiljer samfunden och dess medlemmar åt. I den frammbrytande pingstväckelsen var denna lära också en upplevelse, erfarenheten av dopet i den helige Ande, vilket gjorde läran än mer gemenskapsbefrämjande. Det andliga släktskapet tydliggjordes genom att man delade samma andliga erfarenhet, dopet i och kraften från Anden. Sahlberg konstaterar angående förhållandena på gräsrotsnivå under pingstväckelsens första tid i Sverige att "'andedöpta' i den lokala baptistförsamlingen kunde känna sig mera andligt besläktade med de 'andedöpta' inom Metodistkyrkan och Svenska Missionsförbundet (än med 'icke andedöpta' i det egna samfundet.)"⁸²

En slutlig aspekt av den läromässiga konsolideringen som är relevant i detta sammanhang avser fromhetslivet. Linderholm skrev 1925 att Lewi Pethrus var den som format den svenska pingströrelsen "och hållit den ren från en del mera bisarra inslag och svärmiska yttringar ..."⁸³ På de återkommande bibelstudieveckorna diskuterade man och tog avstånd ifrån överandliga och spiritualistiska tendenser som förekom i och kring rörelsen. Bland det man tydligt tog ställning mot kan läran om profetian som ett absolut tillförlitligt tecken på gudomlig ledning och den heliga dansen nämnas. Avvisandet av spiritualistiska tendenser var en viktig del av pingströrelsens tidiga konsolidering.⁸⁴

⁸¹ Holm 1978, s. 44.

⁸² Sahlberg, s. 32.

⁸³ Linderholm, s. 307.

⁸⁴ Sahlberg, s. 55ff.

3. Det omvälvande 40-talet

3.1 Pingströrelsen och omgivningen: Från sekterism till samhällsmedvetande

”På 40-talet skedde en teologisk omsvängning hos Lewi Pethrus, 180 grader. Han hade ju tidigare hävdad att politik och väckelsekristendom inte gick att förena. Och så helt plötsligt ändrar han sig, och nu är det genom politiken vi ska förändra samhället. Perspektivet försköts således från det personliga själavimmandet till en påverkan av samhället. Det där tyckte jag aldrig om.”⁸⁵

Den unga pingströrelsens relation till det omgivande samhället och andra kyrkor präglades av konflikt. Man profilerade sig teologiskt mot samtliga samfund, och tog avstånd från deltagandet i samhällslivet. Med rörelsens eskatologiska närförväntan följde en apolitisk inställning.⁸⁶ Men detta skulle komma att förändras. Redan på 30-talet började tecken på öppningar skönjas. Under det tidiga 30-talet stod pingströrelsen, i kölvattnet av den bilagda Franklinstriden,⁸⁷ kanske mer samlad kring sin ledare Lewi Pethrus än någon gång tidigare.⁸⁸ Då började denne långsamt styra rörelsen mot en annan inriktning. År 1933 varnade Pethrus i ett styrelsemöte i Filadelfia⁸⁹ och även på

⁸⁵ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

⁸⁶ Sahlberg, s. 334.

⁸⁷ Franklinstriden seglade upp i pingströrelsen i slutet av 20-talet och kulminerade 1929. Striden stod främst mellan Lewi Pethrus och A P Franklin, som var en av de ledande i organet Svenska Fria Missionen som bildats 1924 för att handha pingströrelsens missionsverksamhet. Franklin anklagades för att försöka organisera och centralisera pingströrelsen. Striden var en maktkamp mellan Franklin och Pethrus, men en kamp med ideologiska förtecken: ande och organisation stod mot varandra. Striden kom att bli mycket hård och slutade med Franklins uteslutning hösten 1929. För en genomgång av striden, se exempelvis Struble, s. 101ff.

⁸⁸ Sahlberg, s. 84f.

⁸⁹ Struble, s. 135.

Kölingaredsveckan för en alltför stark isolering.⁹⁰ Så sent som 1931 hade Pethrus i sin bok *Vår ställning till andra kristna* sagt: "Det är en politik, som ligger på vårt hjärta, och det är himmelrikets."⁹¹ Till skillnad från samfundet så befattade sig pingströrelsen inte med politik, löd budskapet då. Men 1934 lät han sig inväljas till kommunalfullmäktige i Frestad kommun för Bondeförbundet. Det politiska engagemanget fortsatte genom att han i mars året därpå medverkade i ett stort politiskt möte med de frisinnade i Stockholm, något som slogs upp som en stor sensation för samtiden.⁹² På det ekumeniska området förändrades också attityden. År 1937 tog Lewi Pethrus på eget initiativ upp kontakten med Örebro Missionsförenings missionssekreterare John Magnusson. Örebro Missionsförening hade nyligen brutit sig ur Baptistsamfundet och bildat ett eget samfund, och nu ville Pethrus att de skulle närma sig pingströrelsen. 1944 inbjöd Pethrus till en konferens med samtliga döparsamfund, och 1946 mötte man enbart Örebro Missionsförening för en enhetskonferens. Under den här tiden pågick också en process då pingströrelsen mer och mer accepterades i samhället i stort.⁹³

Det är tydligt att det från mitten av 30-talet och under i stort sett hela 40-talet skedde en nyorientering och ett öppnande av pingströrelsen, och att Lewi Pethrus var den drivande kraften bakom detta. Från en längre period av konsolidering 1913–33 inleddes en fas då pingströrelsen alltmer antog karaktären av en etablerad frikyrka, med öppenhet mot samhälle och andra samfund, och institutionalisering av verksamheten. Sahlberg tar upp vissa tecken på eller om man så vill följer av denna trend:⁹⁴

- De apokalyptiska dragen nedtonades.
- Titeln "broder", som tidigare brukats, ersattes så småningom med "pastor", vilket kan tolkas som ett avsteg från idén om det allmänna prästadömet.
- Tjänster som tidigare varit oavlönade blir nu avlönade befattningar (exempelvis sångare och kontorspersonal).

⁹⁰ Sahlberg, s. 89.

⁹¹ Pethrus 1958c, s. 169 (ur hans skrift *Vår ställning till andra kristna*, 1931).

⁹² Sahlberg, s. 107.

⁹³ Sahlberg, s. 86.

⁹⁴ Sahlberg, s. 88.

- Talet om tungotalet som det enda tecknet på Andens dop tonades ner.
- Känslan av förföljelse minskade.

Bland orsakerna till det ökade samhällsengagemanget och den minskade sekterismen nämner Sahlberg bland annat oron dels över samhällets sekularisering, dels över de totalitära och religionsfientliga regimerna som dök upp på kontinenten. För att förhindra att Sverige ytterligare sekulariserades, eller utvecklades i samma riktning som Ryssland eller Tyskland, såg Lewi Pethrus behovet av att ta ett ansvar för samhällsutvecklingen i landet. Pingströrelsens starka expansion under den här tiden (1920 hade rörelsen 4 955 medlemmar; 1930: 30 147; 1945: 76 419⁹⁵) medförde också att rörelsen fick ett insteg i andra socialklasser än de lägsta. Därmed fick också rörelsen ett större konservativt inslag, och en ömsesidig accepterandeprocess befrämjades.⁹⁶

Med början under 30-talet förändrades sålunda pingströrelsens karaktär från isolerad till mer öppen. Under 40-talet fortsatte denna utveckling ytterligare, förstärkt bland annat av den krismentalitet och inre nationella samling som andra världskriget gav upphov till.⁹⁷

⁹⁵ Sahlberg, s. 360.

⁹⁶ Sahlberg, s. 87.

⁹⁷ Pethrus undertecknade exempelvis tillsammans med bland andra ärkebiskop Eidem ett upprop för "den inre beredskapens dag" (Sahlberg, s. 85).

3.2. Pingströrelsen och insidan: interna motsättningar

”Men när man tänker tillbaka på 30-talet, och på Filadelfiakyrkan, och på kyrkbyggandet och alla dessa begåvade människor som var engagerade ... Så kom kriget, och efter kriget stod vi väl rustade, och man tycker att det borde ha kunnat bli något av en skördetid. Men det blev det ju inte. Där började egentligen problemen.”⁹⁸

Lidmanstriden

”1940-talet var de svåra interna schismernas decennium, där personliga motsättningar förstärkte och profilerade olika syn på rörelsekaraktären”, enligt Sahlberg.⁹⁹ Hela decenniet kantades av konflikter och intriger, och som huvudkombattanter stod på var sin sida Lewi Pethrus och Sven Lidman. Konflikterna kulminerade i början av 1948 i den uppslitande Lidmanstriden, som skulle kasta mörka skuggor över pingströrelsen långt efter det att Lidman uteslutits. Sven Lidman var den uppburne författaren och kulturpersonligheten som överraskande anslutit sig till pingströrelsen tidigt under 20-talet, och i pingströrelsen hade han beundrats stort inte minst för sin predikokost. Han var nära vän och medarbetare till Pethrus i Filadelfia. Men någonting hände i relationen mellan dessa två ledare inom rörelsen. Lidman skrev att ”under 1930-talet ägde en oavslätlig och hemlighetsfull atmosfärförändring rum i förhållandet mellan Lewi Pethrus och mig.”¹⁰⁰ Pethrus delade det intrycket: ”Sedan årtal tillbaka hade vi glidit allt mer från varandra”,¹⁰¹ och angav också skälet: ”Orsaken var helt enkelt den, att jag i vissa frågor måste inta en annan ståndpunkt, än den Lidman hävdade”.¹⁰² Som Sahlberg konstaterar fanns dubbla

⁹⁸ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

⁹⁹ Sahlberg, s. 99.

¹⁰⁰ Lidman 1949, s. 63.

¹⁰¹ Pethrus 1953a, s. 29. Utgångspunkten för kommentaren var amerikaresan 1941. Det var alltså årtal före den Pethrus avsåg, dvs. under 30-talet.

¹⁰² Pethrus 1953a, s. 29.

orsaker till striden: dels personliga motsättningar, dels rent ideologiska skillnader. Dessa två faktorer förstärkte sedan varandra.¹⁰³

På det ideologiska planet var orsaken till motsättningarna den omsvängning av pingströrelsen som skedde med början under 30-talet, och som accelererade under 40-talet, då Petrus förändrade rörelsen i en mer samhällsorienterad riktning. "Lidman menade, att andlighet var det samma som isolering"¹⁰⁴ kommenterade Petrus dennes anklagelse att pingströrelsen kommersialiserats. Att konfliktersaken var tydlig för de båda även tidigare under 40-talet, visar ett brev från Lewi Petrus år 1943 där han tackade nej till att delta i det allmänna frikyrkomötet av rädsla för splittringar: "Det är snarare fruktan för att strid skall uppstå rörande vår inställning till vitala frågor."¹⁰⁵ Petrus kände trycket från den Lidman-ledda falangen, vilken förordade en mer isolationistisk hållning. I skapandet av en egen dagstidning visade sig konflikten mellan de två i detta avseende. Redan 1935 hade Petrus tagit upp frågan om en daglig tidning i Filadelfiaförsamlingens styrelse. I början av 1936 inköpte man sedan en tryckpress, som gjordes om så att den också kunde passa tryckandet av en daglig tidning.¹⁰⁶ Men sedan skedde ingenting i frågan, och den berördes inte ytterligare i styrelsen. Sahlberg menar att orsaken härtill torde varit ett motstånd från Sven Lidman, "En Lidman och en Petrus i enighet borde nämligen haft alla möjligheter att genomföra projektet."¹⁰⁷ År 1938 tog Petrus upp frågan på Kölingaredsveckan, utan att det ens refererades i *Evangelii Härold*, för vilken Lidman var redaktör. Kort därefter togs förslaget återigen upp i styrelsen i Filadelfia, men bordlades i slutet av året utan att någon åtgärd vidtagits.¹⁰⁸ I slutet av oktober 1940, tog Petrus upp det återigen, men även denna gång utan resultat. Tidigare samma månad, den 1 oktober 1940, erbjöds och accepterade Petrus tre års tjänstledighet (i stället för att säga upp sig)

¹⁰³ Man kan givetvis fråga sig om de ideologiska skiljaktigheterna blott var chimära, och enbart ett tillhygge i vad som djupast sett var en personstrid. Det gör Bertil Olingdahl (intervju med Bertil Olingdahl 2003), men spekulationer som dessa är det alltid svårt att finna konkret stöd i källorna för, då bevekelsegrunder av denna obekväma art kan vara omedvetna även för aktörerna själva.

¹⁰⁴ Petrus 1953a, s. 83.

¹⁰⁵ Lewi Petrus till Th. Arvidsson 9/11 1943, citerat i Sahlberg, s. 97.

¹⁰⁶ Sahlberg, s. 127.

¹⁰⁷ Sahlberg, s. 128.

¹⁰⁸ Sahlberg, s. 129f.

då han fått kallelse till Filadelfiaförsamlingen i Chicago. Den 23 februari 1941 avreste han från Stockholm, men till allas överraskning återvände han igen i september samma år, mycket förtegen om orsakerna till sin återkomst.

Vad hade legat bakom Lewi Pethrus i det närmaste mytomspunna Amerikaresa, och hans dramatiska återkomst?¹⁰⁹ Olika förklaringar har getts. Först 1953 kom Pethrus egen förklaring, i boken *Den anständiga sanningen*. Där menade han att orsaken till att han flydde var att han sökte undvika en öppen strid med Lidman: "Därför framstod för mig klart och tydligt, att enda sättet att undvika en öppen strid var, att jag så obemärkt som möjligt drog mig ifrån verksamheten."¹¹⁰

I sin biografi över Sven Lidman skriver Knut Ahnlund att denna förklaring möjligen kunde innehålla ett korn av sanning, men att den som helhet inte var övertygande. Han hävdade att det var osannolikt att en man som Pethrus, med kalla nerver och stor behärskning, skulle fly för just Lidman, när han i liknande strider aldrig tidigare gett vika.¹¹¹ Vi måste dock inse att i Lidman såg Lewi Pethrus en mycket stark motståndare. Lidman hade ett starkt inflytande i styrelsen i Filadelfiaförsamlingen, vilket i hög grad bidrog till att hindra Pethrus att genomdriva sin vision om en daglig tidning. I Franklinstriden hade medias betydelse för stridens utgång blivit tydlig för Pethrus – genom att Pethrus och Lidman hade *Evangelii Härold* i sin hand kunde de besegra Franklin och bevara rörelsens enhet. Men i början av 40-talet var det Lidman som hade ett klart informationsövertag genom sitt redaktörskap för *Evangelii Härold*, då tidningen *Dagen* ännu inte startats. Bobby Andström kommenterar i sin bitvis mycket kritiska Pethrus-biografi:

Sven Lidmans position var mycket stark och han stöddes av många inflytelserika pingstledare. Om en strid hade blossat upp vid denna tid är det mycket ovisst om vem som skulle ha avgått med segern. Pethrus visste också att enda sättet att undvika öppen strid var att så obemärkt som möjligt dra sig från verksamheten. En vecka efter sitt beslut att lämna var

¹⁰⁹ Jag har undersökt omständigheterna kring Lewi Pethrus amerikaresa, liksom hans tid i USA, i en artikel i *Tro & Liv* (Halldorf 2008) vilken bygger på material som inte fanns tillgängligt då denna uppsats skrevs.

¹¹⁰ Pethrus 1953a, s. 36.

¹¹¹ Ahnlund 1996, s. 407.

han en fullständigt bruten människa. Han upplevde sin flykt som ett stort och svidande nederlag.¹¹²

I Amerika framlevde Pethrus i djup depression till dess att han beslöt sig för att återvända. Adrian Holmberg, som senare uteslöts i samband med Lidmanstriden, skrev om Pethrus återkomst: "En sak kunde vi alla se: Han var inte densamme, när han kom tillbaka som han var, när han for ... Det verkade som han blivit förnyad. Och genast kastar han sig in i händelsernas mitt."¹¹³ Nu följer det aktiva 40-talet, med grundandet av Kaggeholms folkhögskola,¹¹⁴ engagemang för kristna riksdagsmän i valet 1944, döparkonferensen samma år, startandet av *Dagen* året därpå, och enhetskonferensen med Örebro Missionsförening 1946. Men klyftan inom styrelsen i Filadelfia vidgades, och till slut blev konflikten oundviklig.

Omöjligt att frånga i detta sammanhang och viktigt också för uppsatsens fortsättning är turerna kring Östermalms fria församling, en församling som bildats genom en utbrytning ur Stockholms V:e baptistförsamling 1936 och som snart fick karaktären av en pingstförsamling. 1937 kom pingstpastorn Elis Lindskog till församlingen som föreståndare.¹¹⁵ Nu fanns således tre pingstförsamlingar i Stockholm: Filadelfia-, Östermalms- och Södermalmsförsamlingarna. Under år 1940 anskaffade Östermalmsförsamlingen det vackra och centralt belägna Fenixpalatset, ett tecken på den framgångsvåg församlingen var inne i, med kraftigt ökande medlemsiffror. Samtidigt hade 1930-talet varit en relativt svag period för Filadelfiaförsamlingen.¹¹⁶ Hur dessa faktorer hängde samman med att man från Filadelfiaförsamlingens sida nu starkt förde fram läran om att det endast skulle finnas en pingstförsamling i varje stad är oklart, men det är inte orimligt att en koppling förelåg och att församlingen på Östermalm sågs som något av ett konkurrensföretag.¹¹⁷ Lewi Pethrus och Elis Lindskog inledde under 1940 förhandlingar om Östermalms-

¹¹² Andström 1966, s. 65. Adrian Holmberg skriver om Sven Lidman: "Han kom helt att dominera tjugutalet" (Holmberg 1980, s. 124).

¹¹³ Holmberg 1980, s. 211.

¹¹⁴ Vilket Lidman motsatte sig. (Holmberg 1980, s. 212)

¹¹⁵ Norlén och Kjellberg, s. 10.

¹¹⁶ År 1940 är medlemsökningen blygsamma 37 personer. (Sahlberg, s. 361, tabell 28)

¹¹⁷ Pethrus talade om "den ofrivilliga konkurrens" som kunde uppstå mellan två pingstförsamlingar som verkade vid sidan om varandra som ett skäl bakom samgåendet. (Pethrus 1955, s. 147)

församlingens uppgående i Filadelfia. Uppenbarligen hade inte Lindskog stöd vare sig från sina församlingsmedlemmar¹¹⁸ eller från sin styrelse,¹¹⁹ men predikade ofta över ämnet i församlingen.¹²⁰ Elis Lindskog hade varit föreståndare i Östermalms fria församling sedan 1937 och just under det innevarande året, 1940, hade församlingen satsat stora krafter och belopp på sin nya kyrkolokal. Vilket var skälet till att han nu var starkt pådrivande för att Östermalm skulle gå upp i Filadelfia? Sven Lidman och Adrian Holmberg anför som skäl att Pethrus hade skrämt honom till underkastelse.¹²¹ Ett annat perspektiv skulle vara att sätta Lindskogs iver att förena de två församlingarna i samband med Pethrus kommande Amerikaresa. Pethrus gav styrelsen besked om att han avsåg lämna församlingen den 1 oktober. Den 31 oktober diskuterades frågan om Östermalmsförsamlingen i styrelsen. I samband med den diskussionen uppkom "tanken på att kalla broder Lindskog att vid sidan av pastor Törnberg tjäna som församlingens predikant och föreståndare under pastor Pethrus tjänstledighet."¹²² Georg Dicander hävdar i sin redogörelse: "Kallelsen gällde inte enbart pastor Lindskog, utan i densamma visade sig även ligga en begäran om hela vår församlings uppgående i Filadelfiaförsamlingen, Stockholm."¹²³ Genom att Pethrus nu flyttade till Amerika, skulle Lindskog tillsammans med Lidman och Allan Törnberg (och Henning Thulin, som även kallades till församlingen) leda Sveriges starkaste och mest inflytelserika pingstförsamling. Det är möjligt att dessa utsikter påverkade honom i hans beslut. Denna tolkning är Stanley Sjöberg väl bekant med:

Och det är ju möjligt, många säger det, att orsaken då till att man bestämde sig för att gå tillsammans, var bland annat att Lewi Pethrus då hade en kris, och lämnade och flyttade till Amerika. Och man trodde inte att han skulle komma tillbaks. Och så inbillade sig väl en av pastorerna då

¹¹⁸ Norlén och Kjellberg, s. 12.

¹¹⁹ Pethrus 1955, s. 149.

¹²⁰ Norlén och Kjellberg, s. 12.

¹²¹ Lidman, s. 27; Holmberg 1966, s. 109f. Där konstaterar Holmberg också att Lindskogs roll i sammanslagningen "är dunkel".

¹²² Filadelfias styrelsens protokoll för den 31 oktober 1940, citerat i Pethrus 1955, s. 145.

¹²³ Citerat i Sundstedt 1973, s. 283. Dicander var som framgår av citatet medlem i Östermalms fria församling.

i Östermalm, Elis Lindskog, att om han föreslog att de gick tillsammans, då kanske han fick bli den nye föreståndaren.¹²⁴

I februari 1941 beslöt Östermalms fria församling "enhälligt men utan entusiasm" att begära anslutning till Filadelfiaförsamlingen.¹²⁵

I augusti 1941 mottog en "bestört äldste- och diakonkår"¹²⁶ meddelandet om Lewi Pethrus återkomst till Sverige. Hans tid i USA hade präglats av depression och missmod.¹²⁷ Mer precis vilka som blev bestörta förtäljde inte Lidman, men klart är att åren efter Pethrus återkomst präglades dels av dennes verksamhetsiver, dels av kraftiga konflikter i styrelse och äldstekår. "Pethrus' karismatiska ledarskap av pingströrelsen var under hela 1940-talet, och särskilt åren 1944–48, troligen mer omstritt än någon gång tidigare efter franklinstriden" skriver Sahlberg.¹²⁸ Bertil Carlsson gick på Filadelfias bibelskola under 1943 och kommenterar situationen i församlingen: "Man märkte ju att det var kommentarer av olika slag. Det var motsättningar då, mellan Lindskog och Pethrus."¹²⁹ Stora samarbetssvårigheter tycks ha funnits mellan de båda falangerna, och oppositionen tycks bitvis mycket aktivt ha arbetat på att få till stånd en förändring av ledarskapet i församlingen. Bo Hörnberg talar om att det fanns dem i äldstekåren som under 40-talet ville se Elis Lindskog som föreståndare,¹³⁰ och Holger Sjögreen redogör för att Sven Lidman och Elis Lindskog försökte få med sig Henning Thulin i en palatskupp för att avsätta Pethrus – Thulin ska dock ha vägrat.¹³¹ Även Bertil Olingdahl menar att Elis Lindskog var en utmanare till Pethrus om makten i de

¹²⁴ Intervju med Stanley Sjöberg 2003. Bertil Olingdahl gör också denna tolkning av situationen (intervju med Bertil Olingdahl 2003). Detta tycks vara en mycket utbredd förståelse av orsaken till samgåendet 1941 i kåren av pingstpredikanter. Det är möjligt att den missgynnande tolkningen av Elis Lindskogs agerande har färgats av uppdagandet av hans moraliska snedsteg i slutet av 40-talet. Samtidigt går det inte att komma ifrån att denna tolkning ger en förklaring till varför Lindskog så plötsligt vill gå upp i Filadelfia, trots att han inte har sin församling med sig. I ljuset av brytningen tre år senare tycks tolkningen än mer sannolik.

¹²⁵ Dicander i Sundstedt 1973, s. 285.

¹²⁶ Lidman, s. 96.

¹²⁷ Pethrus 1953a, s. 55ff.

¹²⁸ Sahlberg, s. 153.

¹²⁹ Intervju med Bertil Carlsson 2003.

¹³⁰ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

¹³¹ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

strider som utkämpades i Stockholm.¹³² Olof Djurfeldt är inne på samma linje: "Elis Lindskog var ju en av de starka männen och tydligen så bildades det axlar här där det fanns flera som ville åt Lewi Pethrus ledarskap".¹³³ År 1944 uttalade Lidman beträffande döpar-konferensen under året, att schismerna inom församlingen måste behandlas före frågan om samarbete och samgående med andra samfund.¹³⁴ Efter att Lidman samma år öppet angripit Pethrus i *Evangelii Härold* beslöts den 10 oktober den hösten att Pethrus skulle läsa korrektur på och godkänna alla artiklar som publicerades i tidningen.¹³⁵ Samma dag skriver Tage Sjöberg, då pingstpastor i Örebro, i sin dagbok: "Idag och under den gångna veckan har jag känt av en ganska svår kamp. Enligt vad jag förstått så är det strid i Stockholm mellan Lidman och Pethrus. Det är möjligt att deras konflikt kommer att bli öppen."¹³⁶ I ett äldstemöte senare under 1944 begärde Elis Lindskog ordet och sade att han inte kunde samarbeta med Lewi Pethrus och att han tänkte återbilda sin gamla församling. Han ställde frågan till äldstekåren hur många som ville följa honom, varpå ett tjugotal bröder reste sig, däribland Sven Lidman. Pethrus uppmanade då Lidman att stanna för att de två måtte gräva ner stridsyxan. Lidman gick med på att stanna på villkor att Östermalmsförsamlingen fick upprättas, och även fick tillbaka sin gamla lokal, Fenixpalatset.¹³⁷ Så skedde också. Den 4 december 1944 på församlingsmötet i Filadelfia begärde 207 medlemmar ur församlingen utträde.¹³⁸ Dagen efter återbildades Östermalms fria församling.

Östermalmsförsamlingen karaktär efter återbildandet har beskrivits som mer sekterisk än pingströrelsen generellt, inte minst i jämförelse med den linje som Pethrus drev i Filadelfia. Oppositionens ideologiska uppfattningar kom således till uttryck i församlingen i form av tveksamhet inför Pethrus politiska och ekumeniska engagemang.¹³⁹

¹³² Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

¹³³ Intervju med Olof Djurfeldt 2003.

¹³⁴ Sahlberg, s. 98.

¹³⁵ Pethrus 1953a, s. 68.

¹³⁶ Citerat i Sjöberg, s. 76.

¹³⁷ Ahnlund, s. 413.

¹³⁸ Sundstedt 1973, s. 283. I Holmberg 1966, s. 110 anges antalet till 266.

¹³⁹ Sahlberg, s. 153.

Åtskiljandet av de två församlingarna ledde inte till lugn och ro, utan spänningarna fanns kvar. Nu både inom Filadelfiaförsamlingen och mellan Filadelfia och Östermalm. Hösten 1945 tvingades Pethrus lämna *Evangelii Häreolds* redaktion.¹⁴⁰ I början av 1947 lämnade han även chefredaktörskapet för tidningen *Dagen*, som vid det laget befann sig i stora ekonomiska svårigheter. Samtidigt hade ägaren Karl G. Ottosson lyckats övertala Lidman att skriva i tidningen för att *Dagen* skulle bredda sitt stöd inom pingströrelsen. Även om Pethrus inför alla oroade förnekade att orsaken till hans avgång skulle varit en maktkamp, ligger det nära till hands att tolka det hela som ett uttryck för decenniets konflikter.¹⁴¹ Det faktum att Pethrus i maj samma år återtog posten som chefredaktör talar också för teorin att han inte egentligen önskat att kliva åt sidan. Att förhållandet till Östermalmsförsamlingen inte var gott visar bland annat en skrivelse under tecknad av församlingarnas båda föreståndare den 9 december 1946. En skrivelse som tillkom "på grund av de meningsskiljaktigheter, som varit för handen med anledning av Östermalms fria församlings återupptagande av självständig verksamhet hösten 1944". Orsakerna till problemen sägs ha varit att den ena sidan sett församlingsbildandet som "en vanlig församlingsbildning", medan den andra menat att det inte "skett i enlighet med vad som är praxis bland pingstväckelsens folk".¹⁴² Bakom de något dunkla formuleringarna döljer sig troligen det faktum att somliga sett återbildandet av Östermalmsförsamlingen som en ren utbrytning ur, dvs. splittring av, Filadelfia.¹⁴³ Det är också troligt att Filadelfia under den här tiden uppfattade Östermalmsförsamlingen som ett hot. Från starten 1944 med drygt 200 medlemmar hade församlingen 1950 fyrdubblat medlemsantalet till ett antal av 1 054,¹⁴⁴ medan Filadelfia åren 1945–50 för första gången i historien gick bakåt i medlemsstatistiken.¹⁴⁵ Enligt Olof Djurfeldt var "Östermalm ett tag riktigt på modet, och jag vet att Heinerborg [pingstpastor, under 70-talet föreståndare i Filadelfia]

¹⁴⁰ Pethrus 1953a, s. 68f.

¹⁴¹ Sahlberg, s. 156f.

¹⁴² Brev till Lindskog 9/12 1946, Lewi Pethrus arkiv.

¹⁴³ Pethrus själv skrev i sina memoarer om det som skedde: "Då hösten kom hade det utvecklats sig dithän, att det blev en regelrätt utbrytning i stridens tecken" (Pethrus 1955, s. 153).

¹⁴⁴ Aronson 2005, s. 79.

¹⁴⁵ Totalt minus 36 under de fem åren. (Sahlberg, s. 361, tabell 28)

berättade lite om intrycket utav ett ganska betryckt Filadelfia när strömmen gick till Östermalm istället.”¹⁴⁶ Församlingen på Östermalm betraktades under den här tiden som ett oppositionsnäste mot Pethrus, och levde relativt isolerat från pingströrelsen i stort.

I januari 1948 kulminerade så decenniets konflikter i den s.k. Lidmanstriden. Sven Lidman anklagade Lewi Pethrus för ekonomiskt lättsinne, oandlighet och maktfullkomlighet. Han kritiserade skarpt det som han uppfattade som pingströrelsens kommersialisering. I slutet av månaden publicerade han sin anklagelseakt i *Aftonbladet*. Adrian Holmberg, som kom att uteslutas i Lidmanstridens efterspel, menar att Lidman ”förkroppsligade i sig en mycket utbredd opposition”, men att hans stora svaghet ”var hans absoluta brist på taktisk begåvning”.¹⁴⁷ Det är tydligt att det fanns en viss skepsis inom stora delar av pingströrelsen mot den linje som Lewi Pethrus allt starkare slagit in på under 40-talet. Sahlberg nämner Willis Säwe (pingstpastor i Malmö), Oscar Haglund (utgivare av *Bibliskt Månadshäfte*) och Henning Thulin som apolitiskt bestämda under 40-talet,¹⁴⁸ till vilken grupp han även räknar de ledande pingstpastorerna Tage Sjöberg och Alvar Lindskog.¹⁴⁹ Holger Sjögreen uttrycker själv tveksamhet mot politiseringen, och nämner också Venzel Nilsson, dåvarande pastor i Gävle, som en av skeptikerna.¹⁵⁰ Bertil Olingdahl menar att Örebro-pastorn Alvar Blomgren var kritisk mot affärsverksamheterna och även hade vissa sympatier för Lidman.¹⁵¹ Påståendet att många var beredda att hålla med Lidman i sak tycks således inte överdrivet. Men Lidman gjorde det taktiska misstaget att gå till den profana pressen. Kanske gjorde han det för att han trodde att han ändå stod utan chans, kanske för att han inte egentligen ville vinna utan sökte en orsak att bryta upp, men faktum kvarstår att till sympatyttringarna för Lidmans sak fogades och fogas än idag ofta ett starkt ”men”: han borde inte ha gått utanför pingströrelsens kretsar med sin kritik. Det var en

¹⁴⁶ Intervju med Olof Djurfeldt 2003.

¹⁴⁷ Holmberg 1966, s. 115.

¹⁴⁸ Sahlberg, s. 119.

¹⁴⁹ Sahlberg, s. 206. Se Lindskog 1947, s. 93ff för en kraftfull intern kritik av politiseringen vid den här tiden.

¹⁵⁰ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

¹⁵¹ Intervju med Bertil Olingdahl 2003. Olingdahl var medarbetare till Blomgren under slutet av 40-talet.

kardinalsynd, och det gjorde hans läge omöjligt inom i stort sett hela rörelsen.¹⁵²

Det fanns bland pingstpastorerna flera som agerade tämligen fritt och kunde demonstrera sitt oberoende genom att agera mot Lewi Pethrus. Andström nämner som exempel pastorerna Harald Gustafsson, Edvin Näslund och Alvar Blomgren.¹⁵³ Olingdahl räknar upp samma namn och lägger också till Paul Zettersten.¹⁵⁴ Till skaran av mer fristående pastorer räknas ibland också Linköpingspastorn Rickard Rydén och Jönköpingspastorn Ivar Johansson. Gemensamt för dessa, och även för andra av de mer fristående, var att de hörde till skaran av "pingstbetonade" missionsförbundare som anslutit sig till pingströrelsen under första hälften av 30-talet. Även den frispråkige C.G. Hjelm, pastor i Södermalmsförsamlingen, kom utifrån; han hade sin bakgrund i Metodistkyrkan. Men i nätverket av pastorer och föreståndare verkar målet inte ha varit eliminering av ledaren, utan man manövrerade snarare för större oberoende och ökat inflytande inom nätverket – ledaren skulle alltid sitta i Filadelfia i Stockholm, tog man bort en kom bara en annan. Däremot var perspektiven annorlunda inom Filadelfiaförsamlingen: här fanns pretendenten som helt ville plocka bort och ersätta Pethrus, gärna med sig själva eller med någon de stod nära. Så långt var man sällan beredd att gå ute i landet, och en sådan aktion var inte teoretiskt möjlig, då en föreståndare i en fri församling endast kunde avsättas genom ett styrelsebeslut taget i den egna församlingen.¹⁵⁵

Flertalet pastorer tycks under tidens gång ha växlat mellan de olika schatteringarna av Pethrushängivna, fristående och direkt oppositionella. Gränserna mellan dessa grupperingar är otydliga, liksom deras konkreta syften och uppfattningar i kyrkopolitiskt hänseende. Dessa förhållanden och deras konkreta betydelse för pingströrelsen skulle

¹⁵² Tage Sjöberg, som i någon grad sympatiserade med Lidman, skrev i sin dagbok den 1/9 1949: "Jag kan ej gilla Sven Lidmans handlings sätt att släppa ut striden i världspressen. Jag tror att Lidman är ärlig, men hans omdöme har svikit honom" (Sjöberg, s. 92).

¹⁵³ Andström, s. 97.

¹⁵⁴ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

¹⁵⁵ Jfr Hjelm 1967, s. 63f, där denne beskriver ett "kuppmöte" hållet i Fenixkyrkan i mitten av 40-talet med pastorer från hela landet. Troligen avsågs även här med att avsätta Pethrus att "sätta honom på plats" och därmed beröva honom den karismatiska legitimitet som gav honom inofficiellt ledarskap över den svenska pingströrelsen. Upprorsmakarna kom dock inte till skott.

behöva utredas ytterligare, för att nå en djupare förståelse av pingströrelsens inre liv och ge en möjlighet till förståelse av symbolhandlingar och uttalanden som färgats av dessa förhållanden.¹⁵⁶

I april 1948 uteslöts Sven Lidman, och på Nyhemskonferensen samma år mottog Lewi Pethrus det samlade pingstfolkets stående ovationer. I stridens kölvatten följde flera uteslutningar, och somliga lämnade även Filadelfia frivilligt. Strax efter uteslutningen upptogs Lidman som medlem i Östermalms fria församling, som menade att "uteslutningen skedde orätt och kan icke verkligt försvaras på bibliska och kristliga grunder."¹⁵⁷ Inom Filadelfia uppfattade man agerandet som ett ofattbart svek. Striden gjorde att pingströrelsen återigen blev lovligt byte i dagspressen, och en absolut majoritet av tidningarna var negativa till Pethrus.¹⁵⁸ År 1949 utkom Sven Lidman med sin anklagelseskraft *Resan till domen*. Tage Sjöberg, som själv fick erfara en tids isolering från pingströrelsen då många uppfattade att han varit otydlig i sitt ställningstagande i konflikten, recenserade den i sin dagbok:

Jag är övertygad om att han inte gjorde Pethrus full rättvisa i sin bok. Hans fel kommer fram, men inte så mycket hans förtjänster. Och felet har blivit förstörade, medan förtjänsterna är förminskade. Boken är full av misstag. Jag skulle önska att den vore oskriven.¹⁵⁹

Lidmans anklagelser möttes av tystnad från Lewi Pethrus.¹⁶⁰ Samma år tvingades Elis Lindskog att lämna posten som föreståndare i Östermalmsförsamlingen på grund av moraliska övertramp. Hans bror, tidigare missionären Alvar Lindskog, tog över.

¹⁵⁶ Exempelvis beskriver pastor Holger Sjögreen hur signalen att en strid mellan honom och Lewi Pethrus bilagts sändes ut genom att Pethrus besökte och predikade i den församling där Sjögreen var föreståndare (intervju med Holger Sjögreen 2003). Bo Hörnberg berättar om hur Pethrus ibland kallade pastorer som han visste konspirerade emot honom till att predika i Filadelfia för att försöka förändra situationen (intervju med Bo Hörnberg 2003). Pethrus predikobesök till Smyrnaförsamlingen i Göteborg under Harald Gustafssons ledning var däremot fåtaliga.

¹⁵⁷ Citerat i Ahnlund, s. 430.

¹⁵⁸ Sahlberg, s. 351, tabell 11.

¹⁵⁹ Citerat i Sjöberg, s. 92. Noteringen är daterad den 1/9 1949.

¹⁶⁰ Först 1953 gick han i offentligt svaromål i boken *Den anständiga sanningen*.

Bannlysning och uteslutning i pingströrelsen

Kyrkotukt fick tidigt en viktig roll i den svenska pingströrelsen. Gränserna mot världen skulle vara intakta och församlingen hållas så ren som möjligt från påverkan utifrån. I sin inställning till världen var pingströrelsen påverkad av sitt pietistiska arv, och man uttryckte bland annat tveksamhet till nöjesliv, finkultur, alkohol och tobak.¹⁶¹ Församlingen var staden på berget, och skillnaden gentemot världen skulle vara konkret och synlig.¹⁶²

Kyrkotukten kunde innebära att en medlem som ansågs ha influerats för mycket av världen avskiljdes från församlingssamlingen. Det skedde offentligt på församlingssamlingen. Men det förekom också en annan form av kyrkotukt, som verkade konstituerande för hela rörelsen. För att forma en enhetlig rörelse var det nödvändigt att element som hotade denna enhet utestängdes. Redan under 20-talet utfördes som konstaterats offentlig kyrkotukt i huvudorganet *Evangelii Härold* gentemot "överandliga" tendenser.¹⁶³ Den ideologiskt betingade kyrkotukten blev ett sätt att markera och bevara rörelsens egenart och enhetlighet. Obekväma element isolerades, och den som hade kontakt med den/de isolerade rönste samma öde. Stanley Sjöberg berättar: "... det var en absolut isolering. Och det värsta av allt var ju att kulturen blev ju så att sen hälsade man inte på den isolerade. Ringde aldrig, tog ingen kontakt, såg till att han blev isolerad."¹⁶⁴ Detta skedde också i de stora striderna, Franklin- och Lidmanstriderna, där de som uppfattats som utmanare till makten, eller som stöttat dessa, frystes ut. Här placerades dessutom hela församlingar i karantän utifrån denna ideologi: Södermalmsförsamlingen efter Franklinstriden, och Östermalmsförsamlingen efter Lidmanstriden. Om en enskild pastor hade kontakt med någon av dessa församlingar sattes han själv i karantän och kallelserna uteblev. Signalen kunde vara offentlig, exempelvis genom en angripande ledare i *Dagen*, eller

¹⁶¹ Cedersjö 2001, s. 50. Jfr också Holmberg 1976, s. 33: "Det är bättre att avstå från saker och ting som kan skada min andliga hälsa, än att diskutera huruvida det är synd ... Pethrus skriver: 'Det är tydligt att så länge pingstväckelsen vill bevara sin ursprunglighet och kraft, kommer den också härvidlag att behålla den ståndpunkt, som förfäktats av puritaner, pietister och så gott som alla väckelserörelser ned genom tiderna.'"

¹⁶² Jfr Pethrus 1958b, s. 94 (ur skriften *Kristen församlingstukt* 1930).

¹⁶³ Sahlberg, s. 55f.

¹⁶⁴ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

sändas ut i det tysta via enskilda kontakter, varefter det sedan spreds genom predikantkåren "som en löpeld".¹⁶⁵ Efter Lidmanstriden var det "självklart, att Lidmans och de övriga oppositionsmännens namn inte omnämndes i *Evangelii Härold* eller *Dagen* efter 1948." kommenterar Sahlberg,¹⁶⁶ som även noterar att Tage Sjöberg och C.G. Hjelm, vilkas inställning i striden ansågs otydlig, efter striden sällan sågs på bild i nämnda tidningar.¹⁶⁷ Bobby Andström, tidigare journalist på *Dagen*, har redogjort för förfarandet: "Under långa tider låg det listor med namn på personer som inte fick nämnas i tidningen hos jourhavande nattredaktör."¹⁶⁸ Förhållandet på *Evangelii Härold* tycks åtminstone tidvis ha varit likartat. Stanley Sjöberg som i början av 60-talet arbetade på *Evangelii Härold*, återger en situation då Willis Säwe, dåvarande föreståndare i Filadelfia, kom in på expeditionen "och säger: 'Sätt upp Holger Sjögreen på svarta listan. Jag vill inte se hans namn någonstans.'"¹⁶⁹ Osynliggörandet var en av teknikerna för att göra upp med oönskade element – ofta mer effektivt än en öppen strid, som kunde vara uppsplitande och kanske splittra rörelsen.

För Pethrus var hans extremt starka kallelsemedvetande ofta en hjälp i stridens hetta.¹⁷⁰ Själv förnekade Pethrus visserligen alltid att han skulle vara den svenska pingströrelsens ledare – någon officiell ledare skulle ju inte finnas¹⁷¹ – men det råder inget tvivel om att han ändå såg sig som satt att företräda rörelsen,¹⁷² och därmed också att försvara den mot företeelser han upplevde som hotande. Pethrus har i sina memoarer nämnt det bibelord han fick år 1911, på vägen från

¹⁶⁵ Uttrycket är Stanley Sjöbergs (intervju med Stanley Sjöberg 2003). Holger Sjögreen redogör för samma tendens: "Och de bojkottades, de kallades ju alls inte. Man hade inget umgänge med dem", och menar att informationen gick ut via "nån djungeltelegraf" (intervju med Holger Sjögreen 2003).

¹⁶⁶ Sahlberg, s. 163.

¹⁶⁷ Sahlberg, s. 163, not 20.

¹⁶⁸ Andström, s. 79.

¹⁶⁹ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

¹⁷⁰ Detta kallelsemedvetande är väl omvitnat. Se t.ex. Holmberg 1976, s. 62 och Carlsson 2008, s. 21.

¹⁷¹ "Jag har aldrig varit är icke och kommer aldrig att bli ledare för pingstväckelsen varken i Sverige eller annorstädes. Ve pingstväckelsens folk, när det tillsätter en ledare för pingstväckelsen i sin helhet. När detta sker, då ha vi sett början till slutet av denna väckelse" (Lewi Pethrus i *Evangelii Härold* 5/2 1920, citerat i Carlsson 2008, s. 21).

¹⁷² Carlsson 2008, s. 21f.

Lidköping till sin nya pastorstjänst i Stockholm, som vägledande för honom. Ordet var Jer. 1:17-19:

Så omgjorda nu dina länder, och stå upp och tala till dem allt vad jag bjuder dig. Var icke förfärad för dem, på det att jag icke må låta vad förfärligt är komma över dig inför dem. Ty se, jag själv gör dig i dag till en fast stad och till en järnspelare och en kopparmur mot hela landet, mot Juda konungar, mot dess furstar, mot dess präster och mot det meniga folket, så att de icke skola bliva dig övermäktiga, om de vilja strida mot dig; ty jag är med dig, säger Herren, och jag vill hjälpa dig.¹⁷³

I texten kopplades ledarskapet med självklarhet till den rättfärdiga kampen mot diverse motståndare. I denna kamp såg sig Lewi Pethrus som stridande med Gud på sin sida. Det som skulle försvaras var den svenska pingströrelsen och dess enhet, och i kampen för detta höga mål kunde mindre värdefulla objekt offras i enlighet med en pragmatisk utilitarism.¹⁷⁴ Holger Sjögreens minnesbild från ett möte med Pethrus på dennes kontor ger en bild av hur detta resonemang kom till uttryck i praktiken: "Och jag kommer ihåg det, förstår du, med vilken nästan stål i rösten Pethrus sa att 'Jag kan nog ha känsla för en ung pastor', sa han, 'men jag har känsla för Saken också.' Och det var ingen tvekan om vilket som vägde tyngst."¹⁷⁵

¹⁷³ Pethrus 1953b, s. 208. Det är rimligt att Pethrus mot bakgrund av detta sitt ledord tolkade det faktum han i Amerika, efter att ha flytt från sina motståndare, kom i djup depression som att Gud tagit sin hand ifrån honom. Olof Djurfeldt återgav Lewi Pethrus ord från en av hans intervjuer med honom: "Det här ordet har följt mig genom livet. Ibland har det varit som en piska på min rygg, när jag har velat dra mig undan, så har jag tänkt på det där 'Var icke förfärad för dem, på det att jag icke må låta vad förfärligt är komma över dig ...'" (intervju med Olof Djurfeldt 2003).

¹⁷⁴ Jfr Pethrus 1958c, s. 125 (ur hans skrift *Kristen församlingstukt* 1930), där han angående just församlingstukt skriver: "tusentals människors väl betyder naturligtvis mer än en människas väl." Carl-Gustav Carlsson kommenterar i sin avhandling om Lewi Pethrus: "... i en trosåskådning där människans frälsning i princip motiveras utifrån hennes odödlighet, dvs hennes ontologiska innehåll att existera för evigt, ligger inom riskzonen att det konkreta, det unika och det orepereterbara i hennes existens nedtonas. Det är detta jag tycker mig ha funnit i LPs texter" (Carlsson 1990, s. 75, not 92).

¹⁷⁵ Intervju med Holger Sjögreen 2003. Sjögreen gör i intervjun även en analys av pingströrelsen och Pethrus syn på sin roll i denna: "Jag har alltid upplevat Lewi Pethrus så här, att han hade en absolut övertygelse om sin utkorelse. Han var utkorad till pingstväckelsens ledare. Och pingstväckelsen var Guds verk. Att angripa pingstväckelsen var alltså att angripa Guds verk. Och han och pingstväckelsen var samma sak. Och den som angrep detta, skulle likvideras."

Många lämnades längs vägen, offrade på enhetens altare, men Pethrus mycket omdiskuterade strategi bevarade framgångsrikt den svenska pingströrelsens enhet under hela hans livstid.

4. Teologiska strömningar inom pingstväckelsen 1940–50

4.1. Trender i Nordamerika 1940–50

”Ja, vi har fått, och får, naturligtvis så väldigt mycket bra från Amerika. Men samtidigt är det mycket som är yligt och mekaniskt, tekniskt på nåt sätt. De är alltid systematiska där, och försöker att få ordning på det hela. Och det är inte så enkelt alltid.”¹⁷⁶

Den amerikanske historikern och pingstforskaren Richard M. Riss beskriver åren 1935–47 som *”a time of spiritual decline”*¹⁷⁷ för den amerikanska pingstväckelsen. Men strax efter andra världskrigets slut började det röra på sig i den evangelikala världen.¹⁷⁸ Riss talar om *”a worldwide evangelical awakening which took place shortly after the Second World War”*.¹⁷⁹ I denna kontext växte två mycket inflytelserika väckelserörelser fram: *the healing movement* och *the Latter Rain movement* (härefter kallad helandeväckelsen respektive Latter Rain-väckelsen). Dessa väckelser gick parallellt genom pingstväckelsen världen över, och är ibland svåra att åtskilja.¹⁸⁰ De hade beröringspunkter i det

¹⁷⁶ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

¹⁷⁷ Riss 1988, s. 103.

¹⁷⁸ Begreppet *”evangelical”* återkommer ofta i amerikansk litteratur om pingstväckelsen, men sällan med en åtföljande definition. Termen förknippas med protestantiska kyrkor och samfund som motsätter sig ett liberalt inflytande, men samtidigt vill distansera sig från fundamentalismen och de negativa associationer som relativt tidigt kom att åtfölja den termen. Se Burgess och van der Maas, s. 613ff.

¹⁷⁹ Riss, s. 105, även s. 125 ff.

¹⁸⁰ Den svenske pingstvännen och kyrkosångaren Carl-Erik Olivebring, som upplevde väckelserna på nära håll i Chicago under dessa år, gjorde t ex ingen åtskillnad mellan de två, utan tycks ha uppfattat de båda väckelserna som en gemensam. Se Östlin 1996, s. 63f. Det var inga vattentäta skott mellan de båda väckelserna, och vissa pastorer, som t ex William Branham, hade stor betydelse inom båda, vilket kan ligga bakom en sådan förståelse. Ur ett teologihistoriskt perspektiv måste

att de båda poängterade enheten i Kristi kropp och Jesu snara återkomst samt karismatiska manifestationer (såsom helande och profetia).

Enhetstanken var något som låg i tiden i den mycket splittrade amerikanska kristenheten och även i pingstväckelsen under 40-talet. Flertalet organisationer hade skapats i syfte att stärka banden mellan olika kyrkor, och när National Association of Evangelicals bildades 1943, var vissa pingstsamfund med i grundandet. I maj 1948 formades dessutom The Pentecostal Fellowship of North America med syfte att närmare förena de amerikanska pingstsamfunden,¹⁸¹ och samma år bildades World Council of Churches för samarbete på ett bredare kristet plan.

Under andra hälften av 40-talet fanns hos många konservativt bibeltroende grupper en stark förväntan på att Jesu återkomst var nära förestående. De politiska spänningarna mellan öst och väst tycktes driva världen mot ett tredje världskrig, och med atombomben som militärt vapen fick tankarna på ett omfattande krig apokalyptiska övertoner.¹⁸² 1948 gavs spekulationerna ytterligare bränsle genom staten Israels bildande, vilket många pingstvännar såg som en direkt uppfyllelse av bibliska profetior.¹⁸³

Helandeväckelsen förmedlades främst av evangelister och föreläsare som reste runt för kampanjer och massmöten i vilka de karismatiska manifestationerna, i synnerhet fysiska helanden, starkt betonades och uppmärksammades. Det var i stor utsträckning 40-talets enhetsrörelse som utgjorde basen för deras omfattande kampanjer, ekonomiskt och publikmässigt.¹⁸⁴ År 1946 inledde William Branham, som kom att bli en av väckelsens främsta företrädare, sin verksamhet som helandeevangelist. Året därpå gjorde bland andra

rörelserna hållas åtskilda, men utifrån ett mentalitetsperspektiv, inte minst sett underifrån, torde överlappningar vara legio.

¹⁸¹ Synan, s. 209ff.

¹⁸² USA utvecklade och använde bomben 1945. 1949 visade det sig att även Sovjet hade tagit fram den.

¹⁸³ "Uppfyllelsen av löftet om eget land till judarna, kommunismens tilltänkta världsherravälde, atomsvamparnas hotfulla silhuetter på tidningsbilderna! Undra på att bibeltroende skakades av världshändelserna 1948 och trodde att tidsålderns avslutning stod för dörren" (Östlin, s. 69).

¹⁸⁴ Aronson, s. 46f.

William Freeman, Oral Roberts och Kathryn Kuhlman samma sak. Dessa relativt fristående förkunnare skilde sig bitvis åt i teologi och framtoning, men inom rörelsen fanns vissa relativt utbredda tendenser som hade en icke obetydlig inverkan på pingstväckelsen generellt:

- Det gudomliga helandet kopplades ofta till tron, i synnerhet hos den som fick förbön. Med utgångspunkt i tanken att Gud är densamme och vill hela alla, förklarades uteblivna helanden med att tron hos individen brast.¹⁸⁵ Helandets beroende av individens tro på Guds makt och förmåga har förkunnats flitigt även inom den svenska pingströrelsen. Tron har generellt betraktats som ett av de inslag som krävs för att ett helande ska kunna ske. Men man har också talat om andra faktorer och aspekter, exempelvis denna världens fallenhet och ofullkomlighet eller Guds outgrundliga vilja. Kännetecknande för den förkunnelse om helande som var utbredd inom helandeväckelsen var istället en direkt korrelation mellan individens tro och det fysiska helandet. Var tron tillräckligt stark kom helandet som ett brev på posten. Denna lära kommer i fortsättningen av uppsatsen att benämnas som läran om tros-helande. I linje med denna lära inte bara kunde utan skulle helandet proklameras innan man sett resultatet, som ett tecken på trosvisshet.¹⁸⁶ Den svensk-amerikanske Chicagopastorn Joseph Mattsson-Boze berättade om det på Kölingaredsveckan 1949: "Ni har hört om dessa bröder, som Gud använder, när det gäller helbrägdagörelse. Jag har funnit att Gud arbetar på ett alldeles ovanligt sätt. Hemligheten till det hela är, att tron fått nytt liv. När de beder med en krympling, skickar de inte iväg honom med sina kryckor utan tar dem ifrån honom. De menar: Vi har bedit och Gud

¹⁸⁵ Denna lära fanns redan i pingstväckelsens begynnelse, och även i dess föregångare den amerikanska helgelsrörelsen i slutet av 1800-talet. Se Dayton, s. 115ff. Somliga menar att de amerikanska helandeevangelisterna också påverkats av William Kenyon, vars undervisning i sin tur har anklagats för att ha varit inspirerad av ockulta företeelser. Det finns inte utrymme att i denna uppsats utreda dessa kopplingar.

¹⁸⁶ Men med tanke på just skillnaderna mellan de enskilda förkunnarna kan det här vara värt att nämna Kathryn Kuhlman's intryck från en kampanj med en känd helandeevangelist: "I began to weep, I could not stop. Those looks of despair and disappointment on the faces I had seen, when told that only their lack of faith was keeping them from God, were to haunt me for weeks." Efter denna upplevelse inledde hon själv sin verksamhet som helandeevangelist. (Riss, s. 110f)

har svarat, och nu skall du gå! Tron har fått liv, och det är en underbar ande.”¹⁸⁷

- Ett annat allmänt drag var tendensen att koppla fysiska sjukdomar till demoner och andemakter. William Branham, vilken av Riss beskrivs som ”the most influential healing evangelist of the mid-twentieth century”,¹⁸⁸ menade att alla sjukdomar och även olyckor orsakades av onda andemakter.¹⁸⁹

Latter Rain-väckelsen uppstod i den nystartade Sharon Bible School, belägen i North Battleford i Kanada. Skolan hade startats i oktober 1947 av bl.a. George Hawtin, efter att denne kommit i schism med sitt samfund, the Pentecostal Assemblies of Canada. Följande månad åkte han för att närvara vid en mötesserie med Branham, och påverkades starkt av det han såg och upplevde. Man började fasta och be om väckelse på skolan, och i februari 1948 upplevde man ett genombrott.

Väckelsens namn hämtades från det vårregnet som föll i Palestina i april före det att skörden bärgades.¹⁹⁰ Till svenska har benämningen ofta översatts med särlaregnsväckelsen. Som det första regnet, höstregnet, såg man Andens utgjutelse över apostlarna på pingstdagen, medan den innevarande väckelsen ansågs vara vårregnet just före skörden, dvs. Kristi återkomst och tidens slut. Även pingstväckelsen hade i begynnelsen beskrivit sig som Latter Rain-väckelse mot bakgrund av denna historiesyn. Det sena 40-talets väckelse kom ibland att kallas The New Order of the Latter Rain, kanske för att markera skillnaden gentemot pingstväckelsen. William D. Faupel, som forskat kring Latter Rain-väckelsen, menar att de flesta av väckelsens doktriner hade sin bakgrund i pingstväckelsen. Man plockade ur den halvsekelgamla pingstväckelsens stora utbud av läror; sådana som kommit i skymundan eller helt avvisats lyftes inom Latter Rain-väckelsen fram som centrala, och med detta material formade man sin egen unika helhet.¹⁹¹ Några av de mer framträdande dragen i väckelsen generellt var följande:

¹⁸⁷ *Evangelii Hårold* 30/6 1949, citerat i Norlén och Kjellberg, s. 40.

¹⁸⁸ Riss, s. 105.

¹⁸⁹ Burgess och van der Maas, s. 708f.

¹⁹⁰ Jfr 5 Mos. 11, Hos. 6:3.

¹⁹¹ Faupel 1989, s. 441. Relativt lite akademisk forskning har gjorts på Latter Rain-väckelsen, och min översikt hämtar i huvudsak material från denna avhandling. Enligt Geir Lie är Faupel ”den eneste som i sofistikerat forstand har forsket på Latter

- Betonandet av börens och fastans betydelse. Väckelsen bröt fram efter en längre tids fasta på bibelskolan. Man hade bland annat inspirerats av Franklin Halls bok *Atomic Power With God Through Fasting and Prayer* (1946). "Extended fasts would remain a hallmark throughout the course of the revival."¹⁹²
- Förmedling av Andens gåvor och tjänster genom handpåläggning och uttalandet av det profetiska ordet.¹⁹³ "Fasting and prayer followed by the Laying on of Hands of the Presbytery became the initiation rite of entry for the individual."¹⁹⁴ Inte alla erkände presbyteriets auktoritet, men själva principen kvarstod inom väckelsens olika förgreningar: genom handpåläggning fick den enskilde någon eller några av Andens gåvor, vilka angavs genom ett profetiskt ord. Profetian gav även kunskap om den andliga tjänst individen hade, vilken var någon av de fem som räknades upp i Ef. 4:11: apostel, profet, evangelist, pastor eller lärare. De ansågs rangordnade i bibelordet efter betydelse och inflytande. Innehavarna av dessa tjänster tänktes betjäna hela kyrkan, dvs. den universella församlingen. Även äldste och diakoner kunde insättas i tjänst genom handpåläggning, och då gällde tjänsten den lokala församlingen.¹⁹⁵
- Stark betoning av profetian. Denna kom att få stor plats inom rörelsen, och man skilde på profeter med olika grader av uppenbarelse: de som verkade i den lokala församlingen (dessa hade gåvan att profetera, men inte profetens tjänst), de som tjänade kyrkan som helhet, och det fåtal som var vittnen för hela världen.¹⁹⁶
- Världsevangalisation. Innan ändens tid, som var nära, skulle denna sista väckelse gå ut över världen.¹⁹⁷

Rain bevegelsen" (Lie 2004). Översiktliga genomgångar av Latter Rain-väckelsen på ett tiotal sidor finns hos bland andra Riss och Aronson.

¹⁹² Faupel, s. 446.

¹⁹³ Faupel, s. 446ff.

¹⁹⁴ Faupel, s. 479. Med "the Presbytery" avsågs väckelsens ledare, dvs. Hawtin och ett par kollegor vid Sharon Bible School. Efterhand utvidgades skaran med ytterligare några pastorer.

¹⁹⁵ Faupel, s. 450ff.

¹⁹⁶ Faupel, s. 456f.

¹⁹⁷ Faupel, s. 464f.

- Enhet i Kristi kropp: "They felt that the manifestation of these truths would create a compelling message that all Christians everywhere would accept."¹⁹⁸
- Lovsången, som var av stor betydelse för väckelsen. I inspiration från Ps. 22:3 tänkte man sig att Gud bodde i lovsången, och genom att fylla platsen där man var med lovsång skulle han bli närvarande. Lovsången blev nyckeln för församlingen att träda in i väckelsen.¹⁹⁹

Väckelsen stötte relativt tidigt på motstånd i de etablerade pingst-samfundet i Amerika. Om Hawtin och kretsen kring honom rådde tämligen allmänt uppfattningen att de hamnat i villfarelse och sekterism i ett tidigt skede, och försök gjordes från mer moderata företrädare för Latter Rain-veckelsen att göra den mer rumsren. I oktober 1950 antogs en deklaration mot de mest kritiserade lärorna, men trots detta fick även de moderata finna sig vara starkt kritiserade. Bland dem som hade berörts av Latter Rain-veckelsen fanns Joseph Mattsson-Boze, och hans församling i Chicago blev ett av väckelsens centrum. Pethrus kom över till Amerika på hösten 1949 och mötte där några av ledarna inom Latter Rain-veckelsen, bland andra George Hawtin. Till mångas överraskning kom Pethrus, som allmänt uppfattades som mycket sund och jordnära, att stödja väckelsen. Även han såg dock svagheter och överdrifter i den, men påpekade att det hade varit samma sak i pingstväckelsens begynnelse. "You have to buy the whole field to get the treasure",²⁰⁰ konstaterade han och uppmanade sina kollegor att öppna för Latter Rain-veckelsen trots dess brister. Troligen attraherades Pethrus av den vitalitet han såg i väckelsen, men också av det faktum att den initialt förde fram tanken på den fria församlingen. Denna för den svenska pingstväckelsen så centrala lära hade de flesta amerikanska pingströrelser inte bejakat, utan de hade istället bildat samfund. Kanske hoppades Pethrus att väckelsens spridande skulle innebära att pingst-samfundet började omfatta denna lära.²⁰¹

Latter Rain-veckelsen kan ses som en restaurationsväckelse, och dess genomslag kom delvis som en reaktion på institutionaliserande

¹⁹⁸ Faupel, s. 468.

¹⁹⁹ Faupel, s. 479ff.

²⁰⁰ Citerat ur Colletti 1983.

²⁰¹ Colletti nämnde detta som en av orsakerna till att Pethrus stödde väckelsen.

tendenser inom pingstväckelsen.²⁰² Reaktionen liknade pingstväckelsens gentemot de etablerade samfundens fyra decennier tidigare. Då liksom nu bröt en väckelse fram med betoningar av nyfunna sanningar som man menade att Gud hade uppenbarat för att fullkomna evangeliet. I en kampanj 1947 hade Branham uttalat följande:

Luther's truth was justification by faith. Wesley's was Sanctification. The Baptists taught the premillenia coming of Christ. The Missionary Alliance taught Divine Healing. The Pentecostal outpouring has restored the Baptism of the Holy Ghost to its rightful place. But the next great outpouring is going to be marked by all these other truths plus such a demonstration of the nine gifts of the Spirit as the world, not even the Apostolic world, has ever witnessed before. This revival will be short and will be the last before the Rapture of the church.²⁰³

Latter Rain-väckelsens folk såg sig som svaret på Branhams profetia: man uppenbarade sanningen om Andens nio gåvor, och därmed tog restaurationsprocessen av evangeliet det sista steget mot den fullkomning som man menade varit rådande under apostlatiden. Många av väckelsens folk såg den inte enbart som en förnyelse av pingstväckelsens budskap, men som något kvalitativt annorlunda än denna. I konsekvens med detta kunde man uppfatta sig som Latter Rain-anhängare snarare än pingstvän.²⁰⁴ Men på grund av inre stridigheter, yttre kritik och ett alienerat ledarskap fanns till slut inte kraft att bilda eget, så som pingstväckelsen gjort.

²⁰² Vinson Synan talar om att "The desire for respectability and fellowship with mainline churches often led to a muting of such Pentecostal distinctives as speaking in tongues, prophesying, and praying for the sick. Along with this came a sense of dryness and aridity in many Pentecostal congregations ... the American Pentecostal movement needed a renewal." Det finns hos Synan en tendens att ta hela tiden ta ställning för det som uppfattas som "väckelse", vilket återspeglas i citatet, men därigenom uttrycker han i detta fall samtidigt vad somliga pingstvännerna troligen upplevde. (Synan, s. 212)

²⁰³ Citerat i Faupel, s. 443, som i sin tur citerar ur *the Sharon Star*, 1/1 1948. Tidningen var under den första tiden Latter Rain-väckelsens främsta organ.

²⁰⁴ Lie.

4.2. Trender i svensk pingströrelse 1940–50

*"Sen kom ju Branham till oss, och han utlovade hälsa och bad till Gud för människor. Det kom otroligt mycket sjuka människor. De kom med ambulanser till tältmötet, och hela trappuppgången upp till vår lägenhet var fylld med folk som ville träffa Branham. Det var väldigt Branhamfixerat. Alldeles för mycket."*²⁰⁵

För den svenska pingströrelsen var, liksom för den amerikanska, 40-talet en tid av minskad expansion; man har ofta inom rörelsen uppfattat årtiondet som en tid av "torka".²⁰⁶ Som tidigare konstaterats fick tankarna på kristen enhet ett större utrymme också inom den svenska pingströrelsen under detta decennium, med enhetskonferenser 1944 och 1946. Men pingströrelsens utveckling mot en större öppenhet gentemot samhället, och även den ökade acceptansen ifrån samhället sida, avbröts 1948 i och med Lidmanstriden. Pressens kraftiga ställningstagande för Sven Lidman gjorde pingströrelsen till en mer sluten grupp. Man slöt sig samman kring sin ledare, och *Dagens* upplaga sköt i höjden under stridsåren.²⁰⁷

De undergångstämmingar som fanns i samhället påverkade givetvis också den svenska pingströrelsen. 1947 utkom Joseph Mattsson-Bozes bok *Kunna vi vänta en världsvid väckelse?*, där han kommenterade tidsläget: "Över hela världen har man för närvarande en känsla av att kulturen är på upphällningen och att vi äro ohyggligt nära en katastrof, som helt enkelt kommer att spränga bort hela det mångbesungna 'kulturberget'."²⁰⁸ Även angående det andliga läget tecknade han en dyster bild: "Amerika är f.n. andligen sett i en djup

²⁰⁵ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

²⁰⁶ "Det var ett stillestånd ... Och det hade, inte stagnerat, men det hade dämpats lite grand" (intervju med Bo Hörnberg 2003). Under 40-talet ökade pingströrelsens medlemsantal med 13 000, jämfört med nästan 40 000 under 30-talet. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm ökade med 2 000 medlemmar under 30-talet, och 200 under 40-talet.

²⁰⁶ Sahlberg, s. 360f, tabell 27 och 28.

²⁰⁷ Sahlberg, s. 360 tabell 26.

²⁰⁸ Mattsson-Boze 1947, s. 7.

vågda, den djupaste jag genomlevat.”²⁰⁹ Men Mattsson-Boze trodde ändå på väckelsen, och menade att den var i antågande. Hans bok är ett tydligt exempel på att denna tidens pingstväckelse inte bara koppelade samman politiska katastrofscenarier med Jesu återkomst, utan att det även till dessa två lades en stark förväntan om väckelse. Jesu återkomst var förenad med vedermödor, men innan allt detta skedde skulle världen skakas av den sista stora väckelsen. Därför tycks Mattsson-Boze inte ha väntat Jesu omedelbara återkomst: den måste tvunget dröja till efter väckelsen. Mattsson-Boze läste den gammaltestamentliga berättelsen om Simson typologiskt och tolkade tidsläget utifrån denna: Simson var stark, men kuvades och sattes i fångelset. Just innan han dog återfick han dock sin styrka och dödade fler filistéer än han gjort totalt under sin livstid. På samma sätt skulle pingstväckelsen, som varit stark men nu var svag, just innan slutet, gripa om flera än någonsin tidigare: ”Varför skulle då icke Simsons segerrika slut kunna vara en förebild till en avfällig kristenhets återupprättelse?”²¹⁰ Väckelsen före tidens slut, som också William Branham talat om, fanns det sålunda även i vissa kretsar i Sverige en förväntan om.²¹¹

Den svensk-amerikanske Chicagopastorn Joseph Mattsson-Boze är ett av de tydligaste exemplen på de omfattande kontakterna mellan pingströrelserna i USA och Sverige vid denna tid. Pethrus hade själv företagit många resor till pingstväckelsens moderland, och var väl sedd och respekterad där. I USA fanns också många pingstförsamlingar med skandinavisk bakgrund, där emigrerade nordbor utgjorde en stor del av församlingen. Många svenska pastorer åkte över till USA för att verka i dessa och andra församlingar, och i slutet på 40-talet befann sig bland många andra svenskar exempelvis pastor Paul Zettersten samt kyrkosångarna Einar Ekberg, Einar Wærmö och Carl-Erik Olivebring i Amerika. Joseph Mattsson-Boze hade varit där sedan 30-talet, och mellan honom och Lewi Pethrus var korrespondensen under slutet av 40-talet och början av 50-talet flitig. Det var också via Mattsson-Boze som kontakten mellan Pethrus och helande- och Latter Rain-väckelserna förmedlades.

²⁰⁹ Mattsson-Boze 1947, s. 5.

²¹⁰ Mattsson-Boze 1947, s. 79.

²¹¹ En viktig bakgrund till detta synsätt var bibelordet Joel 2:28-32.

På hösten 1949 var Lewi Pethrus i USA och mötte några av dessa väckelserörelsers mer framträdande personligheter. Här knöts kontakter med flera av de predikanter som under det tidiga 50-talet kom att besöka Sverige. I januari anlände den första och den mest uppmärksammade, helandeevangelisten William Freeman. Hans ankomst och hela hans kampanj fick stort utrymme i media, men varken inom den profana pressen eller inom samfundspressen fanns någon tidning utöver *Dagen* som var positivt inställd till mötena.²¹² Freeman hänades och framställdes som en kvacksalvare, och miraklerna ifrågasattes.²¹³ För Pethrus kunde reaktionerna inte ha kommit som en överraskning. När Smith Wigglesworth i rörelsens begynnelse besökte Filadelfia i Stockholm blev reaktionerna liknande. Och så nyligen som 1945 hade Allan Törnberg i en radiogudstjänst läst upp ett meddelande från en kvinna som helats från sin cancer, vilket orsakat en kritisk mediadebatt. Kanske eftersträvade Pethrus den uppståndelse Freemankampanjen orsakade, för att efter Lidmanstriden ytterligare samla pingströrelsens folk, men denna gång kring något positivt. Denna mediastorm ledde, precis som under Lidmanstriden, dessutom till en välbehövlig upplageökning för *Dagen*, som under sina första år ständigt pressades av en svag ekonomi.

Kritiken mot Freeman riktade inte sällan in sig på förkunnelsen om troshelanden. *Dagens Nyheter* rubricerade en artikel: "Halvblinda 'såg bättre' efter Freemans böner, helblinda 'hade ej tron'".²¹⁴ *Expressen* samma dag innehöll ett stort mötesreferat varur följande utdrag har hämtats: "Jag har hört 'Salige William' förklara att kräfta består i att en 'demon' tagit plats i kroppen och att den otroende löper en fruktansvärd fara att demonen tar sin tillflykt till hans kropp när pastorn drivit ut den."²¹⁵ Senare samma år utkom en bok, *När Gud helar – Inlägg i frågan om gudomlig helbräddagörelse*, med bland andra William Freeman som författare, där han undervisade om gudomligt helande. Grunden för helandet var enligt Freeman Kristi försonande verk; från korset kom inte bara frälsningen, utan även helbräddagörelsen.²¹⁶ För att få

²¹² Sahlberg, s. 352, tabell 12 och 13.

²¹³ Se t.ex. *Expressen* 28/1 1950, *Aftontidningen* 28/1, 30/1 1950.

²¹⁴ *Dagens Nyheter* 28/1 1950.

²¹⁵ *Expressen* 28/1 1950.

²¹⁶ Freeman, Gustafsson, Hällzon 1950, s. 9. Se även Freeman 1950, s. 26. Denna lära går ibland under benämningen "healing in the atonement" och förekom i radikala delar av den amerikanska helgelsrörelsen i slutet av 1800-talet. Se Dayton, s. 127ff.

del av detta tarvades främst tro: "Det är denna hundraprocentiga tro som gör, att du kan fullt ta ut vad Jesus redan har betalt för dig, och som är ditt, bara du har tro att ta emot det!"²¹⁷ Sjukdomens ursprung förklarade Freeman var Satans förtryck: "Sjukdomen är ett förtryck av satan och varje annan teori än denna är inte bibelens."²¹⁸ Detta kunde enligt Freeman ta sig konkret uttryck genom att demoner orsakade sjukdomar: "När han [Jesus] botade sjuka, finner vi ofta, att djävulska andar var inblandade i sjukdomen. Dessa måste kastas ut, innan personen kunde bli bra."²¹⁹ I maj samma år kom William Branham till Sverige med en liknande förkunnelse om troshelande och sambandet mellan sjukdomar och demoner, varpå undervisningen befestades ytterligare inom vissa kretsar i den svenska pingströrelsen.

Lewi Pethrus var den som i stor utsträckning låg bakom Freemans Sverigebesök. I ledare efter ledare trädde han i början av 1950 upp i *Dagen* och gick till motangrepp mot övriga tidningars "hetsjakt" samt försvarade den gudomliga helbrägdagörelsen.²²⁰ I sin ledare den 31 januari rubricerad "Pastor Freemans metoder" tog han upp en del av Freemans förfaringssätt, och hävdade att det fanns bibliskt stöd för samtliga han nämnde: bön genom handpåläggning, utväljandet av enskilda specifika att bedja för, omedelbar demonstration av helandet på scen samt utväljandet av de mindre sjuka för förbön framför de mer sjuka: "Avsikten därmed är att inte gå längre än tron räcker."²²¹ Redan innan hade han liksom i förbifarten ställt sig bakom läran om troshelande, då han påstod att Jesus helade mannen vid Betesda-dammen (Joh. 5:1-9) eftersom denne "hade säkerligen den tro, som de andra saknade."²²² Pethrus nämnde i detta sammanhang inget om sjukdomsandar.

Bertil Olingdahl berättar om en förändrad pingströrelse efter de två helandeförkunnarnas besök: "Det var nåt nytt för oss. Förut hade vi bätt till Gud för själar. Smort de sjuka med olja och bätt till Gud."²²³

²¹⁷ Freeman, Gustafsson, Hällzon, s. 12. Se även Freeman, s. 28.

²¹⁸ Freeman, Gustafsson, Hällzon, s. 13.

²¹⁹ Freeman, Gustafsson, Hällzon, s. 13.

²²⁰ Se ledare i *Dagen* 26/1, 27/1, 28/1, 30/1, 31/1 1950.

²²¹ *Dagen* 31/1 1950, ledare.

²²² *Dagen* 31/1 1950, ledare.

²²³ Jfr Pethrus, som i sin ledare den 31/1 1950 skriver: "De flesta är vana vid att man smörjer de sjuka med olja och beder för dem, men han [Freeman] använder sig inte av denna metod."

Men här kom något nytt. Nu skulle man driva ut sjukdomsanden.”²²⁴ Branhams besök några månader senare ledde till fulla kyrkor i Örebro, även om mediauppvakningen inte blev lika omfattande. Olingdahl återger sina intryck från ett möte:

De fick ställa sig i kö för att Branham skulle be till Gud för dem ... Och sen varje gång när han hållit på i ungefär 20-25 minuter, så svimmade han. Och det var exakt vet du, så att en äldstebroder och jag, vi fick i uppgift att ställa oss bakom Branham ... När det började närma sig 15-20 minuter, då gick vi och ställde upp oss bakom honom, för då visste vi ju att det snart skulle hända. Och så svimmar han bara ... Sen bar vi honom över plattformen, ut inför hela kyrkan. Men när vi kom utanför kyrkdörren reste vi upp honom, för då kvicknade han till på en gång. Då fick jag alltid i uppdrag att gå in och säga till hela församlingen att alla hade blivit helbrädda.²²⁵

Trenden att utlova samtliga sjuka som sökte förbön helande var som konstaterats en frukt av förkunnelsen om troshelandet. Helandet skulle proklameras redan innan det hade skett, och i linje med detta gavs dessa stora löften.

Det verkar ha funnits en gnagande tveksamhet också hos somliga pingstpastorer inför alla dessa nya och starkt karismatiska företeelser. Olingdahl nämner att Harald Gustafsson, pingstpastor i Göteborg, skulle ha ifrågasatt Branhams förmåga att profetiskt kunna avgöra vilken sjukdom människor bar på. Hans tveksamhet grundade sig på de procedurer som han iakttagit kring denna karismatiska manifestation, och torde då ha grundlagts redan under Branhams besök, när han hade tillfälle att iaktta dessa. Olingdahl nämner också att han själv samt pastorn i Örebro, Alvar Blomgren, var lite betänksamma.²²⁶ Georg Gustafsson, då pingstpastor i Eskilstuna, tog helt avstånd från Freeman och stoppade honom från att komma på ett sedan tidigare planerat besök till stadens församling med motiveringen: ”Vi vill ha en ren predikstol, och den mannen är inte ren.”²²⁷ Det är inte troligt att Gustafssons avståndstagande var allmänt känt i samtiden, men det

²²⁴ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

²²⁵ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

²²⁶ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

²²⁷ Lundgren 1984, s. 69.

kan ha varit bekant i åtminstone delar av predikantkåren.²²⁸ Över lag ställde man sig emellertid bakom, eller tolererade i alla fall, de amerikanska förkunnarna och deras undervisning. När kyrkorna efter en tids avmattning nu äntligen stod fulla land och rike runt, och Gud tycktes verka genom dessa helandeevangelister, var det inte en åtråvärd uppgift att träda upp och ifrågasätta företeelserna. Pressens kraftiga kritik mot desamma gjorde att pingströrelsen kom i ett defensivt läge, och omöjliggjorde i realiteten att någon pingstpastor offentligt skulle kunna ha uttryckt några tvivel inför eller kritik mot det nya som hade kommit. Inte minst eftersom Lewi Pethrus legitimerade det som skedde. Följden blev istället att ett flertal pastorer och evangelister anammade det amerikanska budskapet med bland annat utdrivning av sjukdomsandar.²²⁹

Men i anslutning till detta är det intressant att notera, att i den bok med ett urval av predikningar av William Freeman som publicerades på Förlaget Filadelfia senare under året, *Helbrägda genom tron*, är både förkunnelsen om troshelande och sjukdomsandar starkt nedtonade. Texterna är givetvis Freemans, men urval, översättning och eventuell redigering torde vara gjorda av förlaget. Boken *När Gud helar ...*, som innehåller tydligare förkunnelse kring troshelande och sjukdomsandar, utgavs på Evangeliipress i Örebro, ett förlag som Pethrus inte kontrollerade.

²²⁸ Nils-Eije Ståvare fann under arbetet med sin doktorsavhandling om Georg Gustafsson inte några spår av Gustafssons aktion i vare sig *Dagen, Evangelii Härold* eller *Den Kristne – Trons Kamp*. (E-brev från Nils-Eije Ståvare till författaren 2004)

²²⁹ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

Del II: Förnyelseväckelsen

5. Kronologisk genomgång av förnyelseväckelsen 1950–51

”Min mor och en som hette Lena Wirström, de hade bett till Gud i flera år att Han skulle ta ut ett redskap. De hade sett och visionerat om att Gud skulle ta ut en ung man. Och sen kom han, som en profet från Rörö. Och han var ju ung, och han satte hela landet i brand.”²³⁰

Kort biografi: Algot Niklasson

Algot Niklasson föddes år 1927, och växte upp på ön Rörö i Göteborgs skärgård. Hans familj var troende, och han själv ”hörde tydligt Guds kallande stämma redan i femårsåldern.”²³¹ Från fjorton års ålder var han med och ledde söndagsskolan, och redan som 16-åring gick han ut i evangelisttjänst till Floby, där han var i ett och ett halvt år, och sedan vidare till Vara.²³² Året då han inledde sin evangelisttjänst blir då troligen 1944, det år han skulle fylla 17. Niklasson tycks nått en viss ryktbarhet i Västsverige, där han huvudsakligen verkade före sitt genombrott 1950. Bertil Carlsson var pastor i Gravarne i Bohuslän från 1948 och kallade Algot Niklasson som evangelist till deras församling: ”Man hörde om Algot, som ju då var helt ung, där nere i skärgården, och hans intensiva böneliv och hur han fick vara till välsignelse. Men då var han ju en doldis även om han var känd på västkusten.”²³³ Tanken var också att den mycket musikaliske Algot Niklasson, som både kunde sjunga och spela instrument, skulle komplettera Carlsson på detta område, men Niklasson svarade nej på kallelsen.

Nedan kommer mycket om innehållet i Algot Niklassons förkunnelse åren 1950–51 att sägas, men här kan det vara på sin plats att nämna något kort om Algot Niklassons stil som förkunnare under samma tid. En del av orsaken till Algot Niklassons stora popularitet inom pingströrelsen, och även till den uppmärksamhet han fick

²³⁰ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

²³¹ Niklasson 1955, s. 7.

²³² Brev från Algot Niklasson till författaren 2003. I *Väckelsen är här* anger Niklasson att han var 17 år vid tillfället.

²³³ Intervju med Bertil Carlsson 2003.

generellt i pressen, låg troligen i det intryck han gav från talarstolen. Algot Niklasson beskrevs ofta som ung, ståtlig och vacker, epitet som exempelvis *Expressen* tog fasta på när de gjorde ett reportage om honom i februari. "En mycket söt fru ... är Algots förnämsta tillgång vid sidan av sin egen charm" stod att läsa i en bildtext intill en artikel rubricerad "Vackre Algot – Filadelfias nye Freeman".²³⁴ Men hos den bildsköne ynglingen anades också något oåtkomligt, som en dold kraft: "Han hade god röst och såg snygg ut och var attraktiv, och mystisk ... Karismatiskt mystisk. Han hade den där airen omkring sig",²³⁵ kommenterar Olingdahl och jämför med Greta Garbo. Den svårdefinierade aura som ibland tycks omge vissa människor, uppfattade man även kring Niklasson. I flera beskrivningar återkommer man till denna utstrålning och magnetism som man upplevde hos honom. Han framförde sitt budskap med övertygelse och stort självförtroende. Ofta var förkunnelsen sträng och förmedlades under stort allvar. I sina predikningar använde sig Algot Niklasson av ett bildrikt språk på gränsen till det suggestiva: "Han målade i bjärta färger de ohyggliga framtidsperspektiv som den gudlösa världen går emot, men också hur Gud förbereder ett fälttåg av gigantiska mått för att alla människor ska bli frälsta"²³⁶ skrev tidningen *Dagen* i ett referat. I Niklassons bok *Väckelsen är här* ingick några predikningar, där denna stil återfinns:

Jag vill tala något om Sodoms sista natt. Den staden hade upplevt många dagar och nätter. Solen hade lyst över dess hus och planteringar, men då den gick ned den här kvällen, gick den ned för att aldrig mer med sina strålar förgylla Sodoms palats. Den skulle nästa gång gå upp och kasta sitt ljus över dess ruiner. Sodoms sista natt var inne.²³⁷

Dramatiken, allvaret, den förmanande tonen och den vädjande, återklingar även i de nedtecknade predikningarna.

²³⁴ *Expressen* 2/2 1951.

²³⁵ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

²³⁶ *Dagen* 26/6 1951.

²³⁷ Niklasson 1951, s. 134.

Kort biografi: Ragnar Ljungquist²³⁸

Ragnar Ljungquist föddes år 1902 i Österfärnebo i Gästrikland.²³⁹ Han var den tredje i en syskonskara av nio, och växte upp i en varmt troende familj där föräldrarna var baptister. Det var också i en baptistförsamling han som 18-åring döptes. Några år strax därefter gick Ragnar Ljungquist med i en pingstförsamling i Sala, och våren 1926 verkade han som evangelist i Betaniaförsamlingen i Möklinta. I den stora syskonskaran kom de flesta att bli bekännande kristna, men de tillhörde flera olika samfund.²⁴⁰ Syskongemenskapen hade dock enligt Ragnar Ljungquist själv alltid varit god.²⁴¹ År 1929 kallades han som föreståndare till pingstförsamlingen i Hallstavik i Uppland. Där gifte han sig också med Mary Edlund. Hösten 1931 flyttade de till Hudiksvall, och Ragnar Ljungquist blev föreståndare i Filadelfiaförsamlingen där. 1937 tackade han ja till att bli föreståndare i Kristianstad, och flyttade dit med familjen, som nu utökats med två döttrar. 1946, efter att han just blivit frisk från en ögonsjukdom som läkarna hade bedömt skulle göra honom helt blind, flyttade han norrut igen, till Karlskoga pingstförsamling. Där gick pingstförsamlingen samman med den församling i staden som tillhörde Örebro Missionsförening, något som Ljungquist upplevde som mycket positivt. Makarna hade nu fem barn.

Ragnar Ljungquist var sålunda 1950 en väl känd och etablerad pingstpastor i den svenska pingströrelsen. Han hade verkat i flera geografiska områden, och hade därmed kontakter med ett flertal pingstpastorer runt om i landet.

Prolog: Vintern, våren och sommaren 1950

På kvällen den 7 februari 1950, samtidigt som William Freeman höll sin kampanj i Filadelfiakyrkan i Stockholm, upplevde den unge Algot Niklasson en svår inre kamp. Han höll en mötesserie någonstans i Sverige, men klarade inte den kvällen att vara kvar på gudstjänsten till

²³⁸ Uppgifterna i nedanstående stycke är, där inte annat anges, hämtade ur Ljungquist 1978, s. 15-66.

²³⁹ Troligen år 1902. I sina memoarer skriver han att han var sju år 1909. Ljungquist 1978, s. 15.

²⁴⁰ Samtal med Barbro Arvidson 2003. (Barbro Arvidson är dotter till Ragnar Ljungquist.)

²⁴¹ Ljungquist 1978, s. 150.

slutet. När han senare stod ensam och blickade upp mot den stjärnklara natthimlen suckade han: "O, Gud, bevisa att du lever och hjälp mig eller också tag mig hem!"²⁴² Senare samma kväll skrev han i sin dagbok:

Jag pendlar mellan himlar och helveten. Jag slites mellan ångest och tro. Jag begriper mig inte på mig själv, orkar inte bedja, inte koncentrera mig på själars frälsning, bara rotar i mig själv och finner endast smörja, ofullkomlighet, tvivel och vanmakt.

I går kväll läste jag en liten biografi om John Wesley, ty jag kunde ej somna. Den gjorde ett djupt intryck på mig. Kampen blev hans liv. Genom ohygglig kamp fördes han så småningom till klarhet över sig själv och sin uppgift ...

O, Gud, lös mig ur mitt mörker! Du ser mitt famlande. Bara en strimma ljus, Herre! En enda liten strimma blott! För mig till klarhet och giv mig kraft! Det är brytningstid i mitt liv. Visa mig vägen! Lämna mig icke! Jag uthärdar ej eljest. O, min Gud ...

Förfärande nöd. Herre vad – ? Kan jag bära dina gåvor? Nej! Jag har svårt att vara så stilla, svårt att viga mig så helt ...

Vad skall jag glädja mig över i himlen? Blir det någon enda kärve? – Herre, du vet det. Vad du gör i mitt liv, gör det snart, jag förgås annars! Trycket är för starkt, alldeles för starkt. Hur, Jesus? – När?²⁴³

I beskrivningar av personen Algot Niklasson återkommer ofta uttrycket "en känslig själ", vilket också denna dagboksanteckning kan sägas illustrera. I boken *Väckelsen är här*, som publicerades ett år efter att ovanstående nedskrevs, återgav Niklasson dagboksanteckningen och tolkade upplevelsen som en inre dödsprocess, där den egna viljan skulle dö och läggas under Guds vilja. Han berättade också om hur han fick erfara en gudomlig kallelse att göra upp med och rena sig från tidigare begångna synder. Även detta beskrev han som ett led i vandringen på förödmjukelsens väg. Den slutliga befrielsen från de tyngande synderna kom när han bekände dem inför sin hemförsamling.²⁴⁴

²⁴² Niklasson 1951, s. 51. Med "hem" avsåg Niklasson med största sannolikhet inte hemmet på Rörö, utan situationens laddning och allvar tyder på att han talade om det s.k. himmelska hemmet.

²⁴³ Niklasson 1951, s. 51f.

²⁴⁴ Se Niklasson 1951, s. 41ff. Hur dessa händelser exakt ligger i tiden framgår inte, men det är troligt att de hänför sig till vintern 1949–50, dvs. tiden strax före väckelsens genombrott.

Mitt under denna svåra kris i början av 1950 fick han en kallelse från pastor Georg Johansson att komma till Finland för att där tillsammans med honom verka som evangelist i den finlandssvenska Filadelfiaförsamlingen i Helsingfors. Senare berättade Niklasson i församlingen att han hade mött en helt ny tro på helbrägdagörelse. Han tvekade inför att ta steget in i denna förbönsroll, men upplevde hur Gud genom omständigheterna tvingade honom även till detta, "Och döm om min förvåning! Gud gjorde stora under."²⁴⁵ I Helsingfors upplevde Niklasson ett genombrott som predikant och även som helbrägdagörare. Den 14 april kom William Branham till församlingen för två veckors kampanj, och Niklasson fick ytterligare intryck av förkunnelsen om helbrägdagörelse.

Sommaren det året höll han en längre tältmöteskampanj på Hönö i Göteborgs skärgård. Samtidigt befann sig Ragnar Ljungquist på ön för semester. Ljungquist fick höra om mötena och gick dit, och upplevde "mäktiga möten, där man bad för långtande och sjuka."²⁴⁶ Han närvarade enligt egen utsago på tio möten, som alla varade över fyra timmar, och uppmanade sedan Niklasson att komma till den kampanj hans församling i Karlskoga skulle anordna i slutet av augusti. Kampanjen på Hönö tycks ha väckt viss uppståndelse även utanför skärgården. Den 6 augusti publicerade *Aftonbladet* en artikel med rubriken "Fiskarpojke slår ut Freeman! – Rullstol till salu efter pingstmöten på Hönö".²⁴⁷

Väckelsens utbrott: Kampanjen i Karlskoga

Inför tältmöteskampanjen i slutet av augusti inledde Karlskoga-församlingen en period av fasta och bön. Den 25 augusti anlände Algot Niklasson, och strax upplevde man att väckelsen hade kommit: "Vi började gråta, då Herren kom nära. Vad vi grät i dessa möten! ... Dessa tårebad blev ett av tecknen på förkrosselse."²⁴⁸ Man började bekänna sina synder offentligt i församlingen. Detta blev snart väckelsens mest karakteristiska tecken, men både Ragnar Ljungquist och Algot Niklasson menade att det skedde spontant utan att någon

²⁴⁵ Niklasson 1951, s. 56.

²⁴⁶ Ljungquist 1978, s. 66.

²⁴⁷ *Aftonbladet* 6/8 1950.

²⁴⁸ Ljungquist 1978, s. 68.

order från talarstolen hade utgått.²⁴⁹ Det är dock inte omöjligt att Algot Niklassons genomgripande upplevelser under sin krisperiod, då bekännelse av begångna synder spelade en stor roll, påverkade hans förkunnelse, så att det åtminstone indirekt fanns en maning till syndabekännelse. Även Ragnar Ljungquist hade före väckelsens utbrott haft personlig erfarenhet av offentlig syndabekännelse, vilket också kan ha påverkat.²⁵⁰

Tidningen *Dagen* rapporterade under september månad ingenting om vad som skedde i Karlskoga. Den 13 september hade församlingen en annons i tidningen där det med stora bokstäver stod "Väckelsen, Karlskoga".²⁵¹ Men *Dagen* fortsatte sin tystnad september igenom, vilket är anmärkningsvärt, då man annars mer än gärna fyllde tidningen med optimistiska rapporter från främst pingstförsamlingar runt om i landet. Arne Imsen, som själv berördes av förnyelseväckelsen, men sedan kom att bli mest känd för sitt ledarskap inom Maranata,²⁵² skrev om väckelsens inledningsskede:

Den kristna rikstidningens uppföljning av denna väckelse inom rörelsen var först tafatt och avvaktande. De synliga redskapen rörde sig då ännu utanför pingströrelsens riksentrum, och det var ovisst, i vilken riktning utvecklingen skulle komma att gå.²⁵³

Dagens tystnad fortsatte medan Ljungquists predikan på sångledarkonferensen i Örebro den 19 september stenograferades av Evangeliiipress och publicerades i *Hemmets Vän* i början av oktober. Från Evangeliiipress fick Ljungquist också en uppmaning att sända in artiklar om det som höll på att ske, för att dessa sedan skulle samlas i en bok. Det tycks således som att väckelsens huvudfigurer initialt hade en närmare kontakt med Örebro, där en moderat opposition mot pingströrelsens centrala ledarskap i Stockholm fanns, än med Filadelfia i Stockholm.²⁵⁴

²⁴⁹ Ljungquist 1978, s. 69. Niklasson 1951, s. 45f.

²⁵⁰ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

²⁵¹ *Dagen* 13/9 1950.

²⁵² Maranata bildades i slutet på 50-talet som en utbrytning ur pingströrelsen.

²⁵³ Imsen 1970, s. 15. Imsen är ofta mycket konspiratorisk i sina spekulationer, men hans uppmärksammande av *Dagens* tveksamma hållning är intressant. Kanske kände man centralt i pingströrelsen en osäkerhet inför väckelsens karaktär, och ville vänta och se.

²⁵⁴ I Örebro fanns pastor Alvar Blomgren som under stundom agerade som oppositionsledare mot Pethrus, och även hade anklagats för Lidmansympatier. Där fanns

Efter vad man uppfattat som en längre tid av torra fanns det nu inom pingströrelsen i Sverige en stark förväntan på väckelse, inte minst efter besöken från Freeman och Branham. Under hösten rapporterade *Dagen* om väckelse och förnyelse på många platser runt om i landet som varken Niklasson eller Ljungquist besökt.

Bo Hörnbergs intryck av väckelsens upprinnelse är ett exempel på en inifrånförståelse av skeendet: "De säger att väckelsen började i Karlskoga, men det gjorde den inte, utan det var liksom små eldar som tändes runt om i landet."²⁵⁵ Hörnberg representerar en traditionell förståelse av begreppet väckelse, dvs. som ett brett andligt uppvaknande och ökad religiös hängivenhet. Jag har dock i denna uppsats som sagt valt att fokusera på förnyelseväckelsen utifrån ideologiska och teologiska aspekter, snarare än utifrån ett mentalitetsperspektiv på mikronivå. Med ett teologiskt och läromässigt perspektiv är det rimligast att starta i Karlskoga. Där möttes Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist och där tycks förnyelseväckelsen ganska snabbt ha fått sin teologiska utformning utifrån de erfarenheter som gjordes och det bagage man bar med sig.

Hösten 1950

Efter väckelsens upprinnelse i Karlskoga reste Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist mycket omkring i landet, enskilt eller tillsammans. Rapporteringen i *Dagen* var ännu i början av oktober månad mycket sparsam. Den 6 oktober kunde man läsa en rapport från Blekingeveckan rubricerad: "Syndabekännelse måste hållas inom Bibelns ram"²⁵⁶, där just fenomenet offentlig syndabekännelse diskuterades. Man talade under veckan om "den bekännelseväckelse som nu är för handen." Förnyelseväckelsen var i detta skede känd för åtminstone delar av det allmänna pingstfolket trots att rapporterna i *Dagen* var fåtaliga.

Den 14 oktober kom Algot Niklasson och Georg Johansson samman för en längre kampanj i Jönköping. I stadens pingstförsamling

också bokförlaget Evangeliipress, lett av Florentinus Hällzön, äldste i pingstförsamlingen i Örebro, som också utgav tidskriften *Hemmets Vän*.

²⁵⁵ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

²⁵⁶ *Dagen* 6/10 1950. Algot Niklasson hade i september deltagit i en tältmöteskampanj i Karlskrona, vilket troligen föranlett samtalet. Se *Dagen* 14/9 1950, "Karlskrona", under vinjetten "Tältmöten".

hade man, enligt församlingens föreståndare Ivar Johansson, före kampanjen upplevt en längre tid av torka, kamp och inre splittringar.²⁵⁷ Inför de två evangelisternas besök hade man dock även i Jönköping ägnat en tid åt bön och fasta. Huberth Hubertsson beskriver starten: "Redan efter några dagars möten bröt helgelse- och väckelsevågen fram med en väldig kraft."²⁵⁸ Med väckelsens genombrott kom programenligt offentlig syndabekännelse. Under 28 dagar i följd hölls gudstjänster dagligen, i vissa fall två gånger om dagen. Intern kritik tycks ha förekommit, men hindrade uppenbarligen inte att väckelsen fick fäste i församlingen.²⁵⁹ I Jönköping hade förnyelseväckelsen ett tidigt centrum i vad som var en av Sveriges större pingstförsamlingar. Niklasson och Johansson vann också stöd från föreståndaren Ivar Johansson.

I *Dagen* uppmärksammades händelserna i Jönköping inledningsvis mestadels i notiser.²⁶⁰ Den 21 oktober publicerade Lewi Pethrus en ledare med rubriken: "Väckelsetider", där han skrev allmänt om en väckelserörelse – dvs. pingstväckelsens – beroende av kontinuerlig förnyelse. Han refererade sedan till de andliga vårtecken som syntes i Sverige där förkrosselsen var framträdande. Ledarens huvudsakliga syfte tycks ha varit att varna för att hemfalla åt överdriven kritik av väckelsen, något som ofta skett genom historien:

Istället för att låta en ny våg av välsignelse gå över den andliga rörelse, man tillhör, och komma ett stycke längre fram på sanningens och den andliga erfarenhetens väg, har kritikens och självbelåtenhetens ande intagit sinnena. Man har ofta sökt finna fel hos de personer och församlingar, där förnyelsen börjat, och så har en välsignelse, som erbjudit sig, blivit orsak till uppsplitande strider, andlig tillbakagång och onödiga uppdelningar.²⁶¹

Färskast i minnet låg troligen striderna kring Latter Rain-väckelsen i Amerika, men denna insikt, som var central hos Pethrus, hade djupare rötter än så; djupast sett gick den tillbaka till formerandet av den egna rörelsen, då de gamla frikyrkosamfundet hade avvisat pingstväckelsen.

²⁵⁷ Johansson 1951, s. 5ff.

²⁵⁸ Johansson, s. 41.

²⁵⁹ Johansson, s. 18f.

²⁶⁰ Se *Dagen* 18/10 1950, "Böneväckelse i Jönköping" samt 24/10 1950, "Många helade vid möten i Jönköping".

²⁶¹ *Dagen* 21/10 1950, "Väckelsetider".

Artiklarna under större delen av oktober och november talade mer om "den kommande väckelsen", eller "väckselängtan" än om en pågående väckelse, även om undantag fanns.²⁶² Under november månad publicerades dock två större artiklar av Ragnar Ljungquist, "Väckelsens eld"²⁶³ samt "Väckelsens balans".²⁶⁴ I den första riktade han sig främst till församlingspastorer och äldste, och uppmanade dem att öppna sig för väckelsen och inte stå i vägen, utan gå korsfästelsens väg. I den andra varnade han för felaktigt bruk av bekännelsen: för individer som om och om igen bekände samma synder utan att kunna tro på förlåtelsen, och för att utsätta människor för tryck framifrån talarstolen genom att kraftigt uppmana till bekännelse – det trycket skulle istället komma från Anden. Slutligen talade han om att väckelsen inte tillhörde något parti, utan skulle gå över alla gränser till alla som var öppna för den. Ett exempel på den enhetstanke som fanns inom förnyelseväckelsen var det pingstmöte som Ljungquist hade hållit i Karlskoga kyrka, dvs. i Svenska Kyrkan, där han bland annat sagt att "väckelsen klappar på alla kyrkors dörr."²⁶⁵

Ljungquists artikel av den 27 november föranledde Harry Lindmark, nyligen välkommen föreståndare för pingstförsamlingen i Skövde, att skriva ett brev till Lewi Pethrus, där han varnade för förnyelseväckelsen. Lindmark oroades över syndabekännelserna, som han menade fick alltför stor uppmärksamhet och dessutom drog ner pingstvännernas anseende, genom att mycket ogudaktigt i de egna leden kom till offentlig kännedom. Han varnade också för utsuddandet av alla linjer, genom att man nu "skall ... hålla lika kyrka och frikyrka – alla slags församlingar."²⁶⁶

Olof Djurfeldt menar att det under hösten 1950 fanns en undran över hur Lewi Pethrus skulle ställa sig till väckelsen. *Dagens* avvaktande hållning bidrog säkert till denna osäkerhet. I vissa städer, som Karlskoga och Jönköping, hade väckelsen satt djupa spår – vad skulle ske med pingströrelsen om Lewi Pethrus drog igen dörren för förnyelseväckelsen på predikantveckan i december? Djurfeldt kom-

²⁶² Se exempelvis *Dagen* 14/10, 30/10, 7/11, 13/11, 15/11, 16/11 1950.

²⁶³ *Dagen* 9/11 1950, "Väckelsens eld".

²⁶⁴ *Dagen* 27/11 1950, "Väckelsens balans".

²⁶⁵ *Dagen* 22/11 1950, "Stort pingstmöte i Karlskoga kyrka".

²⁶⁶ Brev från Harry Lindmark 27/1 1950, Lewi Pethrus arkiv.

menterar: "Jag tror till och med att det fanns en viss beredskap att öppna upp för förnyelseväckelsen om Lewi Pethrus skulle stänga."²⁶⁷

I slutet av november månad tycks dock väckelsen ha fått ett genombrott i *Dagens* rapportering. Från den 28 november fram till predikantveckans inledning den 5 december syntes dagligen flertalet rapporter om väckelsens utbrott runt om i landet. Den 1 december infördes dessutom en längre intervju med Algot Niklasson under rubriken "Tårarnas väckelse ska skaka Norden".

Predikantveckan 1950

Några veckor före predikantveckan i Stockholm skrev Ragnar Ljungquist ett brev till Lewi Pethrus, där han bad honom om förlåtelse:

Inför Dig – min käre Broder Pethrus – vill jag nu uppleva den öppenhet och ärlighet, som är nödvändig för sann gemenskap. (1 Joh. 1:7) På grund av mitt hjärtas orenhet, har Du icke i mig mött den uppriktige och sanna brodern. Därom beder jag Dig om förlåtelse! Sedan gammalt har jag beundrat Dig och älskat Dig men nu senare år även fruktat Dig. Denna fruktan har givetvis bottnat i min egen synd. Så långt jag förstår, är jag fri där nu.²⁶⁸

Att denna på samma gång ödmjuka och djärva bön om förlåtelse inte tycks ha väckt någon aversion hos Pethrus gentemot Ljungquist kom att bli tydligt under predikantveckan.

Tisdagen den 5 december, den dag som predikantveckan inleddes, publicerade Pethrus en ledare i *Dagen* där han konstaterade: "Den fråga som kommer att dominera veckan denna gång är den förnyelse och väckelsetid som så underbart gripit omkring sig på senare tid."²⁶⁹ I denna sin förutsägelse fick Pethrus rätt. Samma dag inleddes predikantveckan. Man började med att välja presidium. Enligt uppgift tycks Lewi Pethrus aktivt ha verkat för att få Ragnar Ljungquist vald, vilket också lyckades.²⁷⁰ Aktionerna kan ses som ett tecken på Pethrus goda

²⁶⁷ Intervju med Olof Djurfeldt 2003.

²⁶⁸ Brev från Ljungquist 24/11 1950. Lewi Pethrus arkiv (understrykningarna är Ljungquists egna).

²⁶⁹ *Dagen* 5/12 1950, ledare. Citerat i Djurfeldt.

²⁷⁰ Venzel Nilsson skriver under sessionen: "Val av presidium. Förslag: Holm, Jaktlund, Ljungkvist, Törnberg, Bramwall, Jonasson, Säwe. Valda: Ljungkvist, Jonasson, Säwe, Bramwall. Br. Holm blev utslagen av Bramwall. För mig föreföll det som br. Pethrus använde sig av en taktisk fint för att få in Ljungkvist först. Broder Ljungkvist läste ett par bibelrum. Först bad han om förlåtelse för att hans liv ej varit

öga till Ljungquist i detta skede. Tillsammans med tre andra pingstpastorer satt han således i veckans presidium.²⁷¹ Ljungquist blev dessutom den som tillsammans med Pethrus undertecknade det kungatelegram som sändes från veckans samlade predikantkår.²⁷²

Under kvällens session samtalade man om väckelsen och bland andra Lewi Pethrus yttrade sig:

Man behöver aldrig diskutera en väckelse ... En väckelse kan endast mottagas eller förkastas. Den som vill plocka bort ur en väckelse det han ej önskar ha, den får aldrig uppleva väckelsen. När pingstväckelsen bröt fram för över fyrtio år sedan var det många som ställde sig kritiska och väckelsen gick förbi dem ... Med en väckelse är det som med skatten i åkern, Bibeln talar om. Det går ej att skilja de båda åt.²⁷³

Det är noterbart här att han använder samma resonemang som han använt i fråga om Latter Rain-väckelsen. Under följande dag yttrade pastor Tage Sjöberg sig i liknande stil: "Man är rädd för att denna väckelse ska slå över, men jag säger som John Wesley 'Herre, giv oss en väckelse utan fanatism, om du kan, och om du inte kan, så giv oss en ändå.'"²⁷⁴ Det tycks som att det bland många pingstpastorer fanns uppfattningen att förnyelseväckelsen visserligen innehöll drag som var på gränsen till det extrema och osunda, men att man ändå var beredd att acceptera den.²⁷⁵ Man menade att tendenser till överslag hörde till väckelsers natur, men att deras välsignelser vägde tyngre än bristerna. På onsdagskvällen ledde den unge Algot Niklasson det stora och välbesökta väckelsemötet.²⁷⁶

som det bort vara. Tackade för välkomsthälsningen och för förtroendet att bli vald som ordf." (Gäreskog 2008).

²⁷¹ De tre övriga var (som framgår av föregående not) Willis Säwe, Sven Jonasson och Arvid Bramwall. Presidiets medlemmar fungerade som ordförande under de samtal och diskussioner som hölls under veckan.

²⁷² *Evangelii Härold* 50/1950, "En predikantvecka i förkrosselsens och väckelsens tecken".

²⁷³ *Dagen* 6/12 1950, "En väckelse kan endast mottagas eller förkastas".

²⁷⁴ *Dagen* 7/12 1950, "Vittnesbörd och glödande appeller på predikantmötet i Filadelfiakyrkan".

²⁷⁵ Bland annat önskade Lewi Pethrus ta upp bikten som en särskild fråga. *Evangelii Härold* 50/1950, "En predikantvecka i förkrosselsens och väckelsens tecken." En sådan diskussion finns dock inte refererad i vare sig *Dagen* eller *Evangelii Härold*.

²⁷⁶ Normalt hade predikantveckan endast ett offentligt kvällsmöte, men detta år hölls tre offentliga möten. Det tycks som att man har ändrat praxis detta år just för att ge

Enligt tidigare beslut var torsdagen avsatt till bön och fasta. Det var under denna dag som predikanterna på veckan började bekänna sina synder. Först upp i talarstolen var pingstpastorn i Linköping, Rikard Rydén, som bekände att han hade varit behärskad av en kritisk ande, och därför varit kritisk mot bröderna. Flera följde hans exempel.²⁷⁷

Fredagen den 8 december var avslutningsdagen för veckan. Tidigare under hösten hade pastor Birger Claesson upplevt sig ha gudomliga uppenbarelser. Under eftermiddagssessionen ska han åter sett en syn:

Rätt som det var fick jag se ett litet klot. Det var som av guld. Och när jag såg det, tänkte jag: Hur har detta kommit hit? ... Men då hörde jag en röst ropa inom mig: Ropa på detta, så kommer det närmare. Och utan att tänka på det, så började jag ropa: Det kommer närmare. Och när det satte igång och kom närmare, fick jag se att det var ett eldklot. Och när det var mitt över mig, gick det ut ett eldsljus från klotet, som gick rakt igenom mitt hjärta.²⁷⁸

Därefter såg Claesson elden falla över predikantkåren, och när han kommit till sans och tittade upp såg han en väldig lovprisning omkring sig. Pastorererna låg på golvet och ropade om Guds nåd, och de kröp till varandra och bad varandra om förlåtelse. Tage Sjöberg var en av dem som strax intygade att han hade sett eldklotet, och efter honom följde omkring ytterligare fem pastorer som vittnen.²⁷⁹

Med detta avslutades predikantveckan år 1950. Många pastorer påverkades djupt av vad de upplevt och åkte nu med förnyelseväckel-

utrymme åt Algot Niklasson. I onsdagsmötet talade Georg Gustafsson och Algot Niklasson, i torsdagskvällens sång- och musikmöte med predikantkören, Harald Gustafsson, och i fredagskvällens möte Georg Johansson och Algot Niklasson. (Venzel Nilsson i Gäreskog 2008)

²⁷⁷ I inledningen av onsdagens första session bad en pastor om förlåtelse för att han hade uppträtt olämpligt på expeditionen under Nyhemsveckan. Något senare i samma session bad Ivar Johansson i Jönköping om förlåtelse i samband med att han berättade om väckelsen i Jönköping. Vid onsdagskvällens möte var det flera som bekände synder och bad om förlåtelse. Under torsdagens bönemöte var det inte mindre än 33 bröder som "bekände" eller bad om förlåtelse. Efter Niklassons predikan på fredagskvällen var det åtminstone tio personer som bad om förlåtelse – flertalet predikanter. Till dessa "offentliga" bekännelser och böner om förlåtelse ska läggas de som gjordes man och man i mellan. (Venzel Nilsson i Gäreskog 2008)

²⁷⁸ Claesson 1951, s. 10.

²⁷⁹ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

sens budskap till sina hemförsamlingar. Hur Lewi Pethrus ställde sig till väckelsen rådde det inte längre något tvivel om: Han hade öppnat dörren på vid gavel. Om Niklasson sade han: "Gud har gett oss en gammaldags profetgestalt i Algot Niklasson."²⁸⁰ Under en av dagarna talade han över temat "Gamla och nya verktyg". Med adress till veckans äldre predikanter sade han: "Men nu, nu är både ni och jag gamla. Vi har arbetat på Guds åkerteg och gjort vårt."²⁸¹ Han uppmanade de erfarna predikanterna att inte stå i vägen om Gud nu valde unga pojkar till att sprida väckelsens budskap, utan att istället tacka Gud för det. Algot Niklasson jämfördes med Evan Roberts, ledaren för väckelsen i Wales i början av seklet, medan han själv, Lewi Pethrus, var en gammal och sliten spade som nu ställdes undan till förmån för den nya och vassare. Pethrus klev således helt åt sidan för att släppa fram väckelsens budbärare, och hans ödmjuka, nästan undergivna, ord torde ha överraskat många av åhörarna.

Den 21 december besvarade Lewi Pethrus Skövdepastorn Harry Lindmarks brev:

Jag vet naturligtvis, att det finns faror i samband med denna väckelse och att personer, som det inte är rätt med, söker att utnyttja tillfället efter sina önskingar. Men denna andeutgjutelse, som kommer hjärtana att smälta och bekänna synder, är dock en underbar besökelse av Gud. Och jag skulle inte vara trogen min egen uppfattning om denna sak, om jag inte ställde mig helt på väckelsens sida.²⁸²

Vintern 1951

Strax efter nyåret 1950/51 började Kumlapastorn Birger Claesson, som sett eldklotet under predikantveckan, i predikningar berätta om en syn han haft några dagar efter veckan, på morgonen den 12 december.²⁸³ Claesson berättade att han sett hur främmande härar anföll Sverige, och hur många städer jämnades med marken. I synen beskrevs detaljerat hur detta anfall skulle ske, och uppgifterna sades stämma med militärstrategisk planering på högsta ort. Särskilt mycket

²⁸⁰ Citerat av Bo Hörnberg (intervju med Bo Hörnberg 2003).

²⁸¹ Pethrus 1959, s. 190 (ur hans skrift *Verklig väckelse* 1951).

²⁸² Brev till Harry Lindmark 21/12 1950, Lewi Pethrus arkiv. Lindmark hade troligen inte närvarat på predikantveckan. Han nämnde i sitt brev av den 27/11 att det var osäkert om han skulle ha möjlighet att komma, och hade han varit där kunde de båda muntligen ha diskuterat det hela.

²⁸³ Se exempelvis *Dagen* 26/1 1951, "Pastor Claessons maning till Guds folk".

uppmärksamhet rön det att Claesson hade namngett en fyr, "Brödstycket", som riktmärke för ett sjöslag – en fyr som sedan visade sig existera. Många menade att Claesson inte kunde haft någon kännedom om denna fyr på förhand, och uppgiften sågs som ett bevis på att synen hade gudomligt ursprung. Profetians budskap var att Sverige skulle komma att drabbas av krig och vedermödor på grund av folkets olydnad. Men mitt under vedermödorna skulle de troende ryckas upp till paradiset av Kristus. I början av 1951 publicerades boken *Dom över Sverige* där Claessons syn återgavs. Claessons predikningar hade anklagats för att vara antisovjetisk propaganda av delar av den profana pressen,²⁸⁴ men boken sålde ändå i smått otroliga 130 000 exemplar och bidrog till ökad undergångsstämning, inte minst inom pingströrelsen. Men också till en stor böneaktivitet – budskapet som framfördes var att det enda som kunde rädda landet från domen var väckelse och omvändelse.

Efter predikantveckan tog pastorena väckelsen med sig hem till sina församlingar. De som påverkats och gripits av förkunnelsen om förkrosselse och syndabekännelse torde ha börjat predika det i sina hemförsamlingar. Under början av 1951 fylldes följaktligen tidningen *Dagen* av rapporter om väckelsens utbrott på olika orter. Också pingstförsamlingar i Stockholm påverkades. I slutet av januari ledde Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist väckelsemöten i Södermalmskyrkan. Lewi Widlert, som var medlem i Filadelfia, gjorde relativt omfattande anteckningar om händelserna i Stockholm under den här tiden. Han tecknar bilden av en personligt berörd Lewi Pethrus som gjorde ett oannonserat besök i Södermalmskyrkan under väckelse-seriens första dag:

Pethrus hade på ... måndagen gått och bett till Gud i sin ande för mötena på Söder. Efter församling mötet i Filadelfia på kvällen kom det till honom som en blix, då han bad på knä innan han gick till sängs, att han själv borde gå dit och be bröderna om förlåtelse för att han varit kärlekslös och ej själv gjort allt som stått i hans makt för att återställa förtroendet

²⁸⁴ Det är mot bakgrund av detta intressant att notera att i den avskrift av Claessons redogörelse för sin syn, som uppenbarligen tillsändes Pethrus efter att Claesson den 17/1 läst in den på magnetband, återfinns meningen: "Varifrån de [främmande härarna] kom kunde jag inte se, men det såg ut som om de skulle komma med ett anfall från Vasa-hållet", dvs. österut från Finland. När boken trycktes – då hade diskussionen angående propagandan redan startat – sätts punkt där det ovan står kommatecken, och den avslutande satsen är inte med. Jfr Claesson, s. 13 och brev från Claesson 1951, Lewi Pethrus arkiv.

mellan Söder och Filadelfia, och han gick dit på 11-mötet på tisdagen . . . Det hade blivit en härlig uppgörelse. Bröderna hade visat stort tillmötesgående och bönerna om förlåtelse hade varit ömsesidiga. [...] Därefter har Pethrus tagit ännu ett steg och haft en konferens med Hjelm nästan en hel dag, då samarbetsplaner uppgjorts.²⁸⁵

Även i en insändare i *Stockholms-Tidningen* kunde man ta del av händelseförloppet:

Första steget togs av pastor Lewi Pethrus, som under tårar erkände sin skuld i det uppkomna läget. Inför de församlade predikanterna från de berörda pingstförsamlingarna erkände han, att det brustit hos honom i fråga om kärlek och kristligt sinnelag mot sina bröder, och bad alla som han sårat och gjort orätt om förlåtelse. Pastor Hjelm och pastor Pethrus föll i varandras armar under synbar rörelse, och sedan fortsatte denna procedur igenom hela skaran av predikanter. Det fanns knappast ett torrt öga i den stora församlingen, som var vittne till detta härliga Guds verk.²⁸⁶

För den pingströrelse som några år tidigare gått igenom den allvarliga Lidmanstriden var denna väckelse välkommen – inte bara för att den gav tillfälle att fokusera på något mer positivt, men också för att be-kännelsetemat ledde till att många mellanhavanden gjordes upp. Ett exempel på detta är de nästan tiotal brev med bön om förlåtelse som inkom till Lewi Pethrus enbart under årets första kvartal.²⁸⁷ Den 10 mars skrev Pethrus till kyrkosångaren Einar Ekberg, som då befann sig i USA, angående väckelsen i församlingen: "Några bröder, som under Lidman-striden inte voro hundra procentigt med oss, ha helt och hållet gått med i striden."²⁸⁸

Februari blev den månad där antalet rapporter om väckelsens utbrott var flest till antalet. En Stockholmspastor konstaterade "Det är kanske betecknande ... att man nu inte bara hör talas om väckelsen som vi väntar, utan om väckelsen som kommit, som vi redan stå uppe i."²⁸⁹ Dock fanns en medvetenhet om att det fortfarande enbart var

²⁸⁵ Gäreskog 2008.

²⁸⁶ Gäreskog 2008 citerat av Lewi Widlert.

²⁸⁷ Brev från bland andra Gustafson 8/2 1951, Holmberg 1/2 1951 och Svensson 18/1 1951, Lewi Pethrus arkiv. Lewi Widlert som var med på församlingens bönevecka i början av januari skriver: "För övrigt manar han [Pethrus] alltemellanåt församlingen att skynda på med sina bekännelser och uppgörelser, så vi fort kan komma bort från oss själva och stället gemensamt kunna sätta in vår kraft för väckelsen utåt" (Gäreskog 2008).

²⁸⁸ Brev till Einar Ekberg 10/3 1951 Lewi Pethrus arkiv.

²⁸⁹ *Dagen* 2/2 1951, "Väckelsen river ner skrankorna – öppnar slussar till välsignelse".

fråga om en inre förnyelse, och att väckelsen inte hade gått ut från kyrkorna till det omgivande samhället. Men detta ansågs än så länge naturligt, då väckelsen ännu befann sig i sitt inledningsskede. Efter att Guds folk förnyats menade man att väckelsen på allvar skulle komma att föras ut.²⁹⁰

Under februari reste Niklasson och Johansson runt på diverse mötesserier och kampanjer, bland annat i Örebro. I slutet av månaden tvingades Niklasson dock till vila, och han drog sig tillbaka från kampanjerna under en period av ungefär tre veckor.²⁹¹ Det gångna året hade slitit hårt på den unge evangelisten, och troligt är att han nu åkte till Rörö för att som han brukade rekreera sig vid havet. I *Dagen* pågick samtal och diskussioner kring väckelsen. På insändarsidorna diskuterades den offentliga syndabekännelsen, enheten mellan kristna och andra teman som blivit centrala i väckelsen.²⁹² Det var tydligt att det på ett tidigt stadium fanns vissa meningsskiljaktigheter, även om väckelsens linje hade ett brett stöd. På de regionala veckorna runt om i landet diskuterades också frågorna, och efter Sundsvallsveckan skriver en pastor: "Visserligen... har vi under vår samvaro här i Sundsvall kunnat konstatera, att det finns olika uppfattningar då det gäller offentliga eller icke offentliga bekännelser och frågor knutna till det."²⁹³ Pethrus skrev i ett brev till sin dotter, missionär Miriam Peterson:

Många är framme och bekänner, särskilt på våra församlingsmöten. Vi ha dock sökt så långt som möjligt att undvika offentliga bekännelser. Vi ha haft en del sådana, men det har inte alltid verkat lyckligt. Det är bäst att hålla sig till Guds ord även i det fallet.²⁹⁴

I början av mars utkom på Förlaget Filadelfia boken *Syndabekännelse – Men inför vem?* Boken kan ses som ett försök av Pethrus att försiktigt styra om praxis mot enskild syndabekännelse, men det är noterbart att just detta drag i boken ifrågasattes i recensionen i *Dagen* en dryg vecka senare:

²⁹⁰ Se även *Dagen* 29/3 1951, då Pethrus i en ledare försvarar väckelsen mot liknande kritik. "Alla kännare av väckelsernas historia vet, att verkliga stora andliga väckelser alltid börjar bland de troende."

²⁹¹ *Dagen* 13/3 1951, "Stora gemenskapsmöten avslöt Örebrokampanjen".

²⁹² Se t.ex. *Dagen* 29/1, 4/2, 7/3 1951.

²⁹³ *Dagen* 15/3 1951.

²⁹⁴ Brev till Miriam Peterson 20/2 1951, Lewi Pethrus arkiv.

Det tycks som att författaren hyste en viss oro för den offentliga bikten. Detta kan naturligtvis vara berättigat. Men man får inte glömma att just den formen av syndabekännelse för en viss kategori av människor kan vara välgörande, ja, kanske den enda riktiga.²⁹⁵

Man berörde alltså frågan från centralt håll i den svenska pingströrelsen, men man var inte beredd att ta strid om den.

I Stockholm gick konflikten mellan Filadelfia och Östermalm vidare. Pethrus skrev i början av året till Einar Ekberg:

I Fenix tycks det vara upplösningstillstånd värre än någonsin. Så gott som varje dag har jag besök av deras ledande män. De äro förtvivlade och veta inte, vad de skola göra. Nu fråga de mig om råd och vill, att jag skall hjälpa dem. Men det är naturligtvis under vissa villkor det kan ifrågakomma. De flesta av dem veta inte nu, hur de skola bära sig åt med vår gamle gemensamme vän Sven. Det är synd om honom och om dem alla för övrigt. Jag har sagt dem, att om de erkänna sina misstag och be om förlåtelse, så är vägen öppen för dem ... Mätte Gud hjälpa oss, så att denna varhård blir utrensad.²⁹⁶

Den 6 februari sände Ragnar Ljungquist ett brev till Pethrus, där han också berörde frågan om Östermalmsförsamlingen. Han nämnde att han varit i kontakt med församlingens brödrakar, dvs. äldstekären, och talat med dem, och med Sven Lidman personligen, om att gå förödmjukelsens väg. Men han uppmanade också Filadelfia att ta något initiativ i frågan för att underlätta det hela.²⁹⁷ Pethrus besvarade brevet en vecka senare, där han berättade att han nyligen sammanträffat med Alvar Lindskog, pastorn i Östermalmsförsamlingen, samt även Tage Sjöberg, som hade kontakter i församlingen: "Men också de säger, att det tar tid, vilket är helt naturligt. Jag tror, att här är det alldeles särskilt viktigt, att man tar tid på sig ... Jag tror att ett för tidigt ingripande kan skada och fördröja en uppgörelse".²⁹⁸

Ragnar Ljungquist och Algot Niklasson präglades starkt av tanken på enhet mellan kristna, och det var svårt för dem att se pingströrelsen splittrad. Kanske tyckte förnyelseväckelsens främsta företrädare inte att Filadelfia handlade hastigt nog, kanske såg de det som felaktigt att endast Östermalmsförsamlingen skulle ödmjuka sig. Men hur det var så tycks de ha börjat agera på egen hand. Några dagar efter att Ljung-

²⁹⁵ *Dagen* 14/3 195. Recensent var redaktionschef Nils G. Andersson.

²⁹⁶ Brev till Einar Ekberg 10/1 1951, Lewi Pethrus arkiv.

²⁹⁷ Brev från Ragnar Ljungquist 6/2 1951, Lewi Pethrus arkiv.

²⁹⁸ Brev till Ragnar Ljungquist, 17/2 1951, Lewi Pethrus arkiv.

quist fått Pethrus brev annonserade hans församling i Karlskoga att de bjudit in Alvar Lindskog att predika på en gudstjänst.²⁹⁹ Denna kontakt var inom ramarna för det tillåtna och tycks inte omedelbart ha skadat Ljungquists position, utan han fick fortsatt uppmärksamhet i *Dagen*, och publicerade även stora artiklar.³⁰⁰

Den 13 februari annonserade *Dagen* att Algot Niklasson och Georg Johansson var planerade för en kampanj i Stockholm från den 20 mars, vilken skulle hållas gemensamt av Filadelfia- och Södermalmsförsamlingarna. Vad endast ett fåtal i detta läge kände till, var att de två predikanterna till en början krävt, att Östermalmsförsamlingen också skulle inkluderas i kampanjen – dvs. att samtliga pingstförsamlingar i Stockholm skulle haft den gemensamt. De tvingades dock backa från sitt krav.³⁰¹ Den 14 mars reste Lewi Pethrus till USA. En vecka därefter, den 20 mars annonserade Östermalmsförsamlingen ett väckelsemöte med Ragnar Ljungquist och Oliver Pethrus, son till Lewi Pethrus. Mötet hölls i Fenixpalatset den kvällen, samma kväll som Algot Niklasson och Georg Johansson inledde sin möteskampanj med de två andra Stockholmsförsamlingarna, Södermalm och Filadelfia.

Våren 1951

Oliver Pethrus hade tidigare arbetat i Filadelfiaförsamlingen i Stockholm som pastor. I december 1950 sade han upp sin tjänst. Församlingen hade avskedsmöten för honom i februari, och han fick flyttningsbetyg till en Assemblies of God-församling i USA. Förutom att vara Lewi Pethrus äldste son var alltså Oliver Pethrus en väl sedd medlem av Filadelfiaförsamlingens ledning. Hans deltagande i mötet i Östermalmsförsamlingen väckte förvåning och bestörtning i Filadelfias ledning. Allan Törnberg, pastor i Filadelfiaförsamlingen, skrev den 5 april ett brev till Lewi Pethrus i Amerika och berättade om situationen:

Vi hade ju mycket härliga avskedsmöten för Oliver, som Du minns, och allt verkade vara frid och harmoni, då helt plötsligt en morgon står en annons i *Dagen* om, att han skall tala i Fenix tisdagen den 20 mars tillsammans med Ragnar Ljungquist ... I detta möte ber Oliver både Sven

²⁹⁹ *Dagen* 16/2 1951, annons.

³⁰⁰ Se t.ex. *Dagen* 28/2 1951, "Eld över gränserna".

³⁰¹ Samtal med Algot Niklasson 2003. Jfr även Brev från Allan Törnberg 5/4 1951, Lewi Pethrus arkiv.

Lidman och församlingen om förlåtelse, och en uppgörelse och försoning kommer till stånd ... Att Oliver personligen gör upp med Lidman, om han känner behov därav, kan ju ingen säga något om. Men att han låter sig annonseras och ha gemenskap med den församling som tagit emot Sven Lidman, efter allt vad denne har gjort både Dig, församlingen och hela pingstväckelsen är ju ändå en annan sak. Det har väckt stor harm ...³⁰²

Den som Törnberg i sitt brev i hög grad lastade för händelserna var Ragnar Ljungquist: "Den som dock har stor del i det som skett är Ragnar Ljungquist, som i ett samtal med Oliver bad honom komma till Fenix. Det är fel av bröderna ute i landet att lägga sig i de interna förhållandena i Stockholm på detta sätt."³⁰³ Det var principen om de fria församlingarna som Ljungquist anklagades för att ha brutit mot: om inte församlingarna bad om hjälp skulle man inte lägga sig i andra lokala församlingars interna angelägenheter. Törnberg benämnde Ljungquists agerande som "undermineringsarbete". Dock menade han att Algot Niklasson och Georg Johansson tycktes "vara helt på det klara med Fenix nu ... De förstå så väl, att intet kan vinnas genom kyrkopolitik."³⁰⁴

Tilldragelserna i Östermalmsförsamlingen hade uppmärksammats i den profana pressen, och beskrivits som en schism inom Filadelfia. Med anledning av detta fann man sig från Filadelfiaförsamlingen i Stockholm föranledd att kontra uppgifterna genom en artikel i tidningen *Dagen*. Under rubriken "Schism i Filadelfia ny tidningsanka"³⁰⁵ kommenterade Törnberg händelserna i liknande ordalag som i brevet till Pethrus. Han menade att Oliver Pethrus agerande inte gav anledning till en schism, även om det var förvånande, inte minst då Östermalmsförsamlingen inte visat några tecken på sinnesändring. Han klandrade även offentligt Ragnar Ljungquist för dennes inblandning.³⁰⁶ Talande för relationerna mellan *Dagen* och Filadelfiaförsamlingens ledning är att Törnbergs uttalande kom till efter samråd mellan Karl G. Ottosson (*Dagens* ägare), Nils G. Andersson (redaktionschef på *Dagen*), Per Jacobson (äldste i Filadelfia och dess juridiske expert) samt Allan Törnberg själv. Den 16 april sände Samuel

³⁰² Brev från Allan Törnberg 5/4 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³⁰³ Brev från Allan Törnberg 5/4 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³⁰⁴ Brev från Allan Törnberg 5/4 1951, Lewi Pethrus arkiv. De båda hade som sagts tidigare krävt att även Östermalm skulle vara medarrangör av kampanjen.

³⁰⁵ *Dagen* 6/4 1951.

³⁰⁶ Brev från Allan Törnberg 5/4 1951, Lewi Pethrus arkiv.

Nyström, missionssekreterare i Filadelfia, ett brev till Pethrus där han skrev om det sammanträffande han haft med Ljungquist strax före sin avresa: "Ljungkvist var nere vid flyget och han sade: när du kommer tillbaka Nyström så är mycket omändrat här."³⁰⁷

Efter dessa händelser verkar Ragnar Ljungquists position ha blivit mer utsatt. Han förekom nu långt mindre frekvent med namn eller bild i tidningen *Dagen*, och några längre artiklar signerade Ljungquist publicerades överhuvudtaget inte. Den 9 april föreslog Östermalmsförsamlingens föreståndare Alvar Lindskog att man skulle kalla Ragnar Ljungquist som ny föreståndare till församlingen.³⁰⁸ Ljungquist funderade och tvekade länge om svaret.

Allan Törnberg hade varit noga med att undanta Niklasson och Johansson från intrigerandet kring Östermalm. *Aftontidningen* gjorde dock den 8 april kopplingen:

Den 23-årige pingstpastorn och fanatikern Algot Niklasson levererade på lördagskvällen en våldsam straffpredikan mot maktväldet och skrymteriet inom pingströrelsens egna led. Niklasson är huvudpersonen i den pågående väckelsen, vilken betraktas som en bred proteströrelse mot Lewi Pethrus personliga diktatur inom församlingen. Niklasson var nära vän med Oliver Pethrus och väntas fullfölja dennes initiativ till försoning.³⁰⁹

Artikeln var visserligen konspiratorisk i överkant, men visar att det troligen fanns spekulationer huruvida Niklasson utgjorde ett framtida hot mot Lewi Pethrus. Likheterna mellan Niklassons ovan refererade förkunnelse mot "församlingspampar som begagnar sig av Guds ord för att tjäna sina egna intressen och som klappar sina bröder på axeln för att i nästa ögonblick baktala dem"³¹⁰ och Sven Lidmans anklagelser tre år tidigare är påfallande. Men artikeln tycks inte ha rubbat Niklassons stöd från Lewi Pethrus och pingströrelsen centralt.

Från och med april månad publicerades några artiklar i *Den Kristne – Trons kamp*, där frågan om väckelsen var ny eller gammal diskuterades. Denna diskussion var inte ny, utan Ragnar Ljungquist hade

³⁰⁷ Brev från Samuel Nyström 16/4 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³⁰⁸ Norlén och Kjellberg, s. 48. Alvar Lindskog upplevde missionen vara sin livskallelse, och önskade återvända till missionsfältet. Hans tjänst som föreståndare för Östermalmsförsamlingen var bara tänkt för en kortare övergångsperiod för att lösa det akuta läge som uppstått 1949, då hans bror Elis Lindskog tvingades lämna sin tjänst.

³⁰⁹ *Aftontidningen* 8/4 1951, "Proteströrelsen breder sig mot maktväldet i Filadelfia".

³¹⁰ *Aftontidningen* 8/4 1951, "Proteströrelsen breder sig mot maktväldet i Filadelfia".

kommenterat den i sin bok redan i början av året.³¹¹ Diskussionen kan tyckas märklig, och ifrågasattes också av många, men bakom den dolde sig vitala motsättningar. Detta kommer att utredas mer utförligt längre fram, men här kan kort konstateras att frågan var relaterad till talet om att "komma in i väckelsen". Uttrycket signalerade uppfattningen att förnyelseväckelsen var något helt nytt som lades till pingstväckelsen. Andra däremot ville hävda att de redan hade upplevt det förnyelseväckelsen kom med då pingstväckelsen bröt fram i seklets början – förnyelseväckelsen var enligt denna tolkning en förnyelse av något som redan existerande, nämligen pingstväckelsen.

Under månaderna april och maj minskade antalet rapporter i *Dagen* om en pågående väckelse avsevärt. Kritik mot vissa tendenser i förnyelseväckelsen började också framkomma tydligare. Kristian Nielséns artikel i början av april rubricerad "Varningsrop i väckelse-tid" markerar att kritiken nu lyfts till en ny nivå, från den anonyma insändarspalten, till mer redaktionellt sanktionerade artiklar.³¹² Pastor Kristian Nielsén var en av pionjärerna inom pingströrelsen. Han var född före sekelskiftet 1900 och hade varit med under väckelsens genombrottsår.³¹³ Nielsén menade att väckelsen, dvs. förnyelseväckelsen, för att bevaras måste tåla tillrättavisningar när den uppvisade osunda tendenser. Han anmärkte i sin artikel på andligt högmod, en obalanserad domsförkunnelse, överdrivna och förfalskade seger-rapporter samt risken för att kompromissa med sanningen i syfte att åstadkomma enhet mellan kristna.

Det är möjligt att trenden hade startat något tidigare i *Dagen*, men i samband med Nielséns artikel tycks det som att tonen i mötes- och kampanjrapporter ändrades något. Optimistiska rapporter förekom

³¹¹ Ljungquist 1951, s. 77ff.

³¹² *Dagen* 9/4 1951. Dessförinnan har ett antal insändare med kritiska toner synts, men de positiva har varit i majoritet.

³¹³ Göte Strandsjö's beskrivning av sin vän Kristian Nielsén kan förtjänas att återges för att ge en av förnyelseväckelsens skarpaste och mest betydelsefulla kritiker lite fastare konturer: "Han hade varit pingstmissionär i Sydamerika. Nu var han reseevangelist i pingstväckelsen. Det vill säga han fick resa omkring på 'fria kallelser' som det hette. Det var verkligen inte lukrativt. Han hade lidit mycket under sin missionärstid. Stora personliga sorger bl a. – Före sin omvändelse hade han varit sjöman. Han hade också varit på dekis ibland. Han var egentligen en konstnär. Författare. Gav ut flera böcker, även en bok om sitt sjömansliv. Egentligen en hjärtegod man. Men kärv. Och med ett hetsigt humör. När det humöret föll på, då sa han precis vad han tänkte" (Strandsjö 1978, s. 87f).

fortfarande, men det verkar som att man var tveksam till att tala om "väckelse" i lika hög utsträckning som tidigare. Som exempel kan ett referat från en mötesserie i Karlskoga tas:

I förkunnelsen, som var präglad av omutlig ärlighet och självkänedom, har den äkta tonen anslagits. Församlingen har upplevt en fördjupning i fråga om det andliga livet och även fått se en del utomstående komma och söka frälsning.³¹⁴

Rapporter som talade om en pågående väckelse upphörde absolut inte,³¹⁵ men antalet minskade. På vissa håll i pingströrelsen tycks en viss tvekan ha varit rådande: Är väckelsen här, eller ska vi vänta den? Den 23 maj refererades en predikan av Göteborgspastorn Harald Gustafsson där han talade om den förestående väckelsen. Var det inte längre så, att väckelsen var här? Var den försvunnen eller hade den aldrig riktigt kommit?

Sommaren 1951

Sommaren var konferensernas tid i den svenska pingströrelsen. I början av juni startade man med den största av dem alla, konferensen i Nyhem. Här fanns tillfällen för samtal och deklamationer i svåra frågor.

I en osignerad ledare i *Dagen* den 2 juni talades om "Väckelsen under den gångna vintern",³¹⁶ dvs. som något förflutet. Men samma dag uttalade sig en pingstpastor om "väckelsen som nu besöker vårt land."³¹⁷ Efter att den inledande entusiasmen hade lagt sig, och man från centralt håll konstaterat att relativt få nyomvända genom förnyelseväckelsen sökt sig till kyrkorna, tvekade man något i sin rapportering. Många ute i landet upplevde en stark förnyelse och ett skeende i sina församlingar, som de ville beskriva som en väckelse, men det verkar som att det i detta skede fanns en viss osäkerhet hos *Dagens* redaktion inför att införa dessa beskrivningar. Under Nyhemsveckan klarades emellertid begreppsförvirringen upp. Det genomgående temat för konferensen var väckelsens utbredande och bevarande.

³¹⁴ *Dagen* 4/11 1951, "Seriemöten i Karlskoga". Jfr också 16/4 1951, "Mötesserie i Vilhelmina".

³¹⁵ Se t.ex. *Dagen* 18/4 1951, "Förnyelsen går fram i Medelpad" och 18/5 1951, "Andlig besökelsestid i Lindesberg".

³¹⁶ *Dagen* 2/6 1951, ledare.

³¹⁷ *Dagen* 2/6 1951, "Väckelsen skänker ljus över Guds ord".

Göteborgspastorn Harald Gustafsson talade även här om väckelsen, och hans ord kan sägas representera den inställning man under sommaren valde: "Jag är övertygad om att vi står på tröskeln till en underbar väckelse. Vad vi upplevt nu är endast de första dropparna av ett Andens skyfall."³¹⁸ Kanske som en markering mot alla tveksamheter uttalade Algot Niklasson under Nyhemskonferensen: "Jag tror inte bara på den väckelse som skall komma, utan jag tror också på den väckelse som är här."³¹⁹ Man erkände alltså under Nyhemsveckan det som varit, och som ännu pågick, som en väckelse, och talet om den pågående väckelsen blev härefter en självklarhet i rapporteringen. Men samtidigt betonades att man väntade något ännu större inom en nära framtid. Under de konferensfyllda sommarmånaderna ökade antalet rapporter om väckelse successivt, dock utan att vara i närheten av vinterns nivåer.

I Nyhemsveckan diskuterade man missionsfrågan, och Algot Niklasson begärde ordet: "Gud har uppenbarat för mig att Sveriges folk har en stor uppgift då det gäller att sprida evangelium. Frågan är om vi skall gå in i uppgiften och få Guds välsignelse eller om vi ska dra oss undan och förkastas av Gud ... Låt oss bedja om 500 nya arbetare och 20 miljoner för verksamheten i Europa."³²⁰

Under veckan möttes även Lewi Pethrus och Ragnar Ljungquist privat och samtalade. I ett brev den 15 juli till Pethrus tackade Ljungquist för "det broderliga och öppna samtal vi då hade."³²¹ Pethrus besvarade brevet först den 28 september, och kommenterade då att det var värdefullt att träffas personligen och samtala: "Det klarlägger i

³¹⁸ *Dagen* 7/6 1951, "Profetiska budskap i Nyhem – Väckelsens eld ska spridas".

³¹⁹ *Dagen* 8/6 1951, "500 nya vittnen – 20 miljoner kronor för pingstmissionen i hem- och hednaland".

³²⁰ *Dagen* 8/6 1951, "500 nya vittnen – 20 miljoner kronor för pingstmissionen i hem- och hednaland". Niklasson nämnde också följande: "Herren har givit mig ett speciellt budskap för vår tid. Sverige har en speciell uppgift då det gäller evangeliseringen av världen. Sveriges ungdom har Gud givit en uppgift att evangelisera världen. I första hand Europa, i andra hand hela världen. Väckelsens reningsmoment har varit endast ett moment för att skickliggöra oss för uppdraget. Det kommer att bli många enskilda initiativ. Ju mer väckelsen får gripa oss ju mindre organisation" (Venzel Nilsson i Gäreskog 2008). Avslutningen är av intresse för det initiativ som Niklasson senare under året tog när han med ett team reste ut på en missionsresa i Centraleuropa.

³²¹ Brev från Ragnar Ljungquist 15/7 1951, Lewi Pethrus arkiv.

allmänhet en hel del, som man annars kan fundera på.”³²² Det är troligt att han syftade på turerna kring Oliver Pethrus och Östermalmsförsamlingen. Sannolikt hade de även diskuterat Ljungquists kallelse till Östermalm. Ljungquist hade i mitten av juli ännu inte besvarat kallelsen och planerade att överväga saken ytterligare en tid. I sina memoarer berättar han att han samtalade en del med Lewi Pethrus under tiden han funderade på kallelsen. Ljungquist önskade hett en försoning mellan de två församlingarna, men tycks åter ha fått beskedet från Pethrus att frågan ännu inte var mogen för en lösning. Om han skulle tacka ja till församlingens kallelse, skulle han alltså få dela dess isolering.³²³ Under Nyhemsveckan förekom för första gången på länge en bild på Ragnar Ljungquist i *Dagen*.³²⁴ Detta var dock en engångsföreteelse, någon ytterligare bild förekommer inte under sommaren. Hans namn nämns också mycket lite – jag fann det endast i förbifarten i en rapport från en konferens i Leksand den 14 augusti. I annonser för tältmöten och konferenser återfinns inte heller hans namn. Den 21 juli publicerades exempelvis 54 annonser för tältmöteskampanjer runt om i den svenska pingströrelsen, men Ragnar Ljungquist var inte annonserad som talare på någon av dem. Det verkar som att Ragnar Ljungquist redan i detta läge var bojkottad av somliga pingstpastorer, och även från centralt håll i pingströrelsen.

Det fanns tecken på förbättrade relationer mellan Filadelfia och Östermalm under sommaren. Den 20 juni publicerades en artikel i *Dagen* med rubriken ”Samförståndsvilja hos såväl Filadelfia som Östermalm”. Bakgrunden till denna var de artiklar som förekommit i bl.a. *Expressen*, som i sin tur grundades på en skrivelse från Östermalmsförsamlingen till Filadelfia. I skrivelsen ”framgår att man önskar ändrade förhållanden och verklig gemenskap mellan de båda församlingarna.”³²⁵ I Filadelfiaförsamlingen tillsattes en kommitté som inledde förhandlingar med en kommitté från Östermalmsförsamlingen. Arbetet sades börja omedelbart, men man ville dock undvika att det forcerades. Här anas Pethrus uppfattning att frågan ännu inte var mogen för en lösning, varför man borde gå långsamt fram.

³²² Brev till Ragnar Ljungquist 28/9 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³²³ Ljungquist 1978, s. 97.

³²⁴ *Dagen* 8/6 1951.

³²⁵ *Dagen* 20/6 1951.

Algot Niklasson tycks även under sommaren ha hållit sig utanför dessa kyrkopolitiska turer. Han reste mycket omkring och medverkade bland annat på Filadelfias midsommarkonferens, på Lapplandsveckan i början av juli, på en konferens i Smyrnoförsamlingen i Göteborg och på Filadelfias tälmötesserie på Gärdet i Stockholm i augusti. Kritiska röster hördes även under sommaren, exempelvis publicerade Kristian Nielsén ytterligare en artikel den 11 juli, och i insändarspalten gick diskussionerna vidare, inte minst angående syndabekännelsens form och värde.³²⁶ Men att Niklasson ännu har Lewi Pethrus stöd är tydligt. Det framgår bland annat av det brev Pethrus skrev till Joseph Mattsson-Boze i slutet av juni, där han talade om planerna att anordna en kampanjresa i Amerika i januari 1952 med honom själv, Mattsson-Boze, kyrkosångarna Einar Ekberg och Einar Wärmö samt Algot Niklasson.³²⁷

Filadelfia hade under 1951 ett antal besök av förkunnare från Latter Rain-väckelsen i Amerika. Bland de mer bekanta var Frary von Blomberg som besökte Sverige under Nyhemsveckan. Pethrus stödde ännu det som han uppfattade som rörelsens sunda inriktning, trots att flertalet pastorskollegor i USA försökte förmå honom att ta avstånd.³²⁸ Under våren 1951 var Pethrus åter i USA och fick ytterligare kontakter med Latter Rain-väckelsens anhängare. Pethrus och Mattsson-Boze kom överens med den väletablerade pingstförkunnaren Thomas Wyatt, som påverkats av Latter Rain-väckelsen, om ett Sverigebesök under hösten. Den 28 juli annonserades för första gången hans medverkan, som avsåg Filadelfiaförsamlingens tältkonferens från den 22 augusti. Men medan Filadelfia enbart ville kalla Wyatt, så ville denne ta med sig två andra Latter Rain-predikanter, Reginald Layzell och Donald Murphy. Mattsson-Boze berättade för Lewi Pethrus att han avrått Wyatt från detta, inte på grund av att han hade något ofördelaktigt att meddela om dessa bröder, men helt enkelt för att det skulle bli för mycket engelska, vilket riskerade avskräcka folk. Pethrus delade hans uppfattning.³²⁹ Trots detta blev det som Wyatt önskade,

³²⁶ Se *Dagen* t.ex. 17/7, 19/7, 24/7, 27/7 1951.

³²⁷ Brev till Joseph Mattsson-Boze 29/6 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³²⁸ Se t.ex. brev från John Poloson i början av 1951 (odaterat), samt Lewi Pethrus svar 7/3 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³²⁹ Norlén och Kjellberg, s. 52.

och de två predikanterna följde med honom på resan. I slutet av augusti inledde de kampanjen i Stockholm.

Hösten 1951

Efter Latter Rain-predikanternas medverkan i konferensen på Gärdet reste Wyatt vidare ut i Europa. Layzell och Murphy hade emellertid tidigare i Amerika mött Alvar Lindskog från Östermalmsförsamlingen, och nu ville de uppfylla sitt löfte till honom att besöka hans församling. De meddelade sina planer till Lewi Pethrus, som då ska ha reagerat mycket kraftigt. När de amerikanska pastorerna framhärdade, ska Pethrus ha sagt: "Om ni går till den församlingen, så kommer jag att stänga varje dörr för er i Sverige!"³³⁰

Efter kampanjen på Gärdet tog Pethrus också mycket riktigt avstånd från Latter Rain-förkunnarna och intog en reserverad attityd mot hela den väckelsen. I ett brev till kyrkosångaren Einar Wærmö skriver han:

Jag har alltid stått öppen för väckelse, och även tror jag, att Latter Rain från början var en inspiration för många att söka mer av Gud och en sporre till ett innerligare böneliv. Men deras överdrifter om allmän sång i anden och deras sätt att lära folk att tala i tungor och deras utdelande av gåvor på ett mycket formellt och mänskligt sätt har vi reagerat starkt emot. Det var detta, som gjorde, att deras framträdande här faktiskt strandade. De blev missnöjda, när de icke kunde få oss med sig.³³¹

Här står Layzells och Pethrus beskrivningar av händelseförloppet mot varandra. Men visst ligger det Pethrus och Mattsson-Boze i fatet att förkunnarna Layzell och Murphy av Mattsson-Boze under sommaren rekommenderats för Pethrus som tillhörande den "sunda" delen av Latter Rain-väckelsen. Därmed borde Mattsson-Boze och Pethrus ha varit beredda på vad som skulle komma, om inte de två pastorerna radikaliserat sin förkunnelse de senaste månaderna.

Den 2 september medverkade Layzell och Murphy sina intentioner trogna i sitt första offentliga möte i Östermalms fria församling, och i slutet av september månad hade Latter Rain-väckelsen fått ett tydligt fäste i församlingen. Detta bidrog ytterligare till Östermalmsförsamlingens distansering från pingströrelsen. Ragnar Ljungquist kom att

³³⁰ Norlén och Kjellberg, s. 54. Författarna citerar brev från Layzell daterade 3/3 1983 och 8/11 1983.

³³¹ Brev till Einar Wærmö 1/10 1951, Lewi Pethrus arkiv.

under hösten acceptera kallelsen till Östermalm, och sällade sig i slutet av november till de isolerade. Det faktum att han tycks ha varit relativt isolerad redan innan kan ha underlättat hans beslut. Han har själv uppgett att hans motiv till att tacka ja till kallelsen var viljan att verka för att isoleringen av församlingen skulle lyftas och den svenska pingströrelsen enas.³³²

Den 6 november meddelades i *Dagen* att Per Jacobson, äldste i Filadelfia och en av dess mest betydande och inflytelserika män, hade avkopplats från sina uppdrag i församlingen på grund av att han satt häktad anklagad för ekonomiska oegentligheter. Uppenbarligen orsakade det skedda förvåning och förstämning i församlingens ledning, och vissa menade att krisen var så allvarlig att man skulle kalla hem Pethrus från Sydamerika, dit han avrest i början av oktober. Anklagelserna haglade i pressen, och i *Dagen* gjorde man under de första dagarna inga tydliga ansatser till att försvara Jacobson, utan nöjde sig med att påpeka att en hel rörelse inte kunde lastas för vad en privatperson måhända gjort fel.³³³ Efter att den första förvirringen lagt sig och man hade fått tillfälle att samtala med Jacobson tycks det gått upp för ledningen att Jacobsons skuld inte var oomtvistlig, varpå man intog en mer kritisk attityd till utredningen och turererna kring denna.³³⁴ När det framkom att åklagaren inhämtat uppgifter från bland andra Sven Lidman orsakade detta stor ilska i Filadelfias ledning. Till missionssekreterare Samuel Nyström skrev Pethrus i slutet av november:

Det är ganska ruskigt att tidningarna nu upplyser att Lidman varit allmänne åklagarens vägledare och inspiratör. Vi har ju inte brytt oss om deras tjat förut men när de nu börjar att skicka polisen på våra bröder för att få dem i fängelse borde det väl vara tid att något göres ... Kanhända att detta kommer att hjälpa oss mycket då det gäller Lidman och Fenixhistorien.³³⁵

Till Allan Törnberg skrev Pethrus samma dag:

Det som är mest upprörande i detta sammanhang synes mig vara att Lidman varit vägledare åt polisen för att få Jacobson häktad ... Att vi har kvar något av den gamla surdegen vet vi ju om, men jag undrar om inte

³³² Ljungquist 1978, s. 97.

³³³ *Dagen* 7/11, 9/11 1951, ledare.

³³⁴ *Dagen* 10/11 1951, "Per Jacobson avvaktar utredningen med lugn"; 12/11 1951, "Jacobsonska affären".

³³⁵ Brev till Samuel Nyström 24/11 1951, Lewi Pethrus arkiv.

också dessa element uppenbarat sig i detta sammanhang så att man skulle kunna få reda upp också deras sak.³³⁶

Lewi Pethrus skrev dessa båda brev lördagen den 24 november. Samma helg tillträdde Ragnar Ljungquist som föreståndare i Östermalms fria församling. Relationerna mellan de två församlingarna var då mer ansträngda än på länge. Östermalmsförsamlingens ledande män anklagades för att ha satt polisen efter en av Filadelfias ledare, och dessutom hade man anammat en väckelse som Pethrus nu aktivt tog avstånd ifrån.

Efter konferenssommarens slut avtog rapporterna i *Dagen* om en pågående väckelse. Samtidigt blev kritiken mot förnyelseväckelsen mer framträdande. Sedan väckelsens start 1950 hade kritiska röster funnits, men nu verkade kritiken ha fått ett bredare genomslag. I insändare, undervisningsartiklar och på nästan varje regional vecka diskuterades väckelsen, eller inslag i densamma. Som exempel hölls ett samtalsmöte den 5 september där frågan "Varför är jag pingstvän?" diskuterades: "Det framkom här, att det har sin betydelse vilken församling man tillhör och talet 'det gör detsamma vad man tillhör' är felaktigt."³³⁷ På Västmanlandsveckan framförde en pastor att "Guds Ande utsuddar inga bibliska gränser vare sig i församlingsfrågor eller på andra områden."³³⁸ I båda fallen gjordes alltså markeringar mot ett alltför långt gånget enhetstänkande. Man diskuterade även helbrägdagörelse, syndabekännelse och profetia – element som förknippats med förnyelseväckelsen.³³⁹ I en del insändare togs förnyelseväckelsen och Algot Niklasson i försvar, men det är nu alltmer tydligt att de kritiska rösterna bland dem som publicerades i *Dagen* var i majoritet.³⁴⁰ Inte minst gäller detta faktum bland de etablerade röster som hördes, via referat från veckor eller vanliga möten.

³³⁶ Brev till Allan Törnberg 14/11 1951, Lewi Pethrus arkiv.

³³⁷ *Dagen* 5/9 1951, "En väckelse som vilar på Bibelns grund".

³³⁸ *Dagen* 26/9 1951, "Heligt allvar över Västmanlandsveckan".

³³⁹ För Kristian Nielséns kommentarer i *Dagen* under hösten, se 15/10, 17/10 (pressklipp), 24/10 (insändare), 30/10 (insändare) och 2/11 1951. Kritik av Nielsén, se insändare i *Dagen* 26/10 1951, 29/10 1951 (Henning Thulin). Exempel på andra insändare kritiska till förnyelseväckelsen, se *Dagen* 11/9, 24/9, 5/10, 17/10, 22/10, 29/10, 6/11, 14/11 1951.

³⁴⁰ För försvar av väckelsen, se insändare i *Dagen* 20/9, 8/10, 11/10, 16/10 26/10, 29/10, 5/11, 19/11 1951.

Just före sin resa till Sydamerika den 2 oktober höll Lewi Pethrus en predikan på temat "Riktlinjer för den nutida väckelsen". Pethrus poängterade här betydelsen av ordet och bönen framför under, tecken och profetior. Trots predikans ganska vaga och allmänt hållna formuleringar, tycks den ha innehållit tillräckligt för att de initierade ska ha uppfattat signalerna. Åke Stenström i Södermalmskyrkan skrev ett brev och tackade Pethrus för predikan:

Det är något av det bästa jag läst på mången god dag ... Själva kärnan i den s.k. nya väckelsen kände jag igen, och för den öppnade jag mig omedelbart. Men jag får ärligt bekänna, att jag sedan mött en del saker i den som gjort, att jag måst ställa mig frågande. Men om de signaler Du ger i Din predikan, följas, då går det utan tvivel väl.³⁴¹

Man såg alltså Pethrus predikan som en tillrättaläggande predikan gentemot förnyelseväckelsen.

Pethrus formuleringar var dock vaga, och framstår som korrigerande snarare än fördömande. Det är troligt att hans avsikt med sin predikan och med sin bok *Verklig väckelse* som utkom i november 1951 och där denna predikan ingick som ett kapitel, inte var att krossa väckelsen, utan att korrigera den. I ett brev till sonen Ingemar Pethrus skrivet strax före resan till Sydamerika intog han en fortsatt positiv attityd till väckelse:

Vi har det gott här. Gud har besökt praktiskt taget hela vårt land bland pingstvännerna, och den väckelse, vi upplevat under det senaste året har varit en verklig förnyelse till rik välsignelse. Men vi tror, att det endast är droppar i förhållande till de skurar vi tror i fortsättningen skall komma.³⁴²

Algot Niklasson själv var på intet sätt osynliggjord av *Dagen* under hösten. Under de höstveckor han tillbringade i Sverige rapporterade tidningen ofta från hans möten. Trogen sin appell under Nyhemsveckan tidigare under året planerade Algot Niklasson en längre missionsresa i Centraleuropa tillsammans med Georg Johansson, kyrkosångare Björn Forsell samt pianisten Olle Grahn. För detta ändamål hade man en del möten med insamlingar i september och början av oktober. Den 3 oktober hölls möte i Filadelfia i Stockholm, och dagen därpå i Vetlanda där "ett rikligt offer för deras mission

³⁴¹ Brev från Åke Stenström 16/1 1951, Lewi Pethrus arkiv. Stenström hade läst referatet av predikan i *Dagen*.

³⁴² Brev till Ingemar Pethrus 28/9 1951, Lewi Pethrus arkiv.

upptogs.”³⁴³ Sista stoppet före utresan skulle bli Malmö, där stadens två pingstförsamlingar anordnade ett gemensamt möte med teamet. Mötet skulle hållas i Elimförsamlingen där Willis Säwe var förestandare. Tyvärr kom evangelistteamet inte fram till staden i tid, och uteblev helt från gudstjänsten. Denna historia kom sedan att förfölja Niklasson. Det uppfattades som stor nonchalans att utebli från mötet, och när man dessutom från teamets sida med självklarhet antog att församlingen ändå önskade lämna offret från gudstjänsten till deras Europamission blev reaktionen kraftig. Bertil Olingdahl beskriver Säwes reaktion: ”Och Willis Säwe, han flög ju i taket.”³⁴⁴

Från Europaresan skrev Algot Niklasson resebrev som publicerades i *Dagen*. Här berättade han om gruppens öden och äventyr. Brevet innehöll en blandning av mötesreferat och resereportage med beskrivningar av sevärdheter, samt personliga reflektioner över olika händelser.³⁴⁵

Predikantveckan 1951

Predikantveckan hölls 1951 den 11–14 december. Liksom året innan annonserades tidigt att veckan skulle domineras av samtal om väckelsen:

Efter fjolårets vecka, då för övrigt en mäktig förnyelse och väckelse präglade dagarna, har Guds Andes verk fortgått på ett påtagligt sätt i pingstförsamlingarna, en omständighet som ger orsak till stor tacksamhet men som också skapat aktuella samtalsämnen.³⁴⁶

Malmöpastorn Willis Säwe uppgav i samma artikel en önskan om att man under veckan skulle diskutera den s.k. Europamissionen.

Dagen före predikantveckans inledning publicerade Erik Carlén³⁴⁷ en artikel i tidningen *Dagen* där han gjorde vissa anmärkningar angående väckelsen:

³⁴³ *Dagen* 5/10 1951.

³⁴⁴ Intervju med Bertil Olingdahl 2003. Denna historia återges av både Olof Djurfeldt och Bertil Olingdahl. Det finns givetvis alltid en risk att större eller mindre detaljer förvrängs, men det har betydelse nog att historien alls existerar.

³⁴⁵ Algot Niklassons resebrev publicerades 18/10, 24/10, 2/11, 12/11, 20/11, 21/11 22/11 1951.

³⁴⁶ *Dagen* 26/11 1951, "Väckelsens väg huvudämne vid årets predikantmöte".

³⁴⁷ Erik Carlén var vid den här tiden ledamot i *Dagens* styrelse och en av de pingstvännen med framgång i näringslivet som hade stort inflytande inom pingströrelsen. Carlén tycks ha stått Pethrus nära, och i sin genomgång av turerna i

Den väckelse vi upplevde förra vintern var märklig och den kanske var början till en verklig folkväckelse. Jag har dock en känsla av att denna väckelse stannat av ... Jag vet också ställen där man hade en härlig väckelse i vintras, där man nu kämpar hårt mot oförsonlighet, förtal och en dömande ande bland Guds folk. Det verkar som om de som inte tog emot väckelsen, fått överhand.³⁴⁸

Carlén förlade här väckelsen till vintermånaderna 1950–51. Det hade även Pethrus gjort i sin predikan före resan till Sydamerika.³⁴⁹ Den gradskillnad i intensitet som funnits i väckelsen under året var troligen det som lett till denna otydlighet; å ena sidan var väckelsen som starkast och mest påtaglig under vintern, å andra sidan hade den i någon mån pågått hela året. Carlén menade nu att väckelsen på sina håll sparat ur, och lyfte fram behovet av att gå ut och vinna själar istället för att söka upplevelser och personliga välsignelser av religiös njutningslystnad.

Behovet av att föra ut väckelsen blev ett av veckans stora teman, men även Pethrus tidigare betonande av bibelordet och bönen framför de privata uppenbarelserna skulle återklinga i många anföranden. Inför starten skrev *Dagen*:

Hur skall sanningens budskap kunna föras ut till de människor, som ännu inte avgjort sig för kristendomen. Men en annan känsla gör sig också gällande, som mäktigare än kanske på länge betonar nödvändigheten av att andlig verksamhet får ha sin fasta grund i Guds eget ord.³⁵⁰

Predikantveckan inleddes tisdagen den 11 december och öppnades med ett anförande av Lewi Pethrus. Den första fråga som behandlades gällde väckelsen. Efter en höst där insändare och artiklar om väckelsen fyllt den egna dagstidningen kom nu Sveriges pingstpredikanter som så ofta tidigare samman till predikantvecka i Stockholm för att konstituera sig. Nu handlade det om att dra upp riktlinjerna i fråga om förnyelseväckelsen. Kumlapastorn Carl Kjellander inledde samtalet med orden: "Vi känner behov av att orientera oss".³⁵¹

Dagens redaktion kring Lidmanstriden beskrev Sahlberg Carlén som den "som hela tiden torde ha varit den man i tidningsstyrelsen som förespråkade en genuin pingstlinje" (Sahlberg, s. 159).

³⁴⁸ *Dagen* 10/12 1951, "Väckelse".

³⁴⁹ Pethrus 1959, s. 277 (ur hans skrift *Verklig väckelse* 1951).

³⁵⁰ *Dagen* 11/12 1951, "Helig förväntan inför årets väldiga predikantkonferens".

³⁵¹ *Dagen* 12/12 1951, "1951 ett av de bästa åren i pingstväckelsen historia".

Det går att utläsa en ganska tydlig kritik av förnyelseväckelsen under veckan. Många talare betonade den skrivna uppenbarelsen, balans i motsats till överdrifter samt behovet av att nå utanför kyrkorna. I referatet av Allan Törnbergs anförande framgick kanske kritiken tydligast:

Vi måste samla oss kring det väsentliga – själars frälsning ... Det är inte all helgelseväckelse, som resulterar i väckelse utåt. Denna får aldrig bli självändamål ... Nöd för syndares frälsning är det väsentliga. Man kan hamna i andligt frosseri. Ej heller får helbrägdagörelsen bli det centrala. Sker det, så kommer folk för att få se sensationer ... Medlet får ej bli målet.³⁵²

Mycket sades givetvis på predikantveckan som inte fick utrymme i referaten. Angreppen var subtila och om man inte kände sammanhangen framstod de säkerligen inte som några stridsinlägg. Det var ett krypterat språk anpassat för dem som kunde koderna. Algot Niklasson var med på predikantveckan, och han kände säkerligen dessa koder. När de tunga och erfarna pingstpredikanterna en efter en blev fram och kritiserade väckelsen måste den unge evangelisten känt sig väldigt pressad, även om det inte mot bakgrund av hur hösten sett ut torde varit en överraskning. Pastor Venzel Nilsson skriver i sina anteckningar från onsdagens samtal att Niklasson begärt ordet och talat, men att "det var inte synnerligen öppet för honom."³⁵³ Under veckan ska även Pethrus ha gjort en del utfall mot Östermalmsförsamlingen, Sven Lidman och även Ragnar Ljungquist.³⁵⁴ På torsdagsförmiddagen avslutades samtalen om väckelsen. Pethrus höll slutanförandet, och menade: "Det har varit en positiv grundton i våra samtal. Jag kan icke förstå, hur man kan tro att bland oss skulle finnas motståndare till denna härliga väckelse."³⁵⁵ Sin vana trogen hade Pethrus tidigare under samtalet framhållit: "Vilja vi ha skatten i åkern,

³⁵² *Evangelii Härold*, 52/1951, "Då vi veta vägen – låt oss gå den".

³⁵³ Gäreskog 2008. Venzel Nilsson fortsätter: "Jag blev beklämd, då jag märkte den överlägsna tonen. Han står i en stor fara, som han nog inte själv är fullt vaken över." Enligt Nilsson ska Niklasson också ha sagt ungefär följande: "Jag har gjort många misstag sedan förra predikantveckan, men Jesus är barmhärtig att han förlåter och hjälper oss till rätta. Ingen av dessa brr. som gått mitt på vägen har utträttat något av revolutionerande värde. Vi vet mycket, men då det är fråga om att måla Jesus kommer vi till korta. Tro inte att det ska stanna inom pingstförsamlingarna. Jag har haft en innerlig kontakt med brr. inom andra samfund".

³⁵⁴ Sjöberg, s. 119.

³⁵⁵ *Evangelii Härold*, 1/1952, "Predikantveckan".

måste vi köpa hela åkern.”³⁵⁶ Pethrus tycks varit angelägen om att samtalen inte skulle präglas av negativism och fördömande i alltför hög grad. Om förnyelseväckelsen i sin helhet fördömdes, skulle det ju ha varit liktydigt med att utestänga den och därmed ett erkännande att man inte längre hade väckelse. Nu kunde man istället tala om att man vårdade den och endast återförde den till bibliska grunder. På så sätt kunde man presentera sig själv som väckelsens sanna försvarare, medan de som inte delade de kritiska anmärkningarna var extremister som lämnat väckelsens sunda linje.

Torsdagseftermiddagens session ägnades åt frågan om missionen. Willis Säwe kommenterade:

Man måste skilja mellan romantik och mission. När det gäller hjälparbetet i Europa är det viktigt att de, som uppsamla penningmedel för denna sak, ha sina församlingars uppdrag därtill, och att de äro redovisningsskyldiga för alla insamlade medel ...³⁵⁷

Det är möjligt att omständigheterna kring evangelistteamets uteblivna besök i Malmö tidigare under hösten låg bakom Säwes engagemang och starka ord i fråga om Europamissionen. Säwe tycks i alla fall ha varit drivande i denna fråga, och han var också tillsammans med missionssekreterare Samuel Nyström författare av dokumentet ”Riktlinjer för den yttre missionen” som den samlade predikantkåren enades om på predikantveckan. I deklARATIONEN återfinns mycket av Säwes anmärkningar angående oerfarna missionärer, frånvaron av församlingsförankring, turistande evangelister och bristande redovisning.³⁵⁸ Dokumentet framstår delvis i alla fall som en subtil och därmed svärbemött anklagelse mot Algot Niklasson och det team som reste med honom.

På torsdagen återfanns en annons i *Dagen* där det meddelades att Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist skulle tala i ett offentligt möte i Östermalms fria församling samma kväll. Innan han lämnade för sitt möte i Fenixpalatset höll Niklasson ett anförande inför den samlade predikantkåren. Det var ett kritiskt anförande, där han bland annat

³⁵⁶ *Evangelii Härold*, 52/1951, "Då vi veta vägen – låt oss gå den".

³⁵⁷ *Evangelii Härold*, 1/1952, "Predikantveckan".

³⁵⁸ Dokumentet publicerades i *Evangelii Härold*, 1/1952, "Riktlinjer för den yttre missionen".

ska ha anklagat predikanterna för att inte vara öppna för väckelsen.³⁵⁹ Han deklarerade också att han inte skulle delta i bojkotten mot sin vän Ragnar Ljungquist, utan att han nu ämnade besöka dennes församling.³⁶⁰ Enligt Bo Hörnberg försökte Niklassons vänner, inklusive Georg Johansson övertala Niklasson att inte göra detta: "Vi sa till honom: 'Du ska inte göra detta nu. Du ska inte slå sönder det som är så fint.' ... Men han sa: 'Gud har sagt att jag ska gå dit.' Och vi sa: 'Det har Gud inte sagt.' (skratt)"³⁶¹ Även Lewi Pethrus gjorde ett försök att tala den unge predikanten till rätta,³⁶² men alla försök var förgäves. Algot Niklasson skjutsades till Fenixpalatset av vännen Holger Sjögreen, och på kvällen den 13 december stod han på estraden och predikade inför Östermalmsförsamlingen. Därmed ansågs Algot Niklasson ha brutit med övriga pingströrelsen, och isoleringen av honom inleddes.

Algot Niklassons deklARATION återgavs inte i vare sig *Dagen* eller *Evangelii Härold*. Predikantveckan summerades i *Dagen* under rubriken: "1951 års predikantvecka de klara linjernas vecka – Maning till trohet mot Bibelns sanningar".³⁶³ Lewi Pethrus hade samma dag inne en ledare, där huvudtemat var den enhet som han menade hade genomsyrat predikantkåren under veckan. Han nämnde även vid namn den fiende som inifrån hotat väckelsen: överandligheten.³⁶⁴ Den 20 december skrev Pethrus en rad brev, bland annat till Einar Ekberg. Om predikantveckan skrev han: "Det var den största veckan vi någonsin haft. En underbar ande var utgjuten, och mycket förekom som klarlade linjerna, då det gäller den pågående väckelsen."³⁶⁵ Samtliga brev saknar hänvisning till Algot Niklasson eller hans aktion under veckan.

³⁵⁹ Intervju med Bertil Olingdahl 2003. Venzel Nilssons anteckning från Niklassons inlägg på predikantveckans samtalsdag kan tolkas i den riktningen, se not 353 ovan.

³⁶⁰ Mårtensson 1975, s. 157.

³⁶¹ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

³⁶² Intervju med Holger Sjögreen 2003.

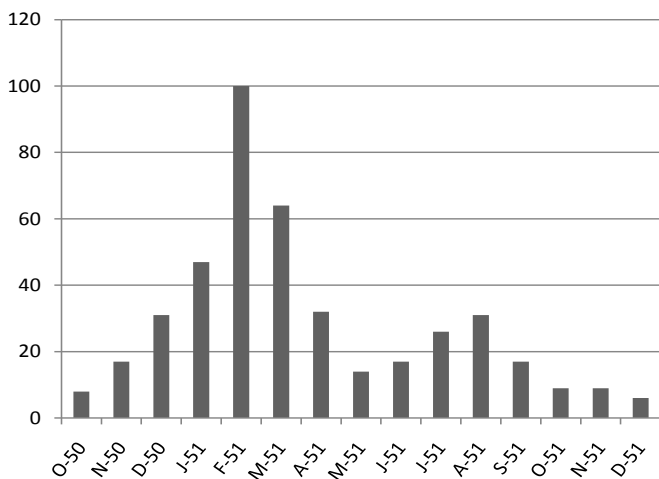
³⁶³ *Dagen* 15/12 1951.

³⁶⁴ *Dagen* 15/12 1951, "Predikanternas riksstämma".

³⁶⁵ Brev till Einar Ekberg 20/12 1951, Lewi Pethrus arkiv. Pethrus använder i stort sett samma formulering i breven till Samuel Hedlund, Beda Svensson samt Algot och Rosa Svensson samma dag, Lewi Pethrus arkiv.

Statistisk översikt

Nedanstående diagram redogör månadsvis för antalet artiklar i tidningen *Dagen* som direkt rapporterade om en pågående väckelse, eller alternativt refererade samtal eller predikningar där detta omnämndes. Det har inte varit möjligt att läsa igenom varje artikel i tidningen under perioden, utan istället har rubrikerna tjänat som vägledning. Med dessa som utgångspunkt har jag försökt avgöra om artikeln var relevant eller ej. Undersökningen är alltså inte fullständig så till vida att det är en komplett redovisning av den totala mängden artiklar om väckelsen, men genom att urvalsmetoden varit konstant visar den ändå på genomgående tendenser.

Varför?

Varför tog Algot Niklasson steget att predika i Östermalms fria församling? Källmaterialet tillåter här få säkra slutsatser. Klart är att Niklassons beslut delvis hade sin grund i att han fann isoleringen av sin vän Ragnar Ljungquist och Östermalmsförsamlingen orättfärdig och inte önskade delta i denna bojkott. Både Ljungquist och Niklasson brann för enhetstanken, och båda smärtades av pingströrelsens splitt-ring. Niklasson hade redan i början av 1951 försökt få ett samarbete mellan Filadelfia, Södermalm och Östermalm till stånd, men utan att lyckas. Under året tycks han ha hållit sig undan de kyrkopolitiska striderna kring Östermalm, men det är möjligt att han hela tiden såg undvikandet av kontakter med församlingen som enbart tillfälligt. Det

är svårt att se Algot Niklasson som en rationellt beräknande aktör i det kyrkopolitiska spelet. Hans ageranden tycks snarare ha varit mer känslomässigt dikterade och drivna av lidelse.

Samtidigt måste det noteras att Niklassons aktion kom i ett läge när hans position i den svenska pingströrelsen var relativt svag, åtminstone i skaran av pastorer och föreståndare. Höstens kritik hade tagit hårt på den unge evangelisten, och väckelsen hade tappat fart. Predikantveckan utvecklade sig till en manifestation mot vad som uppfattats som osunda tendenser inom förnyelseväckelsen. Kanske var hans predikan i Östermalm en irriterad och uppgiven väckelseförkunnarens reaktion på förödande kritik. Det borde dessutom ha blivit uppenbart för Niklasson under hösten och under predikantveckan att hans förkunnelse inte längre fick plats inom pingströrelsen. Då valet stod mellan att förändra förkunnelsen, eller lämna pingströrelsen blev det naturligt för den lidelsefulle förkunnaren att välja det senare.

Jag tror att det, mot bakgrund av vad som är känt om situationen och aktörerna vid predikantveckan 1951, är rimligt att anta att samtliga tre ovanstående faktorer – oviljan att delta i bojkotten, frustrationen över kritiken samt oviljan att förändra förkunnelsen – i någon mån påverkade Niklassons beslut att predika i Östermalms fria församling. Nedan följer två ytterligare faktorer som kan ha spelat en roll, men där indicierna är svagare.

Det finns uppgifter om att Lewi Pethrus stöd till Algot Niklasson under predikantveckan 1950 uttalat eller outtalat var kopplat till att Niklasson talade väl om pingströrelsens gemensamma verksamheter och de satsningar Pethrus ville förankra inom rörelsen.³⁶⁶ Niklassons agerande under predikantveckan 1951 skulle enligt detta ha varit ett försök att frigöra sig från den börda som han upplevde det vara att göra reklam för pingstföretagen. Gäreskog, som har byggt mycket av sin undersökning på intervjuer med pingstpastorer, framför denna teori.³⁶⁷ Även Bertil Carlsson berör den: "Som jag förstår det ville han demonstrera en egen linje. Så uppfattade jag det. Efter att så småning-

³⁶⁶ I slutet av 40-talet började planerna på en egen radiostation, det som senare skulle bli IBRA-radio, ta form. På Nyhemsveckan 1950 hade Pethrus även föreslagit bildandet av en egen "pingstbank", och i september 1951 skapades Allmänna Spar- och Kreditkassan. Se Möllerfors 1966, s. 52f. Dessutom krävde *Dagens* permanent svaga ekonomi vid den här tiden ständigt uppmärksamhet i form av kampanjer och insamlingar.

³⁶⁷ Gäreskog 2010, s. 128.

om ha upplevt att han var utnyttjad, när han skulle stå och rekommendera *Dagen* och IBRA och så vidare. Han började genomskåda att han blev utnyttjad.”³⁶⁸ Holger Sjögreen kommenterar dessa uppgifter enligt följande: ”Ja, det har jag ingen kännedom om, men jag har hört sägas att Algot vägrade att ställa upp på det där, men det har jag ingen koll på.”³⁶⁹ Det tycks som att det finns en ganska spridd uppfattning att Algot Niklassons agerande till viss del i alla fall berodde på att han ville ta avstånd ifrån den roll han fått kommersiellt inom pingströrelsen. Men det är svårt att veta om denna uppgift har sin bakgrund i spekulationer eller i direkta uppgifter från Niklasson själv.

En ytterligare tänkbar orsak till Niklassons brytning med pingströrelsen (även om det inte var med alla församlingar) skulle kunna vara en förhoppning om att kunna leda vidare förnyelseväckelsen vid sidan om den officiella pingströrelsen. När det stod klart att hans budskap inte fick plats inom pingströrelsen, vägrade Niklasson kompromissa med detta budskap. Genom att bryta med pingströrelsen behövde han inte känna av restriktioner från central ort, utan kunde agera fristående i sin strävan att sprida väckelsens eld. Han skulle då inte vara märkt som pingstpredikant, utan kunde som fri evangelist agera över samfundsgränserna. Holger Sjögreen uppfattade det som att Niklasson och Ljungquist förväntade sig att en ny inriktning inom pingströrelsen nu skulle bryta fram.³⁷⁰ De två förkunnarna bör ha haft en fortsatt stark tro på sitt budskap, och det är möjligt att deras agerande under hösten 1951 var styrt av en vilja att befria sig själva och detta budskap från kyrkopolitiska överväganden och ta avstånd från det sammanhang där de ändå mest mötte kritik. Genom att knyta verksamheten till Östermalms fria församling kunde de få en bas för att istället arbeta ut mot den universella församlingen, för att berika hela kristenheten med budskapet om förkrosselse och syndabekännelse.

Epilog

I Östermalms fria församling hade Latter Rain-väckelsen genom Wyatt och Murphys besök fått fäste. Ragnar Ljungquist hade redan i september mött de båda predikanterna på bönedagar i Karlskoga, och

³⁶⁸ Intervju med Bertil Carlsson 2003.

³⁶⁹ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

³⁷⁰ Samtal med Holger Sjögreen 2003.

där upplevt tveksamhet inför deras förkunnelse. När han sedan anlände till Östermalmsförsamlingen för att börja som föreståndare, blev konflikten mellan de Latter Rain-inspirerade medlemmarna i församlingen och deras nye föreståndare tydlig. Det fanns många likheter mellan Latter Rain-väckelsen och förnyelseväckelsen, och den senare tycks även i många avseenden ha inspirerats av den förra. Som exempel kan nämnas betoningen på Andens gåvor, inte minst profetia och helbrägdagörelse, enhetstanken, betydelsen av fastan samt visionen om världsevangolisering. Men de två väckelserna präglades av helt skilda mentaliteter. Medan den svenska förnyelseväckelsen utmärktes av förkrosselse och tårar, var jublet och glädjen Latter Rain-väckelsens kännetecken. I förkunnelsen speglades polemiken mellan de båda fromhetsuttrycken. I en predikan i Fenixpalatset i september sade Layzell: "Om vi inte kan få styrka genom att glädjas, så må vi inte gråta".³⁷¹ Ljungquist reagerade även mot vad han uppfattade som överandliga och osunda tendenser i väckelsen, så som till exempel sång i Anden, handklappning och tendens till personkult inför de utnämnda apostlarna.³⁷² I maj 1952 lämnade Ljungquist uppdraget som föreståndare i Östermalmsförsamlingen. 150 medlemmar lämnade församlingen tillsammans med honom, och bildade församlingen Kristen Gemenskap.

Ljungquist hade hoppats att kontakten med pingströrelsen nu skulle kunna återupptas. I samtal med Pethrus hade han uppfattat löften i denna riktning.³⁷³ När splittringen av Östermalms fria församling blivit ett faktum ställdes den nybildade församlingen Kristen Gemenskap ändå utanför gemenskap med pingströrelsen. Orsakerna härtill är oklara. Kanske ville Pethrus inte stödja ett splittringsföretag; Holger Sjögreen berättar hur Pethrus på en Nyhemsvecka kritiserat företaget: "Här splittrar man en församling. Och så går man ut och bildar en ny, och kallar sig för 'Kristen Gemenskap.'"³⁷⁴ Det är också troligt att det som uppfattades som undermineringsarbete från Ljungquists sida under våren 1951 ännu låg honom i fatet. I början av 1951 hade sammanhållningen i Östermalmsförsamlingen visat tecken på att

³⁷¹ Norlén och Kjellberg, s. 58.

³⁷² Ljungquist 1978, s. 105ff och samtal med Berit Nordberg 2003. (Berit Nordberg är dotter till Ragnar Ljungquist. Begreppet "apostlarna" går tillbaka på Latter Rain-väckelsens praktik att utse apostlar.

³⁷³ Ljungquist 1978, s. 116f.

³⁷⁴ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

bryta ihop, och många syntes beredda att betala förödmjukelsens pris för att uppnå försoning. Ljungquist hade i detta läge agerat rakt emot Pethrus klara ord till honom om avvaktan och tålmod. Det är möjligt att detta agerande, inte minst Oliver Pethrus bön om förlåtelse, stärkte församlingens självkänsla och försvårade en försoning enligt de krav Filadelfia hade ställt. Ett brev från Pethrus till Mattsson-Boze den 1 april 1952 visar att förtroendet inte var återställt:

Det är full strid bland dem (Östermalmsförsamlingen). Ragnar Ljungquist är upplelsen på det hela, och det talas om att han skulle önska fara till Amerika ifrån alltsammans. Men han har inte visat sig pålitlig, inte minst med vad han gjort genom att vilseleda Oliver och den unge Niklasson.³⁷⁵

Ljungquist lastades alltså också för Algot Niklassons agerande under predikantveckan 1951, och Bo Hörnberg, som arbetade tillsammans med Pethrus från 1954, minns att denne även senare sade: "Det var synd, att han var i händerna på Ragnar Ljungquist."³⁷⁶

Algot Niklasson ansågs genom sitt agerande ha ställt sig i opposition till pingströrelsens centrala linje, och isolerades i enlighet härmed. Offentliga fördömanden i *Dagen* eller *Evangelii Härold* tycks inte ha förekommit, utan man visste instinktivt i predikantkåren hur man skulle agera. Kallelserna till Niklasson inom pingströrelsen var under de närmsta åren fåtaliga. Strörexempel på möten inom pingströrelsen förekom. Exempelvis beslöt Sionförsamlingen i Linköping med pastor Rickard Rydén i spetsen att kalla Niklasson till en mötesserie. Niklasson besökte församlingen i november 1954.³⁷⁷ Rydén, som hade berörts djupt vid predikantdagarna 1950, var inte känd som någon varm Pethrus-anhängare, men däremot hade en vänskap vuxit fram mellan honom och Niklasson. Holger Sjögreen inbjöd också Ljungquist och Niklasson till sin församling i Bromölla efter predikantveckan 1951, vilket resulterade i att Sjögreen själv fick återbud på en tidigare kallelse.³⁷⁸ När Stanley Sjöberg så sent som 1956 eller 1957 kallade Niklasson till Sollefteå, varnades han av sina kollegor som menade att han efter detta inte skulle få någon kallelse inom pingströrelsen.³⁷⁹

³⁷⁵ Brev till Joseph Mattsson-Boze 1/4 1952, Lewi Pethrus arkiv.

³⁷⁶ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

³⁷⁷ Gäreskog 2010, s. 126f.

³⁷⁸ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

³⁷⁹ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

Niklasson stod dock inte utan kallelser att predika under 50-talet. Förutom i Ragnar Ljungquists församling Kristen Gemenskap, så predikade Niklasson i andra församlingar som var mer eller mindre isolerade från pingströrelsen, som Smyrnaförsamlingen i Edsbyn, och även Filadelfiaförsamlingen i Trollhättan, som splittrats på grund av förnyelseväckelsen tidigare under 1950-talet.³⁸⁰ Algot Niklasson hade också kallelser till andra samfund under denna tid, exempelvis Örebro Missionsförening.

Niklasson verkade efter 1951 en del som förkunnare i Norge, där dock Pethrus ska ha varnat för honom. När Niklasson upptäckte detta gjorde det honom ytterligare negativt stämd mot Lewi Pethrus.³⁸¹ 1953–54 fick Niklasson en kallelse till Jönköpings pingstförsamling, där en stor grupp fanns som ännu stöttade honom. I sin predikan kritiserade Niklasson skarpt Lewi Pethrus.³⁸² Dessa ageranden pekar på att Niklasson under 1950-talet hade en stark aversion mot pingströrelsens centrala ledning, vilket troligen omöjliggjorde en position inom pingströrelsen. I slutet av 50-talet uppmanade pastor Harald Gustafsson Niklasson att säga upp sitt medlemskap i Smyrnaförsamlingen i Göteborg, vilket han och hans hustru gjorde i januari 1960.³⁸³ Lewi Pethrus och Algot Niklasson talade aldrig mer med varandra.³⁸⁴

Många uppgifter florerar också om Niklassons sjukdom i samband hans uppbrott från pingströrelsen. Troligen gjorde bl.a. stressen och konflikterna att han brändes ut efter en tid. I mitten av 50-talet drabbades han sedan av svår hjärnhinneinflammation, och lades in på sjukhus för en tid.³⁸⁵ Men dessa sjukdomar hindrade emellertid inte Niklasson från att fortsätta sin predikogärning under 50-talet.

³⁸⁰ Dahlgren, s. 74f.

³⁸¹ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

³⁸² Ivar Lundgrens intervju med Georg Gustafsson 1971.

³⁸³ Uppgiften om datumet har hämtats från Smyrnaförsamlingens expedition. Uppgiften om att Harald Gustafsson uppmanat Niklasson att lämna församlingen kommer från Jean-Erik Mårtensson (samtal med Jean-Erik Mårtensson 2003). Enligt denne försonades Niklasson och Harald Gustafsson på 70-talet, då Harald Gustafsson bad Niklasson om förlåtelse.

³⁸⁴ Gäreskog 2010, s.128.

³⁸⁵ Stanley Sjöberg berättar om sjukdomstiden: "Han fick en hjärnhinneinflammation och låg på ett sjukhus, och ingen besökte honom, ingen tog kontakt. Men min far [pastor Tage Sjöberg] gjorde det, min far hade ju en stor kärlek till Algot Niklasson" (Intervju med Stanley Sjöberg 2003).

Georg Johansson – Niklassons parhäst – deltog inte i dennes uppror, utan ska tvärtom ha försökt övertala honom att undvika att ta detta steg.³⁸⁶ Johansson förblev inom pingströrelsen och blev så småningom föreståndare för pingstförsamlingen i Skellefteå.

Algot Niklassons namn förekom sällan när pingströrelsen sedan skrev sin historia. 1957 kom det omfattande historieverket *Svenska pingstväckelsen 50 år* ut på Förlaget Filadelfia. Åren 1950–51 ägnades här 20 sidor, men varken Algot Niklasson eller Ragnar Ljungquist nämndes.³⁸⁷ I de personliga memoarer på fem band som Pethrus skrev under några år i mitten av 1950-talet, och som innehåller kommentarer och beskrivningar av en mängd företeelser i pingströrelsen, nämndes heller aldrig Niklasson. Även i flera andra pingstpastorers självbiografier där denna tid behandlas utelämnas Niklasson.³⁸⁸ I Ivar Lundgrens biografi över Georg Gustafsson är Niklassons namn frånvarande, trots att han tydligt åsyftas vid minst ett tillfälle i boken: "Han [Georg Gustafsson] tog upp direkta samtal med berörda personer och han ordnade också ett speciellt möte i församlingen med en av huvudpersonerna i konflikten som talare."³⁸⁹ Det som åsyftas är det ovan nämnda mötet i Jönköping 1953/54 där Niklasson skarpt kritiserade bl.a. Lewi Pethrus. Orsakerna till denna systematiska glömska behöver inte genomgående vara en medveten censur och tillrättalagd historieskrivning, utan kan också vara ett uttryck för instinktiv och delvis omedveten vilja att undvika obekväma minnen och olösta konflikter. Resultatet har blivit att Algot Niklasson länge strukits ur historieskrivningen och hänvisats till pingströrelsens kollektiva glömska. Olof Djurfeldts föreläsning på Kaggeholms folkhögskola våren 2001 om förnyelseväckelsen är ett tecken på att detta förhållande i viss mån förändrats.

1984 kommenterade pastor Karl-Erik Heinerborg förnyelseväckelsens betydelse för den svenska pingströrelsen:

Då jag kom med [i pingströrelsen] på fyrtioalet var det många församlingar som hade det jobbigt. Som jag ser det var det årtiondet ett av de

³⁸⁶ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

³⁸⁷ Blomqvist 1957, s. 187ff. Skriften bygger till viss del på pressklipp, och enda spåret av förnyelseväckelsen utgjorde en liten notis saxad ur *Dagen* som talade om "Den nya väckelsens kraft" (s. 199).

³⁸⁸ Exempelvis Harald Gustafssons *I backspegeln*, Per Östlins biografi *En sjungande ambassadör* över Carl-Erik Olivebring, och Adrian Holmbergs *Utstött*.

³⁸⁹ Lundgren 1984, s. 118.

mest kritiska. Men så kom förnyelsevindar och den vågen surfade vi på under hela femtiotalet.”³⁹⁰

³⁹⁰ Aronson, s. 213. Aronson har hämtat citatet ur *Evangelii Härold* 41/1984.

6. Tematisk genomgång: Förnyelseväckelsens teologiska gestalt

”Förnyelseväckelsen ville ju ha en kärlek över alla gränser, och tyckte att pingströrelsen hade hävdad sin identitet allt för starkt som de enda som kunde räknas som Guds församling. Niklasson och de här förkunnarna predikade istället att Guds församling var ett mycket vidgat begrepp, något mycket större, en kärlek över alla gränser.”³⁹¹

Domsförkunnelse

I den svenska pingströrelsen växte liksom i dess amerikanska motsvarighet en stark eskatologisk närförväntan fram. Även Algot Niklasson såg tidstecknen, och lyfte särskilt fram skapandet av staten Israel, samt även det starka och för Västeuropa hotande kommunistiska östblocket.³⁹² De spända politiska relationerna och de historiskt sett unika möjligheterna till massutplåning ökade domsförkunnelsens trovärdighet. I Sverige förstärktes denna atmosfär genom Birger Claessons bok *Dom över Sverige*, som utkom i början av 1951, men den präglade även redan före utgivningen bland andra Niklassons förkunnelse starkt.

Förnyelseväckelsen, med dess bakgrund i pingströrelsen, var inte nyskapande i sin eskatologiska förkunnelse. Den svenska pingströrelsen var från begynnelsen starkt påverkad av darbyismen.³⁹³ Denna teologiska strömning, som fått namn efter sin upphovsman, Nelson Darby (1800–82), är mest bekant just för sitt eskatologiska tankegods och hade stor inverkan på 1900-talets pingstväckelse. Grundtanken i denna eskatologi var brudens, dvs. de rättroendes, plötsliga uppryckande till mötet med Kristus i skyn före vedermödans tid – den tid då jorden skulle härjas av krig och katastrofer. Det fanns, också inom svensk frikyrklighet, något delade meningar om när exakt uppryckandet skulle ske, där vissa föreslog före vedermödans tid, medan

³⁹¹ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

³⁹² Niklasson 1951, s. 17f, 145. Man menade att Upp. 16:12 var en profetia som pekade på en invasion av Europa österifrån.

³⁹³ Synonyma beteckningar för denna term är futurism och dispensationalism.

andra talade om att det skulle ske halvvägs in i denna.³⁹⁴ I redogörelsen för Birger Claessons syn verkade de rättroende vara kvar på jorden då kriget kom, för att sedan ryckas upp i samband med att världen täcktes av kompakt mörker.³⁹⁵ Claesson säger själv:

Jag tror inte, att brudeskaran, det Kristusbekännande folk, som har låtit gripa sig av den väckelseanda, som Herren utgjuter särskilt i de sista dagarna, kommer att vara med här. Möjligen i dess första fas men inte då det förskräckliga sker.³⁹⁶

Förnyelseväckelsens företrädare var således inte unika i sin domsförkunnelse, men i synnerhet för Algot Niklasson blev den ett signum. I målande bilder och med ett allvarligt tonfall varnade han för de olyckor som skulle komma inom en mycket snar framtid. Domsförkunnelsen var för Algot Niklasson ett sätt att försöka nå fram till nutidsmänniskan, som han ofta tycks ha uppfattat som religiöst likgiltig: "Du vandrar din väg sorglös och skrottande ... Du kan le, dansa och spela, men mörkret skall gripa dig."³⁹⁷ I motsats till det förestående lidandet framhölls den barmhärtige Frälsaren, och tanken var att domsförkunnelsen skulle balanseras av ett nådebudskap.

Det var inte enbart de icke-troende som Niklasson och andra förkunnare i förnyelseväckelsen försökte väcka med allvarstonen. Också de troende uppmanades till vakenhet och en helhjärtad överlåtelse. I sin utläggning av liknelsen om de tio brudtärnorna i Matt. 25, poängterade Niklasson att alla tärnorna representerade kristna, ty endast de kristna väntade Jesu återkomst. Oljan som fem av brudtärnorna saknade såg han som en bild av Anden. Det gällde alltså att ha Anden och vara brinnande, ty "Gud tar inte upp en mörklagd brud."³⁹⁸ I sina predikningar manade Niklasson sina åhörare till helöverlåtelse, "Kanske du någon gång har givit en tiokronorssedel ... åt Gud för att muta ditt samvete, trots att du vet, att det offer Gud begärde, är ingen-

³⁹⁴ För en undersökning av darbyismen i frikyrklig, skandinavisk miljö, se Mårtensson 1980.

³⁹⁵ Claesson, s. 20f.

³⁹⁶ Claesson, s. 22.

³⁹⁷ Niklasson 1951, s. 145f.

³⁹⁸ Niklasson 1951, s. 161. Längre fram i boken kommenterar dock Niklasson "Jag säger inte, att du inte kommer in i himlen, om du inte är andedöpt. Men jag säger: Det är farligt, oerhört farligt, att inte vara döpt i den helige Ande. Vi komma in så svåra situationer att vi måste ha extra tillskott från himlen, om vi skola kunna uthärda" (s. 164f).

ting mindre än hela ditt hjärta”³⁹⁹, men frustrerades när responsen uteblev:

Vad jag har sört här ibland, när jag har gått från mötena! Jag har kommit med budskap från himlens Gud, hela mitt väsen har varit fyllt med himlen. Hur tröghjärtade ha ni inte varit! Hur långt ha ni kommit? Ni ha inte alla vågat tro med mig, endast en del, men den stora massan har varit passiv.⁴⁰⁰

Niklassons förkunnelse präglades av ett stort och krävande allvar. Den Gud han presenterade var en sträng Gud, och han själv fruktade ibland för utgången: ”Jag har vunnit själar för Gud. Men tänk, om Jesus skulle komma och jag inte skulle vara redo just då! O, hur fruktansvärt!”⁴⁰¹ Bertil Olingdahl, som varit pastor i Smyrnaförsamlingen i Göteborg, kopplar det stränga draget i Niklassons förkunnelse till schartauismen, som haft ett starkt inflytande i delar av Göteborgs skärgård.⁴⁰² En annan orsak var troligen att förkunnelsen också rimmade väl med Niklassons personlighet, som hade ett drag av hårdhet och även en temperamentsfullhet som är väl omvittnad.⁴⁰³ Somliga har menat, att denna hårdhet fick större utrymme i förkunnelsen då Niklasson var trött och sliten, vilket han stundtals blev under de långa kampanjerna, och att överdrifter då kunde förekomma.⁴⁰⁴

Förkunnelsen i förnyelseväckelsen uppvisar även likheter med den deuteronomistiska teologi som återfinns i delar av det Gamla Testamentet.⁴⁰⁵ I denna teologi, ibland kallad förbundetsteologi, var huvudtanken att trohet mot förbundet, dvs. mot Gud, ledde till framgång och välsignelse för folket, och även i viss mån för individen, medan avfall ledde till förbannelse och bestraffning. Som en följd av detta tankesätt förkunnade Niklasson att orsaken till de kommande straffdomarna var det svenska folkets skörlevnad.⁴⁰⁶ Det är naturligt att en sådan förkunnelse löper risken att bitvis få mycket allvarsamma över-

³⁹⁹ Niklasson 1951, s. 88.

⁴⁰⁰ Niklasson 1951, s. 151f.

⁴⁰¹ Niklasson 1951, s. 164.

⁴⁰² Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

⁴⁰³ Intervju med Bo Hörnberg 2003. Se även Niklasson 1951, s. 20.

⁴⁰⁴ Intervju med Bertil Olingdahl 2003; intervju med Stanley Sjöberg 2003.

⁴⁰⁵ Som särskilt präglade av denna teologi brukar 5 Mosebok, Josua, Domarboken, 1-2 Samuelböckerna samt 1-2 Kungaböckerna nämnas. För en genomgång av deuteronomistisk teologi, se exempelvis Kragelund 1999, s. 190ff.

⁴⁰⁶ Niklasson 1951, s. 140.

toner. Men han var inte ensam med denna förkunnelse. I Birger Claessons bok från 1951 finns samma budskap, dels hos Claesson själv,⁴⁰⁷ dels hos Örebropastorn Alvar Blomgren, som skrev ett kommenterande kapitel som avslutning till Claessons bok.⁴⁰⁸

Evangelisation

Till tecknen på att den innevarande tiden var den sista räknades också den väckelse som man uppfattade gick fram. Joseph Mattsson-Boze hade i sin bok *Kunna vi vänta en världsvid väckelse?* från 1947 talat om att en väckelse måste komma innan tidens slut. 1950–51 menade man att den väckelsen hade kommit, och att detta var det slutgiltiga tecknet på att Herren var i antågande.

Domspektivet aktualiserade behovet av akut evangelisation för anhängarna av väckelsen. Det ansågs angeläget att varje församlingsmedlem, inte bara pastorer och evangelister, engagerade sig i det personliga själavinnandet. Undervisningen om det allmänna prästadömet fick ökat utrymme.⁴⁰⁹ För både Ljungquist och Niklasson var det angeläget att betona att den kraft som de troende genom väckelsen upplevde måste föras ut, utanför kyrkorna, genom evangelisation: "Kraften, som uppenbaras efter helgelse och rening, måste finna sin utlösning i själavinnandet ... Välsignelsen får ej stängas inne – då kommer snart en del underliga företeelser att visa sig."⁴¹⁰ De företeelser Ljungquist varnade för var troligen svärmiska och överandliga tendenser, som man inom den svenska pingströrelsen, liksom i de etablerade delarna av den amerikanska pingstväckelsen, var så uppmärksam på. Det gällde att hålla grytan kokande, men man var tvungen att vara vaksam så att den inte kokade över.

Den vision om världsmision som tidigt framkom i Niklassons förkunnelse var en utveckling av betoning på behovet av att föra ut väckelsen. I sin bok hade han tecknat en ganska oorganiserad form av Europamission, där de väckelseändade skulle resa ut till Europas metropoler utan garanterat underhåll, men med elden brinnande i sina hjärtan.⁴¹¹ Men i den appell som han riktade till den svenska

⁴⁰⁷ Claesson, s. 21f.

⁴⁰⁸ Claesson, s. 43ff.

⁴⁰⁹ Se t.ex. Niklasson 1951, s. 36; Ljungquist 1951, s. 73.

⁴¹⁰ Ljungquist 1951, s. 46.

⁴¹¹ Niklasson 1951, s. 39.

pingströrelsen under Nyhemskonferensen 1951, och även i den som publicerades i *Dagen* i juli samma sommar, beskrevs i referaten förhållandena som betydligt mer ordnade: allt skulle ske genom församlingen, och det var angeläget att missionärerna hade underhåll hemifrån för att inte belasta de fattiga vännerna i Europa.⁴¹² Niklasson menade att detta uppdrag att evangelisera var Guds plan för Nordens folk i tidens slut: Sveriges ungdom hade sparats från det andra världskrigets lidanden just för att kunna föra ut väckelsens budskap till den sargade världen. Med en för den tidens pingströrelse typisk läsning av Gamla Testamentet jämförde Niklasson det svenska folket med Juda-folket, från vilket frälsningen för hela världen ansågs komma genom juden Jesus från Nasaret.⁴¹³

Ofta gjordes jämförelser med staden Nineve, där profeten Jona förkunnat dom, vilket lett till folkets omvändelse och därmed avvärijandet av Guds straff. Å ena sidan sågs alltså den väckelse som gick fram som den sista stora väckelsen, och just ett tecken på att ändens vedermödor och brudens uppryckande stod för dörren. Niklasson talade i bilder om evangelisationen som bärgandet av skörden före åskvädret: "Sedan får det regna, blixtra och åska, hur mycket det vill, bara skörden är bärgad."⁴¹⁴ Å andra sidan var ett inslag i doms- och omvändelseförkunnelsen just möjligheten att genom väckelsen uppskjuta domen: "Vi tro på en allmän folkväckelse och vi vet att det enda som kan avvända Guds straffdomar är att man lik Nineves innevånare vänder sig till Gud... Gud *kan* ändra sig – endast om vi handlar så."⁴¹⁵ Genom denna synbara motsättning gavs dubbel motivation till att arbeta för väckelse: att rädda sig själv och andra människor undan domen, samt att verka för att utsträcka nådatiden, eller uppskjuta domen helt. Förenande drivkraft bakom dessa båda motiv var människors frälsning. Dom och omvändelse kopplades alltså tätt samman, som så ofta hos eskatologiska förkunnare. Professor Anders Piltz skriver om en annan sådan förkunnare: "Hos

⁴¹² *Dagen* 18/7 1951, "En appell: Världens evangelisering". Se också not 320.

⁴¹³ Niklasson 1951, s. 25f.

⁴¹⁴ Niklasson 1951, s. 37.

⁴¹⁵ *Hemmet och familjen* 11/1951, "Jona – Niklasson, Nineve – Sverige". Jfr även Ljungquist 1951, s. 31. I linje med detta frambar förkunnaren Birger Ohlsson, som också förknippades med förnyelseväckelsen, i september 1952 en profetia om att Gud uppskjutit domen över landet pga. att hans folk väckts till förnyade insatser för missionen.

Johannes döparen är ropet på omvändelse kärnan i hans appell, och den får sin kraft, därför att domen är nära".⁴¹⁶

Precis som i Latter Rain-väckelsen fanns det i förnyelseväckelsen en appell om världsevangelisation. I detta fall är det dock inte nödvändigt att någon direkt påverkan hade förekommit, utan parallellen är troligen istället ett exempel på den naturliga expansionsvilja som finns i religiösa väckelser.

Helöverlåtelse

I förnyelseväckelsen fanns en mycket radikal förkunnelse om helöverlåtelse. Den troende skulle lämna sig helt och fullt till Gud, inget fick undantas.⁴¹⁷ Hjärtat skulle bevaras i brinnande hängivenhet, därpå kunde evigheten bero: "Ve den människa, som icke har ett brinnande hjärta, ty det kan hända, att hon – när Jesus kommer – blir kvarlämnad här på jorden ..." ⁴¹⁸ Det var inte nog att ge upp tid, ägodelar eller trygghet. Det var inte nog att dra sig ifrån staden och dess frestelser. Det egna jaget skulle uppges, den egna viljan skulle underställas Guds. Förkunnelsen om att dö från sig själv är lika tydlig som omutlig hos Algot Niklasson. Vetekornets lag, enligt Joh. 12:24, gällde menade Niklasson inte bara Jesus utan varje kristen. Sin egen kris i februari 1950 beskriver han senare i dessa termer:

Det var en dödsprocess, som försiggick inom mig, fast jag ej själv förstod det. Den egna viljan skulle dö och läggas under Guds. Vetekornet lades ned i jorden, där det skulle gömmas och glömmas för att sedan skjuta upp och bära mycken frukt.⁴¹⁹

Endast genom att dö från sig själv kunde människan uppleva frihet från sitt ego. Då släppte den själviskhet och prestige som reste sig mot Guds vilja, och hon kunde bli mer brukbar som Guds redskap.⁴²⁰ Döden från självet gav utrymme för kraften från Gud: "Inte förrän jag var fullständigt utblottad kom Gud."⁴²¹ Den inre dödsprocessen och helöverlåtelsen var oavlätlig. Denna förkunnelse bidrog till det djupa allvar som präglade Niklassons förkunnelse, där vägen till Gud för

⁴¹⁶ Piltz 1996.

⁴¹⁷ Niklasson 1951, s. 90.

⁴¹⁸ Niklasson 1951, s. 143.

⁴¹⁹ Niklasson 1951, s. 52f.

⁴²⁰ Niklasson 1951, s. 11, 54, 56f.

⁴²¹ Niklasson 1951, s. 110.

den troende gick i Kristi efterföljelse via mörka och ångestfyllda Getsemanenätter.⁴²² Själv skriver Niklasson: "Detta om hjärtats rening och helöverlåtelsen är själva udden i mitt budskap och i denna väckelse."⁴²³

I denna del av sin förkunnelse stod Algot Niklasson inte minst den kristna mystiska traditionen nära, där uppmaningen att i Kristi efterföljd dö från sig själv med regelbundenhet genljudit. Jesu exempel var inspirationen, och Paulus ett tidigt föredöme, inte minst apostelns ord i Gal. 2:19-20: "Jag är korsfäst med Kristus, och nu lever icke mer jag, utan Kristus lever i mig". Från kyrkofäder och via medeltida och tidigmoderna mystiker fördes traditionen vidare.⁴²⁴ En stark exponent på svensk mark och i svensk frikyrklighet var Emil Gustafsson (1862–1900), predikant inom Helgelseförbundet: "Det egna jaget dör aldrig under ljuvliga förnimmelser och hänförda hallelujarop."⁴²⁵ Det är svårt att veta hur mycket den unge Niklasson, med bakgrund som fiskarpojke, hade studerat denne, eller någon annan av den kristna mystikens företrädare, men en viss påverkan från Emil Gustafsson förefaller rimlig. Emil Gustafsson har haft en betydande inverkan på hela den svenska pingströrelsen, ett arv som för övrigt skulle förtjäna en mer djupgående studie. Harald Gustafsson, pastor i den pingstförsamling i Göteborg som var Algot Niklassons hemförsamling under 50-talet, skriver om Emil Gustafssons betydelse för honom: "Strax efter min omvändelse kom jag över de flesta av Emil Gustafssons småskrifter. Jag läste igenom dem flera gånger ... Detta födde i min inre värld en ton som sedan aldrig tystnat."⁴²⁶ Även den vid denna tid riksbekante förkunnaren Frank Mangs har tillstått ett beroende av Emil Gustafsson.⁴²⁷ Allmänt känd var Emil Gustafssons psalm "Ett stilla barnahjärta", i vilken även andra toner från förnyelseväckelsen återklingar:

⁴²² Niklasson 1951, s. 54, 56, 123.

⁴²³ Niklasson 1951, s. 57. Denna undervisning fanns också hos Ljungquist, även om den där inte var lika framträdande eller lidelsefull. Se t ex Ljungquist 1951, s. 24f.

⁴²⁴ Som exempel kan Madame Guyon (1648–1717) och Gerhard Tersteegen (1697–1769) nämnas. Den senare har t ex belysande diktat: "Stirb, stirb so lang du lebst; sprich nimmer: Es ist gnug." Citerat i Ekström 1988, s. 17.

⁴²⁵ Citerat från Halldorf 1995.

⁴²⁶ Gustafsson, s. 23.

⁴²⁷ Eldebo 1997, s. 157ff.

*Ett stilla barnahjärta
man får ej hur som helst.
Det går ej utan smärta
att bli så genomfrälst.
Det kostar tåreströmmar
förrän vi helgas så,
att alla våra drömmar
i Jesu Ande gå.⁴²⁸*

Paralleller fanns det således gott om, även om källmaterialet i detta läge endast tillåter spekulationer avseende direkt påverkan. En åtminstone indirekt inspiration från Emil Gustafsson framstår dock som mycket sannolik. Sedan bottnade denna förkunnelse hos Niklasson även i egna, smärtsamma upplevelser. Genom sitt känsliga sinne och de djupa dalgångar han stundtals genomlevt var hans erfarenhet i samklang med detta budskap.

Syndabekännelse

Vägen till frigörelsen från det egna jaget gick enligt förnyelseväckelsens företrädare via den offentliga syndabekännelsen, och den förödmjukelse som den innebar: "Att bikta sin synd, är att korsfästa sitt kött, sitt egenliv. Korsfästelsen har alltid varit offentlig handling ..."⁴²⁹ Genom att offentligt bekänna sina tillkortakommanden blev man fri från stolthet och prestige, och därmed fri i förhållande till andra människors bedömningar av ens person.⁴³⁰ Ragnar Ljungquist menade att denna inre frigörelse stod i proportion till biktens öppenhet och oförbehållsamhet.⁴³¹ Men syndabekännelsen skulle inte drivas fram av beräknande motiv. Den var en konsekvens av den omvälvande upplevelsen av gudsmötet:

I den väckelse, som nu bryter fram, möter vi Gud såsom den förtärande. Vi ser hur människor, som räknas vara gudfruktiga och oförvitliga bli så fyllda av syndakänsla och intenheter inför denna eld, att de känna sig helt förkastade av Gud ... Det finnes dock en biktens och reningens väg, så att hjärtat blir rent och händerna oskyldiga.⁴³²

⁴²⁸ Citerat i Eldebo, s. 157.

⁴²⁹ Ljungquist 1951, s. 34.

⁴³⁰ Niklasson 1951, s. 45, 48; Ljungquist 1951, s. 36.

⁴³¹ Ljungquist 1951, s. 32.

⁴³² Ljungquist 1951, s. 17.

Ljungquist framhöll att predikantens maning till rening inte borde vara det som pressade den enskilde, utan att trycket skulle komma från Anden.⁴³³

Bekännelsen skulle i första hand vara riktad till den man för syndat sig mot. I fråga om offentliga synder uppmanades dock till offentlig bekännelse i församlingen. Men för en kristen kom ett syndigt och halvhjärtat liv snart till allmän kännedom, vilket ju gjorde att synderna blev offentliga även om de synbarligen tycktes höra till den privata sfären. Därför förordade förnyelseväckelsens företrädare ofta offentlig bekännelse även av sådana synder, så att den personliga uppgörelsen liksom tidigare synderna kom till allmän kännedom. I fråga om s.k. intima synder anbefalldes enskild bekännelse inför någon betrodd.

De offentliga bekännelserna ansågs frigöra individen i flera avseenden. Förutom att göra henne fri från människofruktan samt från prestige och stolthet, frigjorde den också från samvetsqual.⁴³⁴ Men det tycks hos förnyelseväckelsens företrädare ha funnits uppfattningen att bekännelse av synd också förändrade syndarens ställning inför Guds granskande blick. Både Ljungquist och Niklasson skriver att människans renhet inför Gud var avhängig bekännelsen.⁴³⁵ Inget tyder emellertid på att renheten ansågs påverka själva frälsningen, som man inom pingströrelsen i luthersk anda menade kom genom rättfärdiggörelsen av tro,⁴³⁶ utan det är här fråga om en undervisning om människans helgelse, hennes väg till ett rent och odelat hjärta. Snarare än att fokusera den personliga utvecklingen mot att bli en fulländad ny skapelse, vilket var ett återkommande tema i den amerikanska helgelse- rörelsen, talade man inom förnyelseväckelsen om den rätta ställningen inför Gud. Denna var den renhet som uppnåddes genom bekännelsen av synder: "Att få se sig sådan man är tillhör det ohyggligaste man kan få uppleva, då man har synd i sitt liv – men det är något av det underbaraste, om man är ren inför Gud."⁴³⁷ Helgelseupplevelsen beskrevs som momentan, men inte som fullbordande.

⁴³³ *Dagen* 27/11 1950, "Väckelsens balans"; Ljungquist 1951, s. 37.

⁴³⁴ Ljungquist 1951, s. 30.

⁴³⁵ Ljungquist 1951, s. 17: "Det finnes dock en biktens och reningens väg så att hjärtat blir rent och händerna oskyldiga." Niklasson 1951, s. 48: "Jag har fått göra upp med vänner och bröder. Guds ljus har genomstrålat mig, och jag har få sett, att det inte finns någonting som gör en människa så stark som detta, att hon har ett rent hjärta."

⁴³⁶ Pethrus 1958d, s. 286 (ur hans skrift *Varken syndare eller svärmare* 1943).

⁴³⁷ Niklasson 1951, s. 41.

Den ansågs inte som helgelseörelsens *entire sanctification* innebära arvsyndens slutgiltiga utplånande och därmed en garanti mot framtida fall. Den upplevelse som förnyelseväckelsen förkunnade erfors ofta som livsförvandlande, men samtidigt var man beredd på att nya fall kunde komma, vilka då skulle följas av nya bekännelser. Förnyelseväckelsen karakteriserades snarare av ett processartat drag i förkunnelsen, där den återkommande bekännelsen, helgelsen och korsfästelsen av jaget betonades, än ett optimistiskt budskap om möjligheten till fullständig övervinnelse.⁴³⁸

Syndabekännelsen blev förnyelseväckelsens främsta kännetecken, och det var också bekännelsen som avgjorde om man var med i väckelsen eller ej. "Ingen kommer in i väckelsen, som ej kan ödmjuka sig."⁴³⁹, skriver Ragnar Ljungquist. Den genomgripande upplevelse som det innebar att genom offentlig bekännelse förödmjuka sig menade man förlöste glädje, kärlek, tro och även andlig kraft. Denna upplevelse blev väckelsens initiationsrit – denna handlig och erfarenhet skilde dem som stod innanför från dem som var utanför.

Bekännelse av synd har varit ett regelbundet inslag i stora delar av kristenheten genom historien. Den offentliga bekännelsen är mer sällsynt, men inte heller här är förnyelseväckelsen unik. Bland de företeelser som låg nära i tiden, var dels en bekännelseväckelse bland fribaptisterna i Örebro på 1930-talet där en viss Leander stod som en av ledaren, dels Oxfordgrupprörelsen. Den sistnämnda uppstod i England i början av 1920-talet, sprungen ur metodismen och Keswickrörelsen.⁴⁴⁰ I Oxfordgrupprörelsen framhölls betydelsen av en liten grupp av vänner som ett stöd på vägen mot helighet. I denna lilla grupp skulle även syndabekännelse förekomma.⁴⁴¹ Om förnyelseväckelsens företrädare direkt påverkats av dessa är svårt att avgöra, men båda företeelserna var allmänt kända inom den svenska pingst-

⁴³⁸ Niklasson 1951, s. 123: "Jag har nyligen genomgått en oerhörd kris. Gud har åter ställt mig inför frågan: 'Vill du gå längre? Vill du giva mig allt? Vill du viga dig ännu mer för min tjänst?' Det har varit kamp och nöd. Jag har sett, att det kommer att kosta mig tårar, kanske mitt blod – men jag har vigt mig på nytt åt Gud. En del tro, att när de ha givit sitt offer, är allt klart. Men du måste offra dig på nytt på Guds altare, dag för dag."

⁴³⁹ Ljungquist 1951, s. 8.

⁴⁴⁰ Keswickrörelsen kan beskrivas som en amerikansk väckelsekristendom, inte minst representerad av helgelseörelsen, planterad på europeisk mark. Helgelse och andeuppfyllelse var centrala teman. Se Eldebo, s. 166.

⁴⁴¹ Eldebo, s. 167ff.

rörelsen, och blotta kännedom om dem kan ha utgjort en inspiration, om än omedveten. Den entusiasm som den offentliga bekännelsen möttes med av somliga, och den känsla av inre befrielse den sedan i upprepade fall ledde till, pekar på att den i någon mån svarade mot ett uppdämt behov i den svenska pingströrelsen. Lewi Pethrus kännetecknades i sin syn på synden av idealism och betonade möjligheten att övervinna den. Kanske upplevde många pingstvännen att det fanns en diskrepans mellan detta höga krav om helighet och det egna livet så som det faktiskt gestaltade sig. Bekännelsen innebar för den enskilde därför inte enbart en bekännelse av en konkret synd, utan var också ett erkännande för sig själv och andra av denna diskrepans mellan idealbilden och verkligheten.

Karismatiska manifestationer

Rapporter om mirakulösa helbrägdagörelser drog tidigt uppmärksamhet till Algot Niklasson och förnyelseväckelsen. I den undervisning om helande som förnyelseväckelsen presenterade utgjorde helgelse och syndabekännelse en viktig del. Både Niklasson och Ljungquist menade att det var nödvändigt att ha gjort upp sina synder och vara ren inför Gud för att kunna motta kroppsligt helande.⁴⁴² Men dessutom menade de att frigörelsen från synden medförde tro,⁴⁴³ vilket också var en nödvändighet för att helandet skulle kunna ske.

Niklasson började enligt egen utsago att be för sjuka under sin tid i Finland på våren 1950. Han hade varit i Sverige under William Freemans besök, och när han var i Finland kom han även i kontakt med William Branham, och det team av pastorer som reste med honom.⁴⁴⁴ Niklasson tycks ha tagit djupa intryck härav. Liksom dessa företrädare för den amerikanska helandeväckelsen kopplade både Niklasson och Ljungquist helandet mycket starkt till tron. Helandet skulle proklameras redan innan man sett det ske:

En predikant stod bredvid mig och ropade och sade: "Käre Jesus, käre Jesus, gör ett under!" – Så behöver man inte bedja. Det är otro i den bönen.

⁴⁴² Johansson, s. 28: "Den, som skall mottaga helbrägdagörelse, måste vara fri från all synd". Ljungquist 1951, s. 61f: "Ingen bör begära förbön för sjukdom som icke har det allt klart med Gud och människor." Se även Niklasson 1951, s. 46.

⁴⁴³ Ljungquist 1951, s. 61; Niklasson 1951, s. 41f.

⁴⁴⁴ Niklasson talade dock inte engelska, och kunde troligen inte samtala med förkunnarna, men däremot lyssna på deras undervisning, som tolkades till svenska.

Vi veta, att Jesus gör under. Då jag bad, sade jag "Tack Jesus, att du gör ett under! Jag vet, att då jag har bedit färdigt, har denne döve sin hörsel."⁴⁴⁵

Den gudomliga helbrägdagörelsen hade för Algot Niklasson sin grund i Jesu död på Golgata. Orden "genom hans sår bliva vi helade" i Jesaja 53, tolkade Niklasson som syftande på Jesus, vilket varit vanligt i den kristna traditionen. Mer ovanligt har varit att mena att orden talade om kroppslig läkedom tillgänglig under jordelivet. Efter att ha fastslagit att helandet var tillgängligt genom försoningen, inhämtades vidare exempel från Jesu verksamhet. Man menade att Jesus under sin tid på jorden botat alla i sin väg, och att han också önskade göra detta nu när han befann sig i himlen. Som orsak till att människor inte alltid helades efter bön angavs bristande tro. Som tidigare visats förkunnade även Freeman detta. Förnyelseväckelsen bevisade sin unika karaktär genom man att även förde fram synden som något som kunde hindra en människa från att undfå helbrägdagörelse. I undervisningen om troshelande var man inte unik heller bland svenska förkunnare. Pethrus hade stöttat Freeman och Branham, och även Joseph Mattsson-Boze hade presenterat en liknande undervisning i sin bok *Tro som förflyttar berg*, som utkom 1950.⁴⁴⁶

Från den amerikanska helandeväckelsen övertog förnyelseväckelsens företrädare också talet om att fysiska sjukdomar ibland kunde vara orsakade av demoner, s.k. sjukdomsandar.⁴⁴⁷ Även detta hade i

⁴⁴⁵ Niklasson 1951, s. 111. Se även Ljungquist 1951, s. 53 och Johansson, s. 28f,

⁴⁴⁶ Mattsson-Boze 1950, s. 59f.

⁴⁴⁷ Johansson, s. 28 ("Vi tror på Bibelns lära, om att andar orsakar sjukdom och död"); Ljungquist 1951, s. 58ff. Liksom i fallet med Freemans böcker är det intressant att här notera att Niklassons bok *Väckelsen är här* som utgavs på Förlaget Filadelfia, inte innehåller någon nämnvärd undervisning om sjukdomsandar, medan hans enda refererade predikan i *Guds eld över Jönköping*, utgiven på Evangeliipress, innehåller utförlig sådan undervisning. Även Ljungquists bok *När eld kommer lös* är utgiven på Evangeliipress och innehåller dylik förkunnelse. I reportage och mötesreferat i *Dagen* från Niklassons möten förekommer, vad jag har sett, aldrig omnämnanden om exorcism, medan *Hemmets Vän*, utgiven av Evangeliipress, t.ex. den 23/11 1950 oblygt talar om utdrivandet av dövanden. I den profana pressen intar dessa inslag en framträdande plats. Se exempelvis *Smålandsbygdens Tidning* 9/11 1950 och *Jönköpingsposten* 27/11 1950. Mot denna bakgrund är det svårt att komma ifrån intrycket att de organ och institutioner som Lewi Pethrus hade stor kontroll över medvetet tonade ner förkunnelsen om sjukdomsandar och demoner. Det är rimligt att Pethrus själv var arkitekten bakom denna strategi. På 70-talet ställde Ivar Lundgren en fråga till den äldre Lewi Pethrus om hans syn på detta: "Det har ju i samband med de senare årens väckelse – kanske inte så mycket i pingstväckelsen

kölvattnet av de amerikanska förkunnarna blivit ett vanligt inslag i den svenska pingströrelsen vid den här tiden.⁴⁴⁸

Helbrägdagörelsens framträdande plats i förnyelseväckelsen såg Algot Niklasson som en del i den restaurationsprocess, genom vilken allt höll på att återställas till de förhållanden som var rådande i begynnelsen, dvs. i urförsamlingen under apostlatiden.⁴⁴⁹ För att nå ända fram i denna återställelseprocess skulle samtliga Andens gåvor som omnämndes 1 Kor. 12:7-10 finnas i församlingen.⁴⁵⁰ Här syns uppenbara likheter med den amerikanska Latter Rain-väckelsen, där läran om Andens gåvor som en restoration av urförsamlingens evangelium var central. Inom förnyelseväckelsen systematiserades dock aldrig utdelandet av gåvor genom handpåläggning, så som praxis var inom Latter Rain-väckelsen.

Möjliga kontaktpunkter mellan förnyelseväckelsens företrädare och Latter Rain-väckelsen var otaliga. Dels genom de två amerikanska helandeförkunnarna som besökte Sverige under 1950. Dels genom att det också fanns svenska predikanter som stött på väckelsen i Amerika, bland andra Joseph Mattsson-Boze och Alvar Lindskog. Under 1951 kom flera Latter Rain-förkunnare till Sverige, men då var förnyelseväckelsens teologi redan till större delen utformad.⁴⁵¹ Det förefaller också vara så att Ragnar Ljungquist behärskade engelska, och därmed kunde ta till sig amerikansk uppbyggelselitteratur. Liksom flera av

som i den karismatiska väckelsen – kommit fram en riktning som ägnar stor uppmärksamhet åt de onda andarna och som tilldelar djävulen och de onda andarna en väldigt påtaglig roll i den vanliga människans erfarenhet och liv, och man driver ut en mängd onda andra, som anses ligga bakom olika svagheter hos människorna. Hur ser du på detta? LP: Jag känner till detta från Amerika och jag tror inte på det. Det är inte riktigt. Det är att överdimensionera, och man kommer till mycket besynnerliga framställningar och slutsatser. Jag tror att det är en väldig fara för väckelsen att komma in på sådana banor" (Lundgren 1973, s. 21f).

⁴⁴⁸ Bertil Olingdahl svarade på min fråga om Niklasson praktiserade demonutdrivning, att "Det gjorde ju alla på den tiden" (intervju med Bertil Olingdahl 2003).

⁴⁴⁹ Niklasson 1951, s. 30f.

⁴⁵⁰ Niklasson 1951, s. 68.

⁴⁵¹ I början av 1951 var August Andersen och Gustav Berglund i flera församlingar i den svenska pingströrelsen. Även Frary von Blomberg besökte Sverige under året, och i augusti kom Wyatt, Murphy och Layzell till landet.

Latter Rain-väckelsens förkunnare hade Ljungquist exempelvis inspirerats av Franklin Halls undervisning om bön och fasta.⁴⁵²

En ytterligare karismatisk manifestation som starkt kom att förknippas med inte minst Algot Niklasson var profetian. Niklasson beskrevs ibland som en profet av den gammaltestamentliga typen, en bild som i viss mån torde ha präglat hans självförståelse.⁴⁵³ Som profet uppfattade han sig som Guds budbärare, ja Guds mun: "Jag upplever en kraft, som jag aldrig har upplevt förr. Det är Gud, som talar till er. Det är inte jag, det är Gud."⁴⁵⁴ I *Väckelsen är här* skriver Niklasson att läran om profetian nu kommit i ett annat ljus för honom: "Vi få uppleva något liknande det som gamla förbundets profeter fingo uppleva – att vi får speciella profetiska budskap till hela folk, till städer och samhällen – och inte bara till individer och församlingar."⁴⁵⁵ Niklasson menade själv att han hade budskap till städer.

Här återfinns en tydlig likhet med Latter Rain-väckelsen, där man skilde på olika grader av profetia och uppenbarelser. Men även det profetiska budskapet till individen var centralt i Niklassons verksamhet. Det förekom ofta att han pekade ut individer och gav dem ett personligt budskap. Även här kom influenserna troligen från de amerikanska helandeförkunnarna, där denna praxis förekom. Holger Sjögreen hävdar denna koppling: "Han upplevde ju de här amerikanerna i Helsingfors i Finland, och de pekade ut folk. Det ingick i deras mötesmetodik att man pekade ut folk och talade om vad det var för behov de hade. Och det där tog Algot efter ..."⁴⁵⁶

Förnyelseväckelsen och politiseringen

När pingstväckelsen bröt fram var entusiasmen stark och optimismen stor. Den eskatologiska närförväntan som präglade rörelsen gjorde ett långsiktigt reformarbete av samhället otänkbart. Tiden var knapp, och det enda som kunde förändra samhället var just den egna väckelsen.

⁴⁵² Ljungquist 1951, s. 51.

⁴⁵³ I *Väckelsen är här* (Niklasson 1951) är jämförelser med profeten Daniel ett genomgående tema. Se t.ex. s. 19, 41.

⁴⁵⁴ Niklasson 1951, s. 150. Efter att ha profeterat under Filadelfias midsommarkonferens, slöt han med orden: "Fader, jag tackar Dig, att jag fått vara lydiga Dig och tjäna Dig med min mun. Jag vet, att vad jag sagt här, är vad Du sagt." Se Lewi Pethrus arkiv 1951, Niklasson.

⁴⁵⁵ Niklasson 1951, s. 72.

⁴⁵⁶ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

Men perspektiven förändrades, och under 40-talet styrdes pingströrelsen, under svåra inre motsättningar, mot en politisk medvetenhet och en större samhällstillvändhet.

Förnyelseväckelsen präglades även den starkt av eskatologisk närförväntan, och av optimism angående den egna möjligheten till framgång och genomslag. I väckelser karakteriserade av kraftfulla budskap om helöverlåtelse följer inte sällan en negativ inställning till sidoaktiviteter och hobbies som stjälar tid från det livsnödvändiga själavinnandet.⁴⁵⁷ I linje med detta fanns det en skepticism mot politiseringen inom förnyelseväckelsen. Ljungquist tycks mer än Niklasson ha varit den som berört detta ämne. I 40-talets kyrkopolitiska strider hade Ljungquist anklagats för Lidmansympatier, och han bevarade väckelsen igenom starka band till Örebro, där oppositionens mer sekteriska inställning återspeglades hos Alvar Blomgren och Florentinus Hällzon. "Det finnes ingen affärsanda i väckelsen",⁴⁵⁸ deklarerade Ljungquist, och talade aktivt emot ett politiskt engagemang:

Låt oss icke arbeta för att komma fram på den vägen ... som Herrens vittnen, har vi mycket viktigare uppgifter. Det är att viga oss för väckelsen. Det finnes nämligen ingen så stor opinionsbildande maktfaktor som en verklig evangelisk väckelse. Vad som tager lång tid och aldrig sker på parlamentarisk väg, det sker fort, då elden kommer lös ... Av största vikt är att vi håller oss fria från partipolitiken ... Partipolitikens främmande andar bör drivas ut från Guds församling. Den kristna pressen och församlingarna bör rena sig från partikäbblet.⁴⁵⁹

Motståndet mot affärsanda och politisering kom av den entusiasm och helöverlåtelse som präglade den frambrytande väckelsen, men var samtidigt återklanger av den kyrkopolitiska strid som rasat inom den svenska pingströrelsen några år dessförinnan.

"Eld över gränserna": Erfarenheten och självförståelsen

Det som var konstituerande för förnyelseväckelsen och förenade dess anhängare var den gemensamma upplevelsen. Upplevelsen av ett möte med en helig Gud innebar för många att deras syndfullhet blev

⁴⁵⁷ Lewi Pethrus hade själv angående politiskt engagemang sagt: "Vi för vår del säger, att vi håller på med det som vi finner vara det viktigaste på jorden, nämligen att vinna själar för Gud, och vår tid och våra krafter räcker inte till att splittras på detta sätt" (Pethrus 1958c, s. 169 ur hans skrift *Vår ställning till andra kristna* 1931).

⁴⁵⁸ Ljungquist 1951, s. 11.

⁴⁵⁹ Ljungquist 1951, s. 66f.

påtaglig, vilket i sin tur ledde till en känsla av ovärdighet och förtvivlan – man talade om nöd, eller syndanöd. Alternativt kunde det vara budskapet om den nära förestående domen som framkallade denna inre kris.⁴⁶⁰ Men man fann en väg ut ur detta. När Guds ljus uppenbarade brister och gjorde det omöjligt att vidare ignorera begångna felaktigheter kom behovet att rena sig från dessa synder. I den offentliga syndabekännelsen erkändes tyngande överträdelser och tillkortakommanden, och när dessa fördes ut i offentlighetens ljus detroniserades de samtidigt. Istället för att skulden låg dold i det egna mörkret och gnagde till priset av mycket mental energi, konkretiserades den genom att uttalas, och därmed förlorade den också mycket av sin laddning. Denna erfarenhet har många som biktat gjort genom historien. De som bekände upplevde ofta att deras bikt ledde till frigörelse från inre anklagelser, samvetskval och ovärdighetskänslor. Men också till en frigörelse från människofruktan och från beroendet av andras omdömen. Detta tycks ha varit en mycket djupgående upplevelse, och den befrämjade gemenskap och kommunikation mellan dem som delade erfarenheten. Den offentliga bekännelsen var en handling som både var en frukt av och som resulterade i en omvälvande upplevelse. Detta var den yttre och den inre sidan: den yttre konkreta bekännelsen, vilken var offentlig inför alla, och den inre genomgripande upplevelsen av frigörelse, vilken var enskild. Den offentliga bekännelsen blev snart väckelsens invigningsritual. I sin struktur och betydelse liknade den erfarenheten av dopet i Anden. Också andedopet var en privat upplevelse av djupt andlig karaktär, men med tungotalet som det synliga, yttre kännetecknet, genom vilket de förvandlade kunde känna igen varandra.

I biktens spår följde botgöringen. Den som bekant uppmanades att göra upp mellanhavanden, vilket kunde innebära exempelvis att återlämna stulet gods eller återställa en skadad relation. Här fanns i förnyelseväckelsen en potential till ytterligare gemenskap genom att konflikter och stridigheter mellan individer och inom församlingar kunde biläggas. Som konstaterats skedde det också att flera bad Lewi Pethrus om förlåtelse för sitt agerande bland annat under Lidman-

⁴⁶⁰ Den unga evangelisten Siw Olofsson sade exempelvis: "När de får höra talet om Guds dom, och sätter det i samband med tidsläget, verkar detta oerhört allvarligt och skakande" (*Dagen* 2/8 1951, "Ungdomliga stöttrupper sätter spår där de går fram i väckelsearbetet").

striden. Det finns anledning att anta att liknande saker skedde även på lokal nivå i församlingarna.

I förkunnelsen beskrevs bekännelsens verkan som både psykologisk och metafysisk: Den innebar en korsfästelse av jaget och den renade själen inför Gud. Detta menade man dessutom öppnade individen för kraft ifrån Gud. I den amerikanska helgelseörelsen hade logiken länge med självklarhet varit att själen måste vara fullt helgad innan Anden kunde ta sin boning där, och Lewi Pethrus förde som vi sett vidare ett sådant tankesätt, om än i mindre systematiserad form, och lärde andedopets beroende av själens rening.⁴⁶¹ I förnyelseväckelsen formades nu ett liknande tema. Reningen förlöste Guds kraft, dels när det gällde att ta emot ett mirakel, dels när det gällde att ta emot en personlig kraftuppfyllelse.⁴⁶² Synden kunde också indirekt hindra Guds kraft hos individen genom att den grumlade tron.⁴⁶³ Jagets korsfästelse genom bekännelsen, ansågs leda till undfåendet av ökad gudomlig välsignelse.⁴⁶⁴ Förnyelseväckelsens anhängare förenades genom den gemensamma upplevelsen, och tolkade denna upplevelses konsekvens i termer av kraftuppfyllelse. Detta bildade bakgrund till det mycket utbredda talet om att "komma in i väckelsen", och det var även relaterat till diskussionen huruvida väckelsen var ny eller gammal.

Men innan dessa frågor berörs, måste något sägas om självbilden hos väckelsens anhängare i ett historiskt perspektiv. Efter att ha kompletterat Luthers lära om rättfärdiggörelsen, Wesleys lära om helgelsen, läran om gudomligt helande och läran om Jesu snara tillkomelse med läran om Andens dop hade man i den tidiga pingstväckelsen utropat: "Thank God, we now have preachers of the whole gospel."⁴⁶⁵ Efter århundraden av förfall från apostlatiden menade man att en långsam restauration hade inletts med Martin Luther och fullkomnats med pingstväckelsens inbrott, just före Kristi återkomst. Cirkeln var sluten. Men Kristus dröjde, och därmed berättigades frågan: behövde evangeliet kompletteras ytterligare för att vara lika fullkomligt som det varit i begynnelsen? Latter Rain-väckelsen klev in

⁴⁶¹ Carlsson 1990, s. 94ff.

⁴⁶² Ljungquist 1951, s. 9f; Johansson, s. 28; Niklasson 1951, s. 46.

⁴⁶³ Niklasson 1951, s. 41f.

⁴⁶⁴ Niklasson 1951, s. 11, 54, 56f.

⁴⁶⁵ Citerat i Dayton, s. 20.

i detta schema och sade sig stå för en ytterligare komplettering av evangeliet. Också hos Niklasson och Ljungquist fanns dessa tongångar. Ljungquist skriver: "Herren vill återupprätta sin församling så att den på nytt får tillbaka urkristendomens kraft och liv."⁴⁶⁶ Både Ljungquist och Niklasson menade att den avslutande andeutgjutelse som förnyelseväckelsen utgjorde ledde till restauration genom att de andliga gåvorna nu fullkomligt skulle återställas i församlingen.⁴⁶⁷ Ljungquist talade vidare om att det skedde en återställelse också när det gällde brödrakarleken och gemenskapen: "De som gripes av väckelsens eld kan icke vara åtskilda."⁴⁶⁸ Även enhetstanken sågs som en del av restaurationen.

De som greps av väckelsens eld menade sig alltså restaurera evangeliet ytterligare. I denna mening är termen förnyelseväckelsen felaktig. Man ville och menade sig vara mer än en förnyelse av det gamla som hade varit – man representerade något nytt som nu hade kommit genom en ytterligare uppenbarelse från Gud. Detta är den stora fråga som dolde sig bakom diskussionerna i *Den Kristne – Trons kamp* huruvida väckelsen var ny eller gammal. Henning Thulin skrev i april om hur gamla predikanter angående förnyelseväckelsen sade, att det som skedde nu upplevde de redan i pingstväckelsens genombrotts-tid.⁴⁶⁹ Frågan var: Hade dessa del i väckelsens välsignelser sedan tidigare, eller stod de utanför den uppenbarelse Gud nu sänt? Ljungquist menade att själva frågan byggde på en oro, en vilja att få kontroll över skeendena, och att den som tvärsäkert hävdade att detta inte var något nytt, utan något som man alltid haft, genom sin attityd hindrade välsignelserna.⁴⁷⁰ Ljungquist skriver i avslutningen på sista kapitlet i *När eld kommer lös*: "Det är riktigt att säga: 'Väckelsen är ny'⁴⁷¹ Den var ny genom Anden, som gjorde allting nytt, och som uppenbarade olika sanningar mot bakgrund av tidens behov. "Det finns en gemensam ton i alla väckelser. Det är ett verk av samme Ande."⁴⁷² För Ljungquist var förnyelseväckelsen ny, en ytterligare restauration, precis som

⁴⁶⁶ Ljungquist 1951, s. 72.

⁴⁶⁷ Ljungquist 1951, s. 72; Niklasson 1951, s. 68.

⁴⁶⁸ Ljungquist 1951, s. 74.

⁴⁶⁹ Gäreskog 2003.

⁴⁷⁰ Ljungquist 1951, s. 78.

⁴⁷¹ Ljungquist 1951, s. 79.

⁴⁷² Ljungquist 1951, s. 77.

pingstväckelsen hade varit det 40 år tidigare: "Läs om gamla tiders väckelser, och du skall känna igen tonerna. Tala med pingstpredikanterna som var med i början, de vet vad det är fråga om. Gud håller på att återinföra oss till urkristendomens kraft."⁴⁷³ Det var givetvis ingen artskillnad mellan förnyelseväckelsen och de stora väckelserna genom historien. Poängen var tvärtom att de var av samma slag. Precis som pingstväckelsen ett halvt sekel tidigare var förnyelseväckelsen ett steg till i den långa raden av restorationer.

Förnyelseväckelsen var en väckelserörelse inom väckelserörelsen. Inom pingströrelsen hade bland andra Pethrus tidigt konstaterat det unika i att den gamla väckelserörelsen med öppna armar tagit emot den nya.⁴⁷⁴ Men som just väckelse kom förnyelseväckelsen med liknande överkonfessionalitet och förmåga att både förena och splittra som pingstväckelsen hade gjort ett halvt sekel tidigare. När pingstväckelsen växte fram förenades pingstvännerna kring den gemensamma läran om dopet i Anden. Denna nyfunna sanning, som också var en erfarenhet, överskuggade till en början de traditionella tvistefrågorna. Dessa tonades ner som en följd av att läran om dopet i den helige Ande sattes i centrum och man kunde vara tillsammans över samfundsgränserna, baptister och barndöpare på knä sida vid sida. Genom förnyelseväckelsen skedde samma sak. Läran om förkrosselse, syndabekännelse och frigörelse ställdes i centrum, varpå andra läror tonades ner, och en gemenskap över samfundsgränserna blev möjlig. Bibelläraren Rikard Fris, som gjort denna erfarenhet, benämnde den som "ljus över rotsynden": "För min del dröjde det årtal efter min omvändelse och efter Andens dop, innan jag fick detta ljus över mig själv, så att jag såg min rotsynd."⁴⁷⁵ Man hade upptäckt en ny andlig erfarenhet i det kristna livet, och därför kunde också nya gränser dragas. Mellan dem som fått ljus över rotsynden, och dem som ännu inte erfarit det. Detta var grunden för förnyelseväckelsens förmåga att, precis som pingstväckelsen tidigare, verka både enande och splittande inom den svenska kristenheten.⁴⁷⁶

⁴⁷³ *Dagen* 9/11 1950, "Väckelsens eld".

⁴⁷⁴ Se exempelvis *Dagen* 6/6 1951, "Den nya väckelsen är huvudämnet vid pingstfolkets stora konferens".

⁴⁷⁵ *Dagen* 18/12 1950, "Bikt och profetia".

⁴⁷⁶ Djurfeldt pekar på följande "väsentliga drag" i förnyelseväckelsen: Det var "en bekännelseväckelse där många gjorde upp med sin synd", "en trosväckelse", där "tron på tecken och under förnyades", en profetisk väckelse – framför allt genom de

Förnyelseväckelsens företrädare hade i väckelsens inledningsskede inte brutit med pingstväckelsen, utan ville stå i kontinuitet med denna. Niklasson hade trogen sin identitet framhållit: "Jag har inte ändrat mitt budskap efter miljön utan har framhållit samma budskap, var jag varit – hela sanningen om frälsning, vattendop, andedop, biblisk församling och Andens nådegåvor."⁴⁷⁷ Man hade med sig det som var centrum i läran, men samtidigt återkom tendensen att tona ner betydelsen av dessa läror: "Vi, som kallas pingstfolk, må ödmjukt tacka Gud för att denna eld är tänd ibland oss. Det kunde ha behagat Gud att använda någon annan ... Denna mäktiga Andens eld följer icke alltid renlärighetens linje, den kommer där fattigdomen är som störst."⁴⁷⁸ Nöd och ringhet var viktigare än renlärighet. Väckelsens grundsten var förmågan att ödmjuka sig och erkänna sina brister för att därefter ta emot det Gud gav. En präst i Svenska Kyrkan kunde bli gripen medan en pingstpastor förbigicks: "En pingstpredikant, som ej kan ödmjuka sig och böja sig är det värsta som finns. Där har vi det svåraste motståndet."⁴⁷⁹ Genom att man framhöll att Anden kunde verka även där pingströrelsens sanningar inte förkunnades, och genom att man satte förkrosselse- och bekännelseerfarenheten i centrum blev konsekvensen ofrånkomligen att de läror som traditionellt lett till konflikt tonades ner. Utan hänsyn till dessa såg Ljungquist och Niklasson det som sin uppgift att föra ut väckelsens eld till alla som önskade ta emot den, oavsett samfundstillhörighet.

budskap som såväl Birger Claesson som Birger Ohlsson frambar om den dom som hotade Sverige, om folket inte sökte Gud", "en *missionsväckelse*", "en stor evangelistväckelse" med många deltagare vid pingströrelsens bibelskolor hösten 1951 och "en *enhetsväckelse*", men förkunnelsen om enhet fick inte "samma gensvar" i de djupa leden av pingstvännen som betoningen på syndabekännelse, under och tecken, profetiska varningar, bön och fasta, evangelisation och mission. (Djurfeldt)

⁴⁷⁷ Niklasson 1951, s. 61.

⁴⁷⁸ *Dagen* 28/2 1950, "Eld över gränserna".

⁴⁷⁹ *Hemmets Vän* 5/10 1950, "Väckelsen". Detta tämligen hårda uttalande av Ljungquist torde varit kontroversiellt. Citatet är ett utdrag ur en stenograferad predikan i Örebro i september 1950. Ljungquist använde samma text i sin bok *När eld kommer lös*, men där var satsen något förändrad: "En pingstpredikant, som ej kan böja sig har det svåraste motståndet" (Ljungquist 1951, s. 14). Innebörden var inte längre att de var väckelsens motståndare, utan motståndet avsåg deras personliga möjligheter att komma in i väckelsen.

När Ljungquist och Niklasson gick utanför de lokala pingstförsamlingarna för att förnyelseväckelsens budskap skulle berika kristna i alla församlingar, verkade man i det som benämndes den universella församlingen, hela den allmänna kristenheten. Just som i pingstväckelsens inledningsskede minskade betydelsen av den enskildes lokala församlingsförankring i och med att betydelsen av de teologiska tvistefrågor som delade samfundet kom i skymundan. Genom att man delade samma erfarenhet kunde det som omtalades som en sann andlig enhet mellan medlemmar i olika samfund uppnås. Ljungquist var emot allianser, och förordade istället den andliga enheten, och pekade på vägen dit: "Om Guds folk kommer samman och börjar med att bekänna sina partisynder, sin bitterhet och aversion mot varandra, så försvinner spänningen – kärleken kommer istället."⁴⁸⁰

Hos Ragnar Ljungquist fanns redan före förnyelseväckelsens uppkomst ett visst enhetstänkande. Han kom från ett baptistiskt hem och hade hela sin tonårstid varit med i en baptistförsamling. Dessutom tillhörde hans syskon olika grenar av den protestantiska kyrkligheten. I Karlskoga hade han också upplevt ett samgående mellan pingstförsamlingen och den församling på orten som tillhörde Örebro Missionsförening. Samgåendet tycks ha fungerat bra, och Ljungquist framhöll den i sina memoarer som av avgörande vikt för väckelsens uppkomst.⁴⁸¹ Ragnar Ljungquist hade således före väckelsens utbrott en positiv erfarenhet av enhetsarbete. När väckelsen kom med sitt centrala budskap om förkrosselse och bekännelse, blev detta en drivkraft och ett instrument för enheten.

När gränsen mellan salig och osalig nu drogs mellan dem som fått ljus över rotsynden och de som inte fått det, fick det som följd att vissa försökte komma med i väckelsen genom krystade bekännelser.⁴⁸² Men när inte nöden var det som drev fram bekännelsen klingade det ofta falskt. Ett sådant agerande borde dock ha varit en varningslampa för väckelsens företrädare genom det utanförskap och kanske också mindervärdeskomplex det signalerade. Inte minst under 1900-talet har otaliga karismatiska rörelser med just tydliga yttre manifestationer uppkommit. Denna ursprungligen spontana erfarenhet har blivit normerande och kommer snart att ha ritualiserats: Den som inte

⁴⁸⁰ *Dagen* 28/2 1951, "Eld över gränserna".

⁴⁸¹ Ljungquist 1978, s. 65f.

⁴⁸² Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

faller, skrattar, talar i tungor, lovsjunger med lyfta händer, bekänner etc., anses inte andlig i jämförelse med dem som uppvisar dessa särmärken. Väckelser inom rörelser, kyrkor och samfund har alltid riskerat att klyva dessa i grupper som berörts respektive inte berörts av den nya väckelsen, med ömsesidigt större eller mindre förakt mellan grupperna som resultat. De starkt betonade yttre attributen ökar polemiken och distansen mellan de som är innanför och de som står utanför. De karismatiska markörerna riskerar att omöjliggöra gudstjänstgemenskap mellan grupperingarna, medan de befrämjar denna gemenskap inom gruppen av "väckelsetända". I de fall då det inslag som blivit den väckelsetända gruppens signum tas ur den gemensamma traditionen, dvs. förekom i någon mån även före den nya väckelsen, tonas detta inslag ofta ner helt inom den grupp som står utanför den nya väckelsen. Detta kan leda till att den ursprungliga traditionen, liksom det andliga livet, urvattnas. Inte sällan åtföljs en väckelse också av andra kännetecken, exempelvis sånger eller körer som markerar ideologisk tillhörighet. Så var även fallet i förnyelseväckelsen, där sången fick stort utrymme, och rapporter om väckelsens utbrott i *Dagen* ofta refererade de sånger som började sjungas i den församling som vunnits för väckelsen.⁴⁸³ På så sätt markerar gruppen ytterligare sin särart – till ökad gemenskap inom gruppen, men ytterligare distans till dem som står utanför. Konflikten lösning blir inte sällan att de "överandliga" och de "ljumma" går skilda vägar. Resultatet av denna tendens syns i den splittrade protestantiska kyrkligheten, där just den karismatiska traditionen intar en särställning i fråga om delning och nybildning.

⁴⁸³ Se exempelvis *Dagen* 18/1, 24/1, 29/1, 1/2, 4/2, 13/4 7/5 1951. Algot Niklasson samlade även ett antal väckelsesånger i ett sånghäfte som gavs ut på Förlaget Filadelfia 1951, *Vi sjunger alla med – sånger och körer för väckelsemöten samlade och utgivna av Algot Niklasson*. Bland de mer kända sångerna märks "Väckelsen är här", "Tala Gud" (med strofen "låt en altarglöd beröra mig") och "Jesus kär, gå ej förbi mig". Jfr Niklasson 1951, s. 79.

7. Kritiken mot förnyelseväckelsen

”– Och ibland så kunde jag tala med honom och säga ”Algot, nu är du i överkant”.

– Hur tog han det då?

– Han kunde bli tvärarg. Och sen kunde han bli tyst och sluta sig. Då sa jag: ”Nu ska du inte sluta dig, utan nu ska du vara öppen och så samtalar vi om detta. När du lugnat ner dig, när temperaturen har gått ner, då fortsätter vi tala om detta så att vi blir färdiga med det.”

– Var han temperamentsfull?

– Ja, det var han. Men härligt, härligt temperament!”⁴⁸⁴

Kritik av offentlig syndabekännelse

Förnyelseväckelsens främsta kännetecken var den offentliga syndabekännelsen, och det var också det drag som mötte störst tveksamhet. I oktober 1950 diskuterade man på Blekingeveckan fenomenet, och kom fram till att ”Man ska ha dörren öppen för bekännelsen, dock inte för vid.”⁴⁸⁵ Även Göteborgspastorn Harald Gustafsson berättade i mars 1951 att han till en början varit skeptisk till den offentliga syndabekännelsen, men att han accepterat den sedan han sett den i funktion.⁴⁸⁶ Efter att inledningsvis ha stått osäkra inför offentlig syndabekännelse förefaller det som att många pingstpastorer sedan tog ställning för, eller i alla fall tolererade, företeelsen, påverkade inte minst av de resultat de såg av väckelsen.

Kritiken mot den offentliga syndabekännelsen kan delas in i två typer: kritiken mot missbruk samt kritiken mot bruket som sådant. Reaktionerna mot missbruk rörde bland annat krystade bekännelser som inte föregicks av verklig förkrosselse,⁴⁸⁷ samt fall där bekännelserna användes för att antingen ställa sig in hos dem man omnämnde,⁴⁸⁸ eller som ett medel för att under teatralisk ånger framföra

⁴⁸⁴ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

⁴⁸⁵ *Dagen* 6/10 1950, ”Syndabekännelsen måste hållas inom Bibelns ram”.

⁴⁸⁶ *Evangelii Härold* 13/1951.

⁴⁸⁷ Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

⁴⁸⁸ *Dagen* 29/1 1951, insändare.

kritik mot dessa.⁴⁸⁹ Den offentliga bekännelsen hade till en början varit starkt beroende och framdriven av en erfarenhet av Guds helighet. När förnyelseväckelsens företrädare, inspirerade av den tidiga framgången, förde budskapet vidare, fanns alltid risken att appellerna snarare än Anden lockade åhörarna till botbänken. Ljungquist hade själv varnat för tendensen att enbart möten som innehöll bekännelser räknades som verkligt goda,⁴⁹⁰ men om förutsättningarna understundom var sådana, är det inte svårt att förstå att även vissa predikanter fick svårigheter att balansera på linjen mellan uppmaning och övertalning.⁴⁹¹ Erfarenheten löpte fara att rutiniseras och det initialt spontana agerandet att sättas i system. Väckelsens oerhörda framgång och de stora löften som gavs om frigörelse och kraft riskerade bidra till att somliga mekaniskt bekände i hopp om att få del i välsignalerna. Den offentliga bekännelsens ställning som enda väg in i väckelsen – en förkunnelse som för övrigt också ifrågasattes⁴⁹² – borde ökat risken för dylika bekännelser med inslag av beräkning. Den unge Elis Wallbergs anmärkning angående bekännelsen satte ljus på en annan, dock besläktad, tendens som kunde göra sig gällande i en väckelse där andlighet så konkret kunde manifesteras: "Trots faran att en 'rörelse' märkligt nog kan utveckla sig till en vana, *då det av somliga anses meriterande att ha något att bekänna* [min kursivering], tror jag att Gud fått utföra stora ting genom just denna väckelse."⁴⁹³

Bland de som vände sig mot offentlig bekännelse överhuvudtaget fanns norrmannen Martin Ski, vars bok *Syndabekännelse – men inför vem?* översattes till svenska och utgavs på Förlaget Filadelfia i början av 1951. Ski förordade syndabekännelse, men menade att den skulle ske enskilt. Även Lewi Pethrus var, som vi sett, negativt inställd till den offentliga syndabekännelsen, även om han inte verkade offentligt för att hindra den.⁴⁹⁴ I sin bok *Verklig väckelse*, som utkom i november

⁴⁸⁹ *Dagen* 6/8 1951, "Syndabekännelse men inför vem?".

⁴⁹⁰ Ljungquist 1951, s. 46.

⁴⁹¹ Jfr *Dagen* 27/7 1951, insändare. Se även *Evangelii Härold*, 52/1950, "Bind icke väckelsen!", där Knut Petersen varnade för att väckelsen skulle bindas till en specifik form, dvs. att alla skulle tvingas in i samma erfarenhet.

⁴⁹² Ski, Martin 1951, s. 34; *Dagen* 17/7 1951, insändare.

⁴⁹³ *Dagen* 2/8 1951, "Ungdomliga stöttrupper sätter spår där de går fram i väckelsearbetet".

⁴⁹⁴ Lewi Widlert skriver omkring den 1 mars 1951 att "Broder Pethrus framhåller dock ofta, att den offentliga bekännelsen är ej nödvändig om vi följer vad Guds ord lärar

1951, tog han dock en tydlig ställning mot fenomenet, och menade att den offentliga bekännelsen var "något som kommit från den katolska kyrkan ... Men i Guds ord talas det inte om något sådant."⁴⁹⁵ Istället skulle man bekänna enskilt inför Gud. Undantaget var vid kyrkotukten, då syndarens bekännelse och bön om förlåtelse skulle ske inför hela församlingen. I ett tidigt skede hade Skövdepastorn Harry Lindmark ställt sig som motståndare till fenomenet på grund av att "pingstväckelsens anseende neddrages utåt, så att folk förlorar förtroendet för oss."⁴⁹⁶ Uppfattningen att den offentliga syndabekännelsen inte var bibelenlig växte sig allt starkare i pingströrelsen, och då Pethrus tydligt tog avstånd från offentlig bekännelse hösten 1951 torde den uppfattningen ha blivit helt dominerande bland de etablerade pastorerna. På en evangelistvecka i november deklarerade man att "läran om syndabekännelsen och bikt bör följa Skriftens klara direktiv."⁴⁹⁷ Den offentliga bekännelsens roll inom pingströrelsen minskade kraftigt sedan förnyelseväckelsens företrädare efter "de klara linjernas predikantvecka" 1951 hamnat utanför pingströrelsen.

Kritik av domsförkunnelse och stränghet

Domsförkunnelse var ett återkommande inslag i predikningar inom pingströrelsen i allmänhet och i förnyelseväckelsen i synnerhet vid denna tid. Men det fanns de som menade att förnyelseväckelsens förkunnare stundtals gick till överdrift. Kristian Nielsén, pingstpastor och en av väckelsens pionjärer, kritiserade i flera artiklar vad han uppfattade som obalanserad domsförkunnelse: "Visst bör man låta folket få veta, att på synd följer dom, men man skrämmer inte folk till Gud."⁴⁹⁸ I sin artikel strax före 1951 års predikantvecka, anmärkte Erik Carlén på den dömande attityd han uppfattat hos väckelsens folk

om den saken. Men om djävulen hindrar samvetet att få ro, då är det bättre att göra rent hus med honom på en gång. Hans avsikt är att hindra friden och få oss på revvägar, men framträder vi offentligt så måste han ge vika, ty då Gud fått oss så ödmjuka, så måste djävulen fly" (Gäreskog 2008, s. 22).

⁴⁹⁵ Pethrus 1959, s. 250 (ur hans skrift *Verklig väckelse* 1951).

⁴⁹⁶ Brev från Harry Lindmark 27/11 1950, Lewi Pethrus arkiv. Se även *Dagen* 24/9 1951, insändare.

⁴⁹⁷ *Dagen* 3/11 1951, "Av vikt att rätt omsätta Guds kraft".

⁴⁹⁸ *Dagen* 4/9 1951, "Varningsrop i väckelsetid".

också mot de pingstvännen som känt reservation inför vissa delar av förnyelseväckelsens budskap.⁴⁹⁹

Domsförkunnelsen var ett centralt inslag i förnyelseväckelsens budskap, och Niklasson uppfattades av somliga som bitvis balanserande på gränsen för det tillbörliga. Flertalet övertramp i detta avseende var troligen delvis relaterade till trötthet och slitenhet. Pastor Bertil Olingdahl talar om hur en sträng förkunnelse generellt ofta är relaterat till trötthet, och menar att detta också varit fallet hos Niklasson.⁵⁰⁰ Niklasson upplevde att det akuta tidsläget krävde en outtröttlig verksamhet, och var mycket tveksam till vila och rekreation. Stundtals slets han emellertid ut så hårt att det blev nödvändigt.⁵⁰¹ Även Stanley Sjöberg kopplade samman tröttheten och strängheten: "Alla skulle ha honom, och han skulle vara med överallt. Och till slut blev han trött och sliten och tappade humöret vid några tillfällen och råkade säga för mycket med lite skärpa."⁵⁰² Utbrändheten parad med den temperamentsfullhet som fanns i Niklassons personlighet, samt kombinerad med det allvarsamma tidsläget och den inspiration han fick från Gamla Testamentets bitvis mycket skarpa profetgestalter utgjorde en del av bakgrunden till hans stränga förkunnelse.

Kritiken riktade in sig dels på överdrifter i stränghet, dels på att själva domsförkunnelsen fick för stort utrymme. I *Den Kristne – Trons kamp* såg Henry Axelsson i maj 1952 tillbaka på den gångna väckelsen och konstaterade: "Det måste vara fel, då domsförkunnelse får dominera i möte efter möte en hel mötesserie."⁵⁰³

⁴⁹⁹ *Dagen* 10/12 1951, "Väckelse". För ett uttalande som kan ha uppfattats så, se Niklasson 1951, s. 94: "Ofta, då en väckelse kommer säga dessa [religiösa] ledare nej. Det är ohyggligt men sant. O, du moderne farisé! Gud skall än en gång döma dig för ditt kritiska hjärtas hårdhet."

⁵⁰⁰ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

⁵⁰¹ Niklasson 1951, s. 18: "Tiden är kort, men just nu ha vi stora möjligheter att på en liten tid vinna tusentals själar för Gud i Norden och i andra delar av världen. Vi få inte sitta och slöa i religiös maklighet. Vi måste viga oss åt Gud, heluppgivet tjäna honom, och 'suga saften ur varje minut' i kamp för Jesus."

⁵⁰² Intervju med Stanley Sjöberg 2003.

⁵⁰³ Gäreskog 2003. Ur *Den Kristne – Trons kamp*, maj 1952, "Vad Gud vill lära oss".

Kritik av utpekande och profetia

Det stränga draget hos Algot Niklasson kom också igen i det profetiska utpekande av individer, något som var ett regelbundet inslag i hans mötesverksamhet. Det förekom att han i sin roll som profet "avslöjade" människor från estraden: "Han kunde säga att 'Du har syndat, och där är det så, och där är det så.'" ⁵⁰⁴ Inte minst en historia från Jönköping, där många menade att Niklasson felaktigt pekat ut en äldstebroder som syndare kom att förfölja honom, och omnämndes i flera intervjuer. ⁵⁰⁵ I december 1951 skrev bibellärare Rikard Fris en artikel i *Dagen* där han framhöll att ett personligt budskap skulle "frambäras enskilt till den det gäller, om det är fråga om någon synd." ⁵⁰⁶

Mot bakgrund av profetiorna, både dem som riktades till enskilda och dem som avsåg en vidare krets, diskuterade man även inom pingströrelsen prövandet av profetior. Den bibeltext som utgjorde utgångspunkt var 1 Thess. 5:19-20: "Förakten icke profetiskt tal, men pröven allt, behållen, vad gott är". Här, menade flera, hade man brustit och inte med tillräcklig noggrannhet prövat och bedömt profetior. ⁵⁰⁷

Niklasson beskrev som vi sett stundtals sig själv och sitt budskap med gammaltestamentliga metaforer. Det är möjligt att han inspirerats så starkt av Gamla Testamentets kontext att han ibland ställde sig tveksam till att hans budskap prövades. De bibelläsande pingstvännerna kunde i Nya Testamentet notera en undervisning om den profetiska gåvans tillgänglighet för alla kristna, och även uppmaningar att pröva varje enskilt budskap, men i Gamla Testamentet återfinns snarare en åtskillnad mellan falska och sanna profeter, där de rätttroga profeternas budskap genomgående presenteras som riktigt. ⁵⁰⁸ I sin artikel i *Dagen* i december 1951 gav bibellärare Rikard Fris redskap för att även mot en nytestamentlig bakgrund förfäktade den fulländade

⁵⁰⁴ Intervju med Bo Hörnberg 2003. Citatets fortsättning kan också förtjänas att återges för att komplettera bilden: "Å andra sidan, minuten efter så kunde han vara full av barmhärtighet och uppräta människor."

⁵⁰⁵ Intervju med Bo Hörnberg 2003; intervju med Holger Sjögreen 2003. Se även Ivar Lundgrens intervju med Georg Gustafsson 1971.

⁵⁰⁶ *Dagen* 20/12 1951, "En nödvändig nådegåva".

⁵⁰⁷ Exempelvis *Dagen* 28/5 1951, "Helbrägdagörelserna ämne på Nässjöveckan" och 10/12 1951, "En nödvändig nådegåva".

⁵⁰⁸ Jfr 1 Kor. 14:31-32, 5 Mos. 18:20-22, Jer. 14:13-15.

profetens fullkomlighet: "Gåvan att skilja mellan andar ligger mycket nära den profetiska gåvan. Frågan är om den icke alltid förefinnes hos en verklig profet dvs en person hos vilken den profetiska gåvan nått sin fulländning."⁵⁰⁹ Med andra ord ansågs en fullkomlig profet själv kunna diskriminera mellan sanna och falska budskap i sin egen profetiska verksamhet. Om denna undervisning varit spridd i pingströrelsen är det möjligt att Niklasson inspirerats även av denna. Det bör dock tilläggas att bevisen för att Niklasson verkligen ställde sig tveksam till att hans profetior prövades och ifrågasattes inte är överväldigande,⁵¹⁰ men ovanstående kan också ge en förklaring till hur Niklasson kunde, och vågade, framföra så specifika profetior offentligt, och hur han också kunde göra det till enskilda. Uppfattningen att de budskap han kände sig nödgad att förmedla verkligen var Guds röst i och genom honom torde gett honom en stark tilltro till dessa. Kanske såg han också det inre tilltalet som en uppmaning att genast tala, varför även tillrättavisande och personliga budskap kom att framföras offentligt.

Bland dem som inspirerades av förnyelseväckelsen förekom sådant som uppfattades som överdrifter och osundheter, exempelvis i en ungdomsskara i den församling där Bertil Carlsson var pastor:

Men det spårade ur, så ungdomarna de blev brända. Det hade varit profetia om att den skulle gifta sig med den, och en annan skulle bli missionär. Och så visade det sig att det här höll inte. En del blev skilda sen, och det höll inte.⁵¹¹

Kritik av helbrägdagörelse

Det profetiska utpekandet var också nära knutet till helbrägdagörelsen. I linje med den inspiration han fått från amerikanska helandeförkunnare pekade Niklasson ut människor, nämnde deras sjukdom, bad för dem och förklarade dem botade.⁵¹² Pingstpionjären Kristian Nielsén hörde till dem som kraftigt ifrågasatte denna metod och den lära som han menade låg bakom. Nielsén kritiserade systemet där sjuka togs upp på scenen och pressades att avge trosvissa bekännelser

⁵⁰⁹ *Dagen* 20/12 1951, "En nödvändig nådegåva".

⁵¹⁰ Dock pekar Bo Hörnberg på en sådan attityd hos Niklasson. (Intervju med Bo Hörnberg 2003)

⁵¹¹ Intervju med Bertil Carlsson 2003.

⁵¹² Se exempelvis *Dagen* 26/7 1951, "Mäktig helbrägdagörelsekraft över konferensen på Gärdet".

inför förebedjaren. Han menade att det var ett hänsynslöst och obiblskt exercerande med de sjuka.⁵¹³ Han anmärkte även på de stora löften som förebedjarna gav de sjuka:

Ungefär så här går det till: En sjuk person pekas ut och genom uppenbarelse och det profetiska budskapet som förebedjaren säger sig ha fått, blir hon genast friskförklarad ... Helhjärtat accepterar [den sjuke] friskförklaringen, vare sig hon upplevt den eller ej. Det går något så när för henne så länge hon lever i det överhettade känslotillståndet; men när detta tillstånd slutar och hon nödgas se verkligheten i vitögat och säga till sig själv (vad som tyvärr i allmänhet är fallet): "Jag har ju inte upplevt friskförklaringen". Sedan upplever hon en våldsam konflikt; hon kastas in i en ohygglig själsstrid.⁵¹⁴

I en diskussion på Nässjöveckan framfördes liknande synpunkter.⁵¹⁵

Nielsén kopplade samman metoden och läran,⁵¹⁶ vilket jag uppfattar som en riktig iakttagelse: bakom de trosvisa löfterna låg, som tidigare framhållits, förkunnelsen om troshelande. Även denna kritiserade Nielsén skarpt, och menade att den ursäkt som helbrägdagörare lade fram då helandet uteblev – att den sjukes tro inte var stark nog – var "grotesk".⁵¹⁷ Även på Nässjöveckan fördes diskussionen, och man poängterade "de ofrånkomliga faktorerna i samband med helbrägdagörelsen, såsom Guds tid, sjukdom som fostrar, o. s. v."⁵¹⁸ Här förespråkades alltså en "uppblandning" av trons betydelse för helbrägdagörelsen med andra faktorer, den förkunnelse som traditionellt karakteriserat huvudfåran inom den svenska pingströrelsen. De som kritiserade läran om troshelanden anmärkte samtidigt på de stora löfterna om hälsa som många förebedjare inom bl.a. förnyelseväckelsen och helandeväckelsen gav de sjuka innan man sett helandet ske.⁵¹⁹

I oktober 1951 förkunnade pastor Aron Andersson i Malmö att sjukdom och besättelse inte var samma sak. Egentligen är det faktum att *Dagen* refererade denna lokala tilldragelse lika intressant som predikan i sig,⁵²⁰ vilket också kan sägas om det stora utrymme som

⁵¹³ *Dagen* 5/10 1951, "Profetia och bön för sjuka".

⁵¹⁴ *Dagen* 24/10 1951, insändare.

⁵¹⁵ *Dagen* 28/9 1951, "Helbrägdagörelserna ämne på Nässjöveckan".

⁵¹⁶ Se *Dagen* 24/10 1951, insändare.

⁵¹⁷ *Dagen* 5/10 1951, "Profetia och bön för sjuka".

⁵¹⁸ *Dagen* 28/9 1951, "Helbrägdagörelserna ämne på Nässjöveckan".

⁵¹⁹ Se även *Dagen* 5/10 1951, insändare.

⁵²⁰ *Dagen* 27/10 1951, "Sjukdom – besättelse inte samma sak".

bereddes för Nielséns kritik. Även Nielsén ifrågasatte undervisningen om sjukdomsandar. Ur *Svenska Posten* hämtade *Dagen* ett pressklipp där Nielsén citerades enligt följande: "Att tala om onda andar, som måste drivas ut när någon blivit sjuk är rena galenskapen, tillika oskriftenligt."⁵²¹ När Nielsén ifrågasattes,⁵²² förtydligade han sig i en insändare i slutet av oktober: "Vad jag går emot är den idé, som har lancerats och som skapat mycket virrvarr och ökat sjuka människors lidande, att när en kristen begär förbön för kroppen, så skall onda andar drivas ut."⁵²³ I det pressklipp som *Dagen* tagit ur *Svenska Posten* hade Nielsén även framhållit att det inte var någon synd att bli sjuk, ett uttalande som kan ställas emot Algot Niklassons undervisning i *Guds eld över Jönköping*: "Det är många bidragande orsaker som gör att en människa blir sjuk. I de flesta fall på grund av synd, särskilt olydnadssynder och orenhetssynder. Tvivel på Gud ger rika tillfällen för sjukdomsandar."⁵²⁴ Nielsén hade även anmärkt på dem som för-ringade läkarvård, något som kan sättas i samband med de uppgifter som fanns, att Niklasson under Nyhemskonferensen 1951 uttalat sig negativt om just denna.⁵²⁵

Anklagelser om svärmiska tendenser

Den svenska pingströrelsen kom tidigt att betraktas som svärmisk och överandlig, men som Sahlberg konstaterar var avgränsningen mot dem man själv uppfattade som fanatiker en viktig del i rörelsens konsolideringsprocess.⁵²⁶ I sina memoarer skriver Pethrus: "Pingstväckelsen har icke varit en fanatikernas rörelse, men fanatikerna har följt den som skuggan och varit en av de faror, som den ständigt har haft att kämpa med."⁵²⁷ Gentemot överandliga tendenser framhöll Pethrus bibelordet, för att den subjektiva erfarenheten inte skulle vara konstituerande, utan brytas mot något konstant. Samtidigt såg Pethrus ett visst mått av svärmeri som ett sundhetstecken, en indikator på att

⁵²¹ *Dagen* 17/10 1951, pressklipp.

⁵²² *Dagen* 26/10 1951, insändare.

⁵²³ *Dagen* 30/10 1951, insändare. Nielsén menade att en kristen inte kunde vara demonbesatt.

⁵²⁴ Johansson, s. 29.

⁵²⁵ Intervju med Olof Djurfeldt 2003.

⁵²⁶ Sahlberg, s. 55ff.

⁵²⁷ Pethrus 1954, s. 83.

församlingen var varm. Detta är den balansgång pingströrelsen och inte minst Lewi Pethrus ständigt har försökt gå, att bevaras "brinnande i Anden" utan att hamna i extremism och fanatism.⁵²⁸ Gränsen kunde ibland synas vag och otydlig, inte minst för utomstående.

Under förnyelseväckelsens inledningsskede hade många pastorer varit uppmärksamma på de risker för överdrifter man menade att den innebar, men likväl accepterat väckelsen. Under hösten 1951 verkade dock känslan av att väckelsen var på väg ur de sunda gängorna ha tagit över, och anklagelser om andlig osundhet och fanatism började framföras. Enligt ett referat i *Dagen* hade en pastor på Västmanlandsveckan påvisat "att vedersakaren [djävulen] försöker komma all väckelse till livs genom att göra väckelsens bärare onyktra och besinningslösa. Talaren framhöll som radikalmedel mot andlig onykterhet att hålla sig till det fasta Ordet."⁵²⁹ I en insändare i oktober konstaterade en skribent som visserligen var mycket tacksam till den förnyelse som varit att "i sådana här tider vill gärna en hel del själiska och mänskliga företeelser följa med och rent obibliska saker."⁵³⁰

Det kritikerna konkret tog fasta på var främst de karismatiska manifestationerna, där många tycks ha menat att överdrifter förekom. På Nässjöveckan

drog [pastor Georg Gustafsson] en lans mot all onykterhet på detta område och underströk på sitt kraftfulla sätt vad Ordet föreskriver. – På höga deklamationer följer höga skatter och det viktigaste är inte att människor ser när undret sker, utan att ett verkligt gudomligt ingripande skett, sade han.⁵³¹

Gustafssons kritik tycks ha avsett både de stora löftena, samt i viss mån också metoderna och den sensationsliknande uppmärksamhet helbrägdagörelserna fått.

⁵²⁸ Pethrus beskrev sin självförståelse och roll med följande bild: "När bönderna i min barndom körde vatten i tunnor lade de en plankbit eller ett kryss i tunnan. Då skvalpade inte vattnet över. Själv är jag i väckelsen vad det där krysset är i vattentunnan. Jag är med helt i väckelsen men min uppgift är att dämpa dess ofta våldsamma yttringar." Citerat i Möllerfors, s. 33.

⁵²⁹ *Dagen* 26/9 1951, "Heligt allvar över Västmanlandsveckan".

⁵³⁰ *Dagen* 29/9 1951, insändare. Notera att orden "själisk" (ibland "mänsklig") och "överandlig" ("svärmisk"), som egentligen är varandras motsatser, kunde användas som synonymer på samma företeelse när det gällde bedömningar av företeelser i den andliga världen. Som två extremiteter som möttes där cirkeln slöts.

⁵³¹ *Dagen* 28/9 1951, "Helbrägdagörelserna ämne på Nässjöveckan".

Niklassons påstådda negativa uttalande mot att som troende söka läkare kan ha varit en konkret anklagelsepunkt mot honom när det gällde beskyllningar för fanatism. Negativa uttalanden kring sjukvården var något som pingströrelsen anklagades för under de tidiga åren, men redan 1926 hade Pethrus vänt sig emot en sådan förkunnelse i sin bok *Pingstväckelsen och gudomlig helbrägdagörelse*, där han också framhöll det okloka i att experimentera på ett sådant område.⁵³² I sin bok gav han också flera exempel på bibliska karaktärer som fått erfara sjukdom, exempelvis Paulus och Job, varpå han framhöll andra orsaker än synden och otron som orsaker till sjukdom – dock förnekade han inte att dessa faktorer i flera fall kunde vara orsaker.

Niklasson var som sagt inte ensam i sin förkunnelse om tros-helande och sjukdomsandar. Den hade introducerats av de amerikanska helandeförkunnarna och svensk-amerikanen Joseph Mattsson-Boze, och enligt Bertil Olingdahl var bruket att driva ut sjukdoms-andar allmänt spritt vid den här tiden. Det är mot den bakgrunden intressant att fundera över varför förnyelseväckelsens företrädare fick klä skott för kritiken mot dessa "överdrifter", när de egentligen endast upprepade vad de lärt av Freeman och Branham, vilka gick fria från offentlig kritik ifrån den svenska pingströrelsen. Kritiken mot Freemans möten hade varit omfattande från pressens sida, medan Pethrus hade försvarat och legitimerat företeelserna och pingströrelsen slutit upp bakom honom. Jag har tidigare karakteriserat pastorerna Alvar Blomgren, Harald Gustafsson och Georg Gustafsson som något skeptiska. I en artikel i maj 1950 i *Den Kristne – Trons Kamp* hade dessutom redaktör Willy Hagström ifrågasatt tendenser i Joseph Mattsson-Bozes bok *Tro som förflyttar berg*.⁵³³ Det fanns en tveksamhet, men den manifesterades av flera skäl inte som offentlig kritik mot de amerikanska förkunnarna. Ett uppenbart skäl var givetvis mediastormen; den som kritiserade Freeman fick oheliga allianspartners i den profana pressen. Ett annat var att Pethrus hade försvarat tendensen, vilket innebar att den som kritiserade dessutom skulle ställa sig i opposition till rörelsens ledare. Vidare var de amerikanska förkunnarna dels gäster, vilket borgade för att de bemöttes med en viss respekt, dels superstjärnor inom den internationella pingstväckelsen, vilket kan ha orsakat viss

⁵³² Pethrus 1958b, s. 150.

⁵³³ Djurfeldt. Exakt vad Hagström ifrågasatte framgår inte hos Djurfeldt, men det intressanta i sammanhanget är att de nymodigheter som framfördes faktiskt möttes av en viss tveksamhet.

underdånighet inför dem. Det faktum att de var gäster innebar också att de snart skulle lämna landet, varför inget akut behov av att ta i tu med just deras förkunnelse förelåg. Slutligen stod många inom pingströrelsen vid den här tiden utan större erfarenhet av förkunnelse som denna, och när den tycktes åtföljas av mirakler och fulla kyrkor blev den svår att säga emot. Bertil Olingdahl beskriver situationen med följande ord: "Vi var som pingstväckelse då ännu mer naiva och öppna för det här. Vi var oskuld, rena oskulder. Det var en sådan längtan och det fanns en så stark förväntan ..." ⁵³⁴

Drygt ett år efter William Freemans besök gällde många av dessa faktorer inte längre. Niklasson och den gudomliga helbrägdagörelsen stod inte under samma bevakning i pressen som tidigare Freeman, man hade inom pingströrelsen fått mer tid att studera denna och dess orsaker och verkningar, och man hade nu förkunnelsen på sin egen bakgård. När den svenska pingströrelsen gjorde upp med vissa av de tendenser som kommit med Freeman och Branham kom några svenska förkunnare av denna lära och metod i kläm. Den som främst fick ta emot förstucken kritik för det som uppfattades som osundheter var Algot Niklasson. I realiteten hade Freeman och Branham såväl som Niklasson, åren 1950–51 rört sig vid sidan om vad som kunde betraktas som pingströrelsens traditionella huvudfåra i denna fråga. I den pragmatism som kännetecknade Pethrus och hela den här tidens pingströrelse hade det accepterats så länge som de åtföljdes av väckelse, men när också denna tycktes ha avstannat fick kritiken ökat utrymme. Detta innebar inte att förkunnelsen om troshelande helt övergavs inom alla delar av pingströrelsen, exempelvis hade *Evangelii Härold* i november 1951 ett temanummer om gudomlig helbrägdagörelse, där Herbert Gustavson publicerade ett långt bibelstudium som var tydligt präglat av läran om troshelande. ⁵³⁵ Pingströrelsen var inte helt enhetlig i frågan, men generellt tog man avstånd från ett mer extremt praktiserande av läran, och dessutom balanserades undervisningen även upp av kritiska röster, såsom Nielséns.

⁵³⁴ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

⁵³⁵ *Evangelii Härold* 44/1951, "Han bar våra krankheter". I sin artikel säger Gustavson bland annat: "Men otron utesluter inte bara reningen i Lammets blod, den stänger ock vägen för helbrägdagörelse." Avgörande för att karakterisera artikeln som företrädande läran om troshelande är att ingen alternativ orsak till sjukdomen förutom otro anges.

Som konstaterat beskrev Niklasson ibland sig själv som Guds språkrör.⁵³⁶ I sin bok *Väckelsen är här* skriver han dessutom att gudomliga underverk var ett bevis på att tjänaren handlade på Guds order.⁵³⁷ Den tidiga pingströrelsen hade tagit avstånd från läran om profetian som ett absolut tillförlitligt tecken på Guds ledning. Det förefaller inte otroligt att Niklasson i sin förkunnelse och sina profetior ansågs komma nära denna tendens. En av sina kritiska artiklar inledde Kristian Nielsén med en jämförelse med hur det var i pingstväckelsens begynnelse: "Självgjorda profeter och profetissor trädde fram här och var. De uppträdde med den för dem så typiska, köttsliga frimodigheten och duperade en hel del enfaldigt folk med sitt profeterande."⁵³⁸

1951 års predikantvecka sammanfattades i *Dagen* som "De klara linjernas vecka". Meningen till trohet mot bibelns sanningar blev dess huvudtema.⁵³⁹ I sin ledare publicerad dagen efter veckans avslutning konstaterade Pethrus:

Men andlig väckelse har inte endast sina yttre motståndare att frukta. De farligaste fienderna är i allmänhet de som man får räkna med inom de egna leden. En av dessa – överandligheten var också på tal i dessa dagar ... Denna motståndare ger sig helt naturligt till känna i en sådan andeutgjutelse som vi upplevt det senaste året.⁵⁴⁰

Kritik av bristen på evangelisation

Relaterade till anklagelserna om svärmiska tendenser var kommentarerna kring bristen på utåtriktad evangelisation i förnyelseväckelsen. På en regional predikantvecka hade en pastor citerat Lewi Pethrus ord: "När Gud välsignar skapas en anda av expansion. Då är det fråga om vad man använder denna anda till. Går kraften ut till rop och saliga känslor eller till själavinnande?"⁵⁴¹ Samma anmärkning hade Ragnar Ljungquist själv framfört i väckelsens inledningsskede.⁵⁴² Lewi

⁵³⁶ Niklasson 1951, s. 150.

⁵³⁷ Niklasson 1951, s. 110. Exemplet är Elia på berget Karmel, men tillämpas generellt: "[Det bevisades att] det var på Guds order, Elia hade handlat. Detta bevisas alltid, då Gud gör under."

⁵³⁸ *Dagen* 5/10 1951, "Profetia och bön för sjuka".

⁵³⁹ *Dagen* 15/12 1951, "1951 års predikantvecka de klara linjernas vecka".

⁵⁴⁰ *Dagen* 15/12 1951, "Pingstpredikanternas riksstämma".

⁵⁴¹ *Dagen* 12/10 1951, "Predikantveckorna manar till kraftig andlig expansion".

⁵⁴² Ljungquist 1978, s. 46.

Pethrus varnade personligen i en ledare under hösten för denna tendens, och menade att det alltid i väckelsetider fanns en fara att "man går upp i höga, andliga erfarenheter, så att själars frälsning blir en underordnad sak."⁵⁴³ Annars hade Pethrus under hela året undvikit att kritisera och påminna om att väckelsen måste föras ut, och när andra gjorde det balanserade han istället deras kritik genom att poängtera att varje verklig väckelse börjat bland de kristna själva.⁵⁴⁴ Bertil Olingdahl beskriver förnyelseväckelsens förkunnelse som mycket tung och inåtvänd och främst riktad till de kristna: "Och utifrån det då skulle de andra bli så gripna att de blev frälsta."⁵⁴⁵

Genom den påtagliga helgelseförkunnelsen, som hade de redan troende som en tydlig adressat, fick möjligen förnyelseväckelsen bitvis ett introvert drag. När Harald Gustafsson såg tillbaka på väckelseåren sammanfattade han: "Vi hade hållit på månad efter månad och hela tiden skulle vi rena oss och helga oss och så vidare. Men jag är rädd för att trots att vi bad till Gud med så många människor, blev väckelsen ändå för subjektiv."⁵⁴⁶ Just tendensen till "överdriven kvietism" och "för mycket sysslande med sig själv" hade Lewi Pethrus vid upprepade tillfällen inom pingströrelsen varnat för angående Emil Gustafsson.⁵⁴⁷ Även om det inte finns belagt att Pethrus riktade denna kritik mot förnyelseväckelsen visar dessa diskussioner hur starkt den svenska pingströrelsen var genomsyrad av detta praktiska och på många sätt jordnära tänkande, där själavinnandet sattes i högsätet, och alla övriga företeelser saknade värde om de inte bidrog till detta högre syfte.⁵⁴⁸

Samtidigt finns andra vittnesbörd om hur väckelsen gjorde att det allmänna prästadömet började fungera, och vanliga församlingsmedlemmar på ett nytt sätt började engagera sig i själavinnande. Stanley Sjöberg berättar: "Det förlöstes ju en väldig iver att vinna människor för Gud. Vi sysslade med gatuevangelisation och traktat-

⁵⁴³ *Dagen* 29/9 1951, "Vägen till väckelse".

⁵⁴⁴ Jfr Pethrus 1959, s. 185ff (ur hans skrift *Verklig väckelse* 1951). *Dagen* 29/3 1951, "Väckelse bland de troende".

⁵⁴⁵ Intervju med Bertil Olingdahl 2003.

⁵⁴⁶ Gustafsson, s. 99.

⁵⁴⁷ Eldebo, s. 162 not 277.

⁵⁴⁸ För en beskrivning av denna teologi hos Pethrus, se Carlsson 1990, s. 83ff (särskilt s. 85).

spridning. Det var en enorm hänförelse att vara ute."⁵⁴⁹ Troligen var det helgelseförkunnelsen i kombination med att väckelsen aldrig fick det fullständiga genombrott utanför kyrkorna som man hade hoppats, som gjorde att de som gripits av förnyelseväckelsen kom att kritiseras för att heller inte i tillräcklig grad ha verkat för detta genombrott.

Kritik av personkult

Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist förknippades tidigt mycket starkt med förnyelseväckelsen som spreds över landet. Detta föranledde flera att påpeka att väckelsen inte skulle kopplas till några särskilda individer, och därmed bindas till dessa, utan att den skulle vara fri.⁵⁵⁰ Den kritik som framkom härvidlag var inte riktad direkt mot förnyelseväckelsen och dess företrädare, utan snarare mot hur de behandlades. Niklassons besök till orter och församlingar slogs ofta upp stort genom affischer och annonser, vilket ledde till kritik mot överdriven reklam.⁵⁵¹ På evangelistveckan i Karlstad hösten 1951 slogs det fast att "det inte får finnas någon s.k. stjärnkult",⁵⁵² och en insändare samma höst talade om hur man "I den religiösa tidningspressen, i böcker och man och man emellan upphöjer man en sådan ["redskapet"] till skyarna. Ja, det är fara värt att man smått förgudar honom, men det är farligt att röva äran från Gud."⁵⁵³ I sin artikel i december 1951 uttryckte Erik Carlén samma farhågor:

Det har blivit några få dragplåster, specialister på väckelse och andliga gåvor. Dessa har man satt all tillit till och inte haft tro för väckelse annat än genom dessa ... De stackars bröder som på detta sätt kommit i ropet har blivit utsatta för en uppmärksamhet som är betänkligt lik den dyrkan idrottsstjärnor och filmdivor brukar få av världens barn.⁵⁵⁴

⁵⁴⁹ Intervju med Stanley Sjöberg 2003. Sjöberg var en av många som gick ut som evangelist efter sin upplevelse av förnyelseväckelsen. Även Bo Hörnberg framhöll den evangelisationsiver som han uppfattade följde i förnyelseväckelsens spår. (Intervju med Bo Hörnberg 2003)

⁵⁵⁰ *Evangelii Härold*, 52/1950, "Bind icke väckelsen!". Jfr också *Dagen* 13/11 1950, "Väckelsens eld brinner i de svenska bygderna", där det framhävs starkt att väckelsen inte är knuten till en person utan är Andens verk.

⁵⁵¹ *Evangelii Härold* 52/1950, "Bind icke väckelsen!"; *Dagen* 29/10 1951, insändare.

⁵⁵² *Dagen* 12/10 1951, "Predikantveckorna manar till kraftig andlig expansion".

⁵⁵³ *Dagen* 29/10 1951, insändare.

⁵⁵⁴ *Dagen* 10/12 1951, "Väckelse".

I *Dagen* dök under hösten 1951 en relaterad diskussion med temat "Original eller kopia" upp på insändarsidorna. Skarpsynta mötesdeltagare hade börjat upptäcka att inte bara den förkunnelse Niklasson stod för, utan även hans personliga stil började sprida sig till andra, inte minst unga, predikanter: "Som han går går dessa, som han i nya tungor talar engelsk och finsk dialekt gör dessa, som han i väckelsemötena kan låta blicken vila bland åhörarna en längre stund för att söka Andens ledning gör dessa o. s. v."⁵⁵⁵ Olof Djurfeldt bekräftar intrycket: "Det var ju en väldig magnetism över den här mannen. Klangen i stämman. Och många tenderade att imitera honom givetvis, det kanske vi gjorde lite var och en. Det blir ju lätt så."⁵⁵⁶

Denna kritik var inte riktad direkt mot Niklasson, utan snarare mot dem som stod runt omkring och beundrade honom, även om insändarna i ämnet ofta andades en viss skepsis inför de företeelser som imiterades. Men det förekom också mer direkta anklagelser om högmod och arrogans åter med udden, om än inte klart utsagt, riktad mot väckelsens representanter. På ett samtalsmöte i Södermalmskyrkan varnade en äldre pastor "unga evangelister för att fälla hårda och självsäkra domar över de äldre, som varit med i Guds verk en längre tid."⁵⁵⁷ Det fanns hos Niklasson och Ljungquist, och säkert hos andra som upplevt sig förändrade av förnyelseväckelsen, en självsäkerhet och framåtanda i förkunnelsen som ibland kunde komma till uttryck i negativa uttalanden mot den etablerade predikantkåren. De som berörts av väckelsen kunde inte riktigt hantera att andra inte följde med i deras tempo. Ljungquist hade talat om predikanterna som de största motståndarna till väckelsen,⁵⁵⁸ och även Niklasson kunde till och med i skrift uttrycka sig i ordalag som säkerligen kunde uppfattas som förklenande, inte minst när de kom från en 23-åring.⁵⁵⁹

Kristian Nielsén kopplade denna i hans ögon överlägsna attityd till högmod: "En annan fara som hotar i besökelsestider, är 'högfärdslater'

⁵⁵⁵ *Dagen* 5/10 1951, insändare. Se även bl.a. 11/10, 13/10, 16/10, 17/10 1951.

⁵⁵⁶ Intervju med Olof Djurfeldt 2003.

⁵⁵⁷ *Dagen* 30/3 1951, "Stockholmsdebatt i väckelsefrågor".

⁵⁵⁸ *Hemmets Vän* 5/10 1950, "Väckelsen".

⁵⁵⁹ Exempelvis Niklasson 1951, s. 93: "Många av vår tids predikanter äro inte heller så noga. De komma ofta sent till mötena. Då de predika, ta de både nu och då en gammal text och fråga ej alls Gud om ledning. För sin maklighets skull göra de detta. De behöva då ej förbereda sig. Det går av gammal vana. Hemska faktum! Förbannelsen vilar över dem!" Se även s. 17, 37, 94, 111, 120f.

parade med överord. Sådant visar sig alltid i form av skramlande, föraktfulla, skrattretande fraser mot någon eller några man ogillar.”⁵⁶⁰ I samma artikel varnade han för ”jag-tonen” som kunde göra sig gällande i väckelsetider. Dessa reaktioner väcktes inte minst av Niklassons utpekande av människor som syndare. Bo Hörnberg, som var en av Niklassons vänner, berättar om sin egen och andras reaktioner vid ett sådant tillfälle: ”Jag minns att jag reagerade och tänkte: 'Nu är du stöddig' ... Och de andra pastorerna reagerade väldigt starkt mot honom, och sa: 'Nu är du fel, nu är du högfärdig och nu är du för stor.’”⁵⁶¹

Myntets andra sida av denna kritik är den fara som Lewi Pethrus tycks ha anat när den mycket unge Niklasson i slutet av 1950 framstod som svaret på långa tiders böner om väckelse: ”När Gud använder andra, skall vi [äldre predikanter] vara tysta och tacksamma. Vi skall inte knota på de andra eller vara avundsjuka, för att Gud använder dem.”⁵⁶² Det är givetvis svårt att verifiera en sak som avundsjuka i källmaterialet, men det är uppenbart att risken för tendenser till detta framkommer när någon så ung blir så extremt uppmärksam och upphöjd, och dessutom uttrycker sig så kontroversiellt. Bo Hörnberg säger:

Avund var det i alla fall. Över att Gud använde honom. ”Varför använder inte Gud mig?” eller ”Gud använder mig lika mycket som honom, och det är inget märkvärdigt med honom.” Men det var det, Algot var speciellt utrustad för den tiden.⁵⁶³

Kritik av splittring och partibildning

Väckelsens tydliga initiationsrit i form av den offentliga bekännelsen, vilken för de berörda också ofta innebar en djup andlig erfarenhet, riskerade att dela pingströrelsen i två grupper: de som gjort upplevelsen och de som inte gjort den. ”Här ligger även en speciell frestelse att få fram en egen, en speciell väckelse genom att överbetona någon sanning. Härigenom kan väckelsen [dvs. pingstväckelsen] utsättas för

⁵⁶⁰ *Dagen* 11/7 1951, ”När Gud besöker sitt folk”. Se även *Dagen* 9/4 1951, ”Varningsrop i väckelsetid”.

⁵⁶¹ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

⁵⁶² Pethrus 1959 (ur hans skrift *Verklig väckelse* 1951). Texten är det tal Pethrus höll på predikantveckan 1950 efter Niklassons stora genombrott.

⁵⁶³ Intervju med Bo Hörnberg 2003. Jfr även *Dagen* 16/10 1951, insändare.

splittring.”⁵⁶⁴, skrev Erik Carlén i *Dagen* i december, och talade öppet om stridigheter i förnyelseväckelsens spår. En insändare i juli 1951 beskrev det som kärlekslöst att påstå att den som inte bekände inte hade öppnat sig för väckelsen, och i sin tillbakablickande artikel i *Den Kristne – Trons Kamp* i maj 1952 skrev Henry Axelsson: ”Det måste vara fel, då det blir svårare än det var förut för en person att samarbeta med bröder och församlingar sedan personen i fråga upplevt ett möte med Gud.”⁵⁶⁵ Dessa uttalanden är tecken på att det i väckelsens kölvatten uppkom stridigheter och partibildningar i församlingarna, mellan enskilda och grupper som berörts av väckelsen och de som inte kommit in i densamma. För församlingen i Jönköping, där väckelsen tidigt fått ett starkt fäste, kännetecknades det resterande 50-talet av slitningar mellan dessa grupperingar.⁵⁶⁶

Frågan om väckelsen var ny eller gammal var relaterad till splittlingsproblemen. De som bestred att väckelsen skulle vara ny menade att den enbart var en förnyelse av det som kommit fyrtio år tidigare. Lewi Pethrus tog inte tydlig ställning för någon sida, men i sin iver att bevara väckelsens goda sidor inom pingströrelsen påpekade han i *Verklig väckelse* att ett andra, fördjupande möte med Gud hörde till otaliga av de bibliska föredömenas livsväg, och att denna andra erfarenhet dessutom ofta var en upplevelse av rening.⁵⁶⁷

Kritik av enhetstanken

Ragnar Ljungquists påstående att Gud kunde ha sänt sin väckelse genom ett annat samfund borde ha varit ett chockerande påstående för flertalet pingstpredikanter. Pingströrelsen av årgång 1950 hade ett starkt självförtroende och en syn på sig själv som den kristna grupp som hade fått mest ljus över de bibliska uppenbarelserna. Förkunnelsen om enhet och gemenskap upplevdes från många håll som ett riskabelt utsuddande av gränserna och kompromissande med sanningen. Kristian Nielsén betonade att det inte var en brist på gudomlig kärlek eller ett tecken på att man var en partimänniska att man höll

⁵⁶⁴ *Dagen* 10/12 1951, "Väckelse". "Väckelsen" i bestämd form, den som kan splittas, torde avse pingstväckelsen.

⁵⁶⁵ Citerat i Gäreskog 2003.

⁵⁶⁶ E-brev från Nils-Eije Ståvare till författaren 2003.

⁵⁶⁷ Pethrus 1959, s. 228ff.

fast vid de bibliska sanningarna.⁵⁶⁸ Man noterade alltså tendensen inom förnyelseväckelsen att till förmån för läran om förkrosselse och offentlig bekännelse tona ner de övriga karakteristiska läroarna i pingströrelsen. För dem som inte tilldelade upplevelsen av ljuset över rotsynden denna särställning blev det naturligt att kritisera förnyelseväckelsens företrädare för denna förkunnelse.

I sitt ekumeniska engagemang verkade Ljungquist och Niklasson som konstaterat utanför pingströrelsen i kyrkor och samfund, dvs. i den universella församlingen. Även detta mötte kritik. På Hälsingeveckan ställde någon frågan om pingströrelsens pastorer kallats att verka i den lokala eller den universella församlingen. Samuel Nyström, missionssekreterare Filadelfia i Stockholm, besvarade frågan genom att säga: "Det är klart att vi ska verka i den lokala församlingen ... Det finns de som ej vill kämpa igenom de svårigheter de möter i den lokala församlingen och som ger sig ut i den universella. Man har förlorat balansen."⁵⁶⁹

Kommentarer till kritiken mot förnyelseväckelsen

De officiella källorna, exempelvis *Dagen* och *Evangelii Härold*, ger en bristfällig bild av diskussionerna som fördes inom pingströrelsen vid den här tiden. Det tycks ha funnits en vilja att korrigera förnyelseväckelsen, men utan att hamna i en direkt polemik som kunde leda till strid och splittring. Det var troligen orsaken till att tonläget i offentliga diskussioner, och inte minst i referat av dessa, var dämpat till exempel i jämförelse med agitationen under Franklin- och Lidmanstriderna.

Tillgången till en annan individs innersta tankar är alltid indirekt, via tal och skrift och genom tolkning av personens agerande. Men det tal och den skrift som finns tillgänglig i det officiella materialet angående förnyelseväckelsen har filtrerats. Kommunikation via tal kan ske privat, vilket överhuvudtaget inte refereras i tidningar som *Dagen*, eller offentligt, så som i inlägg under samtalsmöten, i predikningar samt i intervjuer, som ofta refererades i *Dagen*. Men att tala offentligt kan ofta innebära att de egna uppfattningarna filtreras: för att undvika

⁵⁶⁸ *Dagen* 9/4 1951, "Varningsrop i väckelsetid".

⁵⁶⁹ *Dagen* 12/10 1951, "Predikantveckorna manar till kraftig andlig expansion". Det är intressant att notera att tillrättavisningen kommer just från Nyström, som var centralt placerad i rörelsen och hade goda kontakter till Pethrus.

konflikt avhåller man sig från vissa ämnen, eller tonar ner somligt i samma syfte. Så var fallet inte minst under den period som här studeras. Även referaten i *Dagen* och *Evangelii Härold* av de offentliga yttrandena är i samband med förnyelseväckelsen skrivna med liknande baktanke, varför dessa får en än mer allmän och utslätad karaktär. Som resultat av denna tendens återfinns inte i dessa källor det kritiska anförande Algot Niklasson höll på predikantveckan 1951 innan han gick till mötet i Östermalmsförsamlingen. Talets mest öppna form är oftast det inofficiella samtalet personer emellan, särskilt om förtrohet mellan dessa existerar. Denna nivå kan till en del vara åtkomlig för oss genom någon av de inblandades erinring, exempelvis genom intervjuer eller i biografiskt material. Ett exempel är Bo Hörnbergs ord om att många pastorer uppfattade Niklasson som högfärdig och för stor.⁵⁷⁰ Men då dessa är avsedda för offentlig publikation finns en risk att informationen även här filtreras. En annan form av det privata samtalet återfinns i brev. Här kan en naknare och mer direkt uppfattning framkomma, så som Allan Törnbergs ord om Ragnar Ljungquists "undermineringsarbete" i fråga om relationerna till Östermalmsförsamlingen.⁵⁷¹ Men även i brev kan filtrering förekomma, också i jämförelse med det privata samtalet, eftersom det är ord som sätts på pränt och därmed inte försvinner efter att de uttalats. Böcker från denna tid innehåller samma mekanismer av filtrering som tidningar och tidskrifter: en ovilja att vara alltför polemisk, varför orden vägs noggrant, och formuleringarna slätas ut så att till sist endast de som var väl insatta i skeendena kunde förstå vad som djupast sett avsågs. Sammantaget låter ovanstående oss ana, att den kritik av förnyelseväckelsen som vi faktiskt kan notera direkt eller indirekt i de officiella källorna, troligen endast var toppen av ett isberg. Det är sannolikt att de inofficiella samtalen, inte minst inom nätverket av föreståndare och pastorer, innehöll en mycket bred och kraftig kritik av förnyelseväckelsen framförallt under hösten 1951.

Förnyelseväckelsen möttes från begynnelsen av viss kritik och ifrågasättanden. Det framgår bland annat av Ljungquists och Niklassons böcker.⁵⁷² Även Skövdepastorn Harry Lindmarks brev i november 1950 är ett konkret exempel. Men allteftersom väckelsen spred sig

⁵⁷⁰ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

⁵⁷¹ Brev från Allan Törnberg 5/4 1951, Lewi Pethrus arkiv.

⁵⁷² Exempelvis Ljungquist 1951, s. 8f, 28, 77f och Niklasson 1951, s. 39, 94.

försvann mycket av kritiken, dels då somliga tveksamma själva tog del av den omvälvande upplevelsen av förkrosselse och bekännelse, dels då man såg de allmänna framgångarna som följde i väckelsens spår. Efter den framgångsrika vintern började dock en mer systematisk kritik synas. Kristian Nielséns artikel i *Dagen* den 9 april var ett tecken, diskussionerna i *Den kristne – Trons kamp* ett annat. Under hösten nådde kritiken sin kulmen. På i princip varje evangelistvecka samtalades om frågor som var relaterade till väckelsen, och inte sällan gjordes markeringar mot de ståndpunkter som förknippades med förnyelseväckelsen. Kritiken gick alltså i en vågrörelse: från viss tveksamhet under inledningsskedet hösten 1950, till ett brett stöd under vintern 1950–51, mot en allt större tveksamhet under 1951 som kulminerade i predikantveckan.

Under hösten 1951 befann sig Algot Niklasson på en längre resa ute i Europa. Olof Djurfeldt diskuterar betydelsen av denna bortavaro från Sverige under hösten 1951,⁵⁷³ och det är rimligt att den hade en viss betydelse. Tidigare hade de kritiska rapporterna balanserats av positiva rapporter om väckelseutbrott och väckelsens befastande runt om i landet. När Niklasson och Georg Johansson lämnade landet försvann denna balanserande kraft i rapporteringen. Visserligen hade kritiken nått en viss omfattning redan före deras avfärd, men det är troligt att bortavaron från Sverige bidrog till att försvaga Niklassons position. Ragnar Ljungquist tycks under denna tid ha stått isolerad, och när han tackade ja till att bli föreståndare i Östermalms fria församling distanserades han ytterligare från rörelsens centrum. Ingen av de två väckelseledarna kunde alltså under hösten 1951 utgöra en balans mot den omfattande kritik som återfanns i *Dagen*.

Det är på många sätt förvirrande att det som godkändes i december 1950 av bland andra Lewi Pethrus – "En väckelse kan endast mottagas eller förkastas. Den som vill plocka bort ur en väckelse det han ej önskar ha, den får aldrig uppleva väckelsen."⁵⁷⁴ – förkastades året efter. Till stor del berodde detta som jag konstaterat på att själva väckelsen avtagit. Förnyelseväckelsen kunde inte längre uppvisa samma goda resultat, och när den inledande entusiasmen svalnat började en del fästa ögonen på sådant som de uppfattade som osunda inslag. De offentliga beaktelserna var egentligen något som låg helt utanför

⁵⁷³ Djurfeldt.

⁵⁷⁴ *Dagen* 6/12 1950, "En väckelse kan endast mottagas eller förkastas".

pingströrelsens normala praxis. Det är också möjligt att Algot Niklasson gjorde en del övertramp under 1951. Somliga uttalanden tycks ha uppfattats som allt för stränga, och somliga som väl extrema. Detta bidrog till undermineringen av förnyelseväckelsens position. Var företrädare för den svenska pingströrelsen har ansett att denna gräns mellan det tillåtna och det extrema gått skulle vara värt en egen undersökning. Vid samtal med äldre pingstpastorer framstår det inte sällan som att de har en relativt klar uppfattning om vad som räknas som osunt. Man framhåller bibelordets betydelse för balansen, men dessutom verkar man ha god hjälp av känslan i maggropen.

Bo Hörnberg, som hörde till en av väckelsens yngre företrädare, upplevde själv kritiken mot förnyelseväckelsen som marginell.⁵⁷⁵ För Algot Niklasson framstod den dock som massiv och den var mycket nedbrytande för honom. Men så fanns också åtskilliga skillnader mellan dessa bådas situationer, skillnader som var avgörande för deras upplevelse och hantering av kritiken. Till att börja med var Algot Niklasson mycket ung, sju år yngre än Bo Hörnberg, och det skilde åtskilligt mer till de flesta av hans bänkgrannar på predikantveckorna. Därtill var han som person, även för sin ungdom, både känslig och temperamentsfull. Men den mest allvarliga och uppenbara skillnaden mellan Niklassons och Hörnbergs situationer var givetvis den särställning som Algot Niklasson kom att få som förnyelseväckelsens representant och bärare. Väckelsens födelse förknippades med Niklassons kampanjer på Hönö och i Karlskoga, och han hade också tillsammans med Ljungquist varit den som huvudsakligen formade och förde ut dess lära. Hörnberg konstaterar: "Han tog åt sig mycket, ja. Han tog det personligt. Men väckelsen var ju inte Algot."⁵⁷⁶ Väckelsen var inte Algot Niklasson, men Algot Niklassons identitet var tätt knuten till förnyelseväckelsen. När erfarna predikanter eller ettriga insändarskribenter kritiserade väckelsen är det möjligt att det för Algot Niklasson framstod som en direkt personlig kritik av honom själv. Möjligheterna för honom att på ett distanserat och nyktert sätt hantera mer eller mindre nyanserad kritik och påhopp framstår som små, när skillnaden i distans till objektet som avhandlades, förnyelseväckelsen, var milsvitt när det gällde kritikerna och den som kritiserades.

⁵⁷⁵ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

⁵⁷⁶ Intervju med Bo Hörnberg 2003.

Det är svårt att veta hur samtal, förhandlingar och själavård gentemot Algot Niklasson sköttes från centralt håll. Det är okänt i vilken utsträckning Lewi Pethrus eller någon annan av pastorerna med en central förankring satt ner med den unge evangelisten och utan att anklaga talade med honom om de eventuella överdrifter och osunda tendenser i förnyelseväckelsen som började uppmärksammas i de centrala informationsorganen. Men mot bakgrund av ovanstående blir det tydligt att ansträngningarna och engagemanget för att framgångsrikt kunna komma till rätta med de inslag som uppfattades extrema, inte bara i förnyelseväckelsen men också hos Algot Niklasson personligen, knappast kunde överdrivas om de skulle bli framgångsrika. Pastorerna Jean-Erik Mårtensson och Stanley Sjöberg beskriver Algot Niklassons öde som en själavårdsmässig katastrof.⁵⁷⁷ Kanske var det så att Lewi Pethrus visserligen besatt en oerhörd säkerhet när det handlade om att lotsa en väckelse från hetta, förbi fanatismen och åter in i den sunda fåran, men saknade insikt och kanske också möjlighet till det större engagemang som skulle ha krävts för att leda en människa samma väg.

⁵⁷⁷ Samtal med Jean-Erik Mårtensson 2003; intervju med Stanley Sjöberg 2003.

Del III: Analys

8. Analys och avslutande reflexioner

”Och det konstiga med pingstväckelsen det är att det är så svårt att få veta sanningen – Vad är sanningen?”⁵⁷⁸

Varför?

Huvudsyftet för denna uppsats har varit att besvara följande fråga: Varför kom Algot Niklasson, förnyelseväckelsens främste företrädare, att försvinna från den svenska pingströrelsen efter 1951? Den direkta orsaken till detta menar jag var att Algot Niklasson under predikantveckan i Stockholm 1951 predikade i Östermalms fria församling, vilket uppfattades som ett ställningstagande mot den centrala linjen i den svenska pingströrelsen. Bakom denna linje slöt hela pingströrelsen upp, varpå Niklasson isolerades. Relationen mellan Östermalmsförsamlingen och Filadelfiaförsamlingen var vid denna tid särskilt infekterad, som resultat dels av den s.k. Jacobsonska affären, dels av att församlingen öppnat upp för Latter Rain-väckelsen, som Pethrus nu tagit avstånd från. Härigenom kom Niklassons agerande att uppfattas som än mer kontroversiellt. Bo Hörnberg menar att Niklassons ställningstagande också gällde Sven Lidman, och att han genom att gå till Östermalms fria församling tog ställning för Lidmanfalangen. Om det var Niklassons avsikt att ta ställning för Lidman är osäkert, men det var troligen inte huvudorsak till aktionen. Det är dock troligt att flera pingstpredikanter uppfattade saken på samma sätt som Hörnberg.

Det har ifrågasatts om Algot Niklasson verkligen isolerades från pingströrelsen, och om det inte istället var så att han blev sjuk, eller att han själv tog avstånd från rörelsen som gjorde att han försvann. Algot Niklasson blev förvisso sjuk under 1950-talet. Han blev vad vi idag skulle kalla utbränd, och drabbades även av en hjärnhinneinflammation. Detta kan under vissa perioder ha hindrat honom från att predika, men under en stor del av 1950-talet reste han runt och förkunnade inom andra samfund än den svenska pingströrelsen. Algot Niklasson tog förvisso avstånd från vissa principer inom pingströrelsen, mest iögonfallande givetvis isoleringen av Östermalms fria

⁵⁷⁸ Intervju med Holger Sjögreen 2003.

församling. Med stor sannolikhet insåg han vad det skulle innebära för honom om han predikade i församlingen, och i valet mellan Filadelfia och Östermalm valde han den senare. Däremot tog han inte avstånd från pingströrelsen som helhet, utan svarade ja på ett antal kallelser till pingstförsamlingar som han under 50-talet mottog. Ett tecken på att Algot Niklasson verkligen var isolerad är de uppgifter som Holger Sjögreen och Stanley Sjöberg ger kring de tillfällen då de kallade Algot Niklasson till sina respektive församlingar, Sjögreen 1952 och Sjöberg 1956 eller 1957. Sjögreen fick på grund av detta, återbud på en tidigare kallelse han fått att besöka en annan pingstförsamling, och Sjöberg varnades av sina kollegor att han aldrig mer skulle få en kallelse inom pingströrelsen om han fullföljde steget att bjuda in Niklasson. Ett annat tecken på Niklassons isolering är att han utelämnas ur pingströrelsens historieskrivning för den här tiden, t.ex. den officiella historieskildringen *Svenska pingstväckelsen 50 år*.

Hur?

Insikt i Algot Niklassons fall både kräver och underlättar en förståelse av vissa strukturer och mekanismer inom den svenska pingströrelsen. Denna rörelse bestod av enskilda fria församlingar, och under den tid som studerats fanns ingen officiell organisation som band samman dessa församlingar.⁵⁷⁹ Däremot fanns en reell samhörighet som grundade sig dels på att församlingarna gav sitt stöd åt eller tog del av vissa institutioners arbete, dels på privata kontakter mellan pastorer runt om i landet. Detta är det nätverk av pastorer och föreståndare som tidigare omnämnts. Skilda mått av auktoritet och inflytande tillkom dessa föreståndare.⁵⁸⁰ Detta påverkades av ett antal faktorer, vilka kan delas in i två undergrupper: strukturella och karismatiska.

⁵⁷⁹ Detta förändrades i en mening 1952, då Pingstförsamlingarnas vigselnämnd tillsattes, till vilken de enskilda lokala församlingarna fick ansöka om vigselrätt för sin pastor inom pingströrelsen. Att ha sin vigselrätt godkänd av Pingstförsamlingarnas vigselnämnd innebar då konkret ett "medlemskap" i pingströrelsen. Det förekom att denna förmån undandrogs vissa församlingar som ansågs ha fallit utanför ramen. Detta drabbade t ex pingstförsamlingen i Trollhättan i slutet av 50-talet.

⁵⁸⁰ Auktoritet och inflytande är i detta sammanhang relaterade men inte identiska termer. En person kunde ha haft ett inflytande som var okänt för andra, exempelvis genom goda kontakter, och i ett sådant läge ledde inte inflytandet till auktoritet gentemot andra. Om inflytandet var bekant ledde det däremot också till auktoritet. Auktoritet resulterade i inflytande.

Till de strukturella faktorerna hörde tillgång till informationskanaler, inte minst via gemensamma företag, exempelvis tidningar och bokförlag. Tillgång till dessa kanaler behövde inte nödvändigtvis betyda ägande, anställning eller styrelsepost. Personliga kontakter eller redaktionens förtroende kunde vara tillräckligt. Närhet till personer med stort inflytande innebar också möjlighet till indirekt inflytande via dessa. Tydligast var det i fallet med kretsen kring Lewi Pethrus. Den karismatiska auktoritet som tillkom en person är svårdefinierad. Den tillvitades individen av andra på grund av personliga egenskaper, så som exempelvis helighet, moralisk resning, andliga gåvor eller andlig tjänst. En persons karismatiska auktoritet, eller status, för att använda ett mer profant ord, kunde även förstärkas av föreståndarskap, inte minst för en medlemsrik församling, samt lång historisk förankring i rörelsen. Samtidigt som föreståndarskap och historisk förankring i pingströrelsen kunde ge karismatisk auktoritet, och därmed inflytande, kunde de också innebära strukturella fördelar. Föreståndaren i en stor församling fick ett stort inflytande genom sitt konkreta ledarskap för en stor mängd enskilda pingstvännar. De stora församlingarna intog dessutom ofta ledarskapet i en region, bland annat på grund av sin resursstyrka, och det var till föreståndare i dessa regionalt tongivande församlingar Lewi Pethrus brukade ringa för att förankra beslut. En lång historisk förankring i rörelsen kunde innebära en strukturell fördel genom ett rikt kontaktnät och god kännedom om vilka inofficiella vägar som fanns att gå. De strukturella och karismatiska faktorerna sammantagna påverkade en persons inflytande och auktoritet i pingströrelsen.

Mellan föreståndarna och övriga aktörer inom nätverket löpte kommunikationslinjer. Genom brev eller telefonsamtal fanns det för en föreståndare möjlighet att kontakta och försöka påverka varje annan pastor. Linjernas effektivitet berodde på relation och auktoritet. Pastorer som hade en nära personlig relation kunde påverka varandra ömsesidigt. De hade en stark linje mellan sig, och möjligheten för den ene att påverka den andre var mindre beroende på faktisk status i nätverket. Men om en pastor eller föreståndare med stor auktoritet inom rörelsen kontaktade en aktör med mindre auktoritet, hade han en möjlighet att utan stark relation men genom stor auktoritet påverka honom. Här kan man tala om starka signaler. Störst auktoritet hade Lewi Pethrus. De signaler han sände ut var mycket starka.

De linjer som gick mellan nätverkets aktörer behövde inte med nödvändighet innebära en relation av personlig art, utan kunde utgöras av de regelbundna kontakter som regionalt närliggande församlingar hade, eller de kontakter Pethrus med jämna mellanrum tog med tongivande församlingar. Tillsammans bildade dessa ett nät, där samtliga aktörer hade åtminstone en indirekt kontakt med alla övriga. Genom kommunikation via alla dessa linjer förankrades och meddelades beslut av inofficiell art, men kommunikationslinjerna och beslutsprocesserna var båda inofficiella. Eftersom en gemensam officiell organisation saknades kunde inget beslut vara tvingande för en enskild lokal församling. Men om en församling eller en föreståndare upplevdes som oppositionell avbröts kontakterna med denne. När kontakten bröts skars alla officiella kontakter av: man kallade inte församlingens pastor att predika i den egna församlingen, och det blev även otänkbart att göra ett officiellt, dvs. annonserat, besök till denna församling. Inofficiellt kunde i särskilda fall vissa relationer upprätthållas, men ofta innebar en isolering även att den berörda pastorn frystes ut även i det privata umgänget. Detta kunde exempelvis ta sig uttryck i att många inte tilltalade eller hälsade på denne när man möttes i offentliga sammanhang, såsom på Nyhemskonferenser eller predikantveckor.

Signalen till en utfrysning kunde vara offentlig eller inofficiell. Den offentliga signalen kom i regel alltid från Filadelfia i Stockholm, genom att den församlingen hade tillgång till de starkaste informationskanalerna, *Dagen* och *Evangelii Härold*. Signalen till isolering kunde till exempel vara en ledare i tidningen *Dagen*. Ett inofficiellt men konkret beslut sändes troligtvis via Pethrus egna informella kommunikationskanaler, och spreds sedan som ringar på vattnet via de inofficiella kommunikationslinjerna. Om pingströrelsen hade varit ett samfund hade det behövts att man samlades till stämma och fattade ett protokollfört beslut för att utestänga en församling. I detta system var det inte nödvändigt. Beslutet togs uppifrån och förankrades sedan genom tyst konsensus. Bestraffningen var osynliggörande. Därmed undveks konfrontation och interna strider. Idealt skulle avståndstagandet ske frivilligt, men den som solidariserade sig med de utfrusna genom att ha officiella kontakter uppfattades ha sällat sig till deras skara, varpå även denne isolerades. Isoleringen kunde alltså i vissa fall tvingas fram genom det hot som vilade över avvikare att själ-

va isoleras. Officiell kontakt mellan renläriga och avvikande pingstvännen var förbjuden.⁵⁸¹

Men systemet kunde också fungera utan någon direkt order. Om någon bröt mot vad man uppfattade som självklara regler kunde isoleringen sättas in utan direkt signal från Stockholm. Bertil Carlsson ställer retoriskt frågan: "Kunde det vara så att det gick snett för någon därför att han tillämpade idéer – alltså inte på grund av någon direkt tillsägelse – som man menade stred emot det Pethrus hade sagt?"⁵⁸² Med andra ord, behövde Pethrus säga något i varje enskilt fall, eller räckte det med vad han en gång hade sagt? Fallet Algot Niklasson framstår som ett exempel på just en sådan situation. Det fanns inte i *Dagen* eller *Evangelii Härold* någon tydlig signal till fördömande från Lewi Pethrus sida, och det behövdes inte heller. Systemet fungerade ändå. Det är möjligt, men inte nödvändigt att signaler från Pethrus sändes ut via de informella kommunikationslinjerna. Det är även möjligt att Pethrus passade på att säga några ord om situationen till den samlade predikantkåren under veckans sista dag, efter Niklassons aktion. Dock kan systemet i detta fall ha fungerat som den idealbild Lewi Pethrus själv beskrivit några år dessförinnan: som de självständiga dörrarna på bussarna, och utan direkt agerande från honom personligen.⁵⁸³ Pingströrelsens församlingar drog sig mer eller mindre självmant ifrån kontakter med Algot Niklasson. Men genom att signalen hade varit otydlig blev tillämpningen inte fullständig och omedelbar. Vissa församlingar agerade en aning opportunt och kallade Niklasson, men det skedde under hot om repressalier. Om Pethrus hade uppfattat att Niklasson utgjorde ett konkret hot mot sammanhållningen och enheten i pingströrelsen skulle säkerligen markeringarna och bestraffningarna varit hårdare. Det var inte möjligt för en församling att vara i konflikt med pingströrelsens centrala församling och samtidigt ha kontakt med andra enskilda församlingar.

Den avslutande frågan: Varför inte?

I denna uppsats har förnyelseväckelsen karakteriserats som en väckelserörelse inom väckelserörelsen, precis som pingstväckelsen varit ett halvt sekel tidigare. Just som väckelserörelser ofta har, hade

⁵⁸¹ Jfr även Dahlgren, s. 74ff.

⁵⁸² Intervju med Bertil Carlsson 2003.

⁵⁸³ Jfr Ahnlund, s. 445.

förnyelseväckelsen en sanning som man slöt upp kring, och eftersom denna sanning också var en upplevelse befrämjades ytterligare gemenskapen mellan de invigda, och distansen till dem som stod utanför.

Mot denna bakgrund måste frågan ställas, varför det inte skedde med förnyelseväckelsen som tidigare med pingstväckelsen, att den splittrade det sammanhang där den initialt fått fäste, och bildade en egen rörelse. Varför hände inte det som Ljungquist och Niklasson enligt Holger Sjögreen hade hoppats på, att en ny inriktning inom pingströrelsen bröt fram?

I USA hade Latter Rain-väckelsen just splittrat de amerikanska pingströrelserna, även om väckelsen inte haft kraft nog att bilda ett eget samfund. Lewi Pethrus beklagade att man i USA inte hade öppnat för Latter Rain-väckelsen och tagit emot det goda som han menade kom med denna. I ett brev i april 1952 till Assemblies of God-pastorn Arvid Ohnell i Springfield, Missouri, redogjorde Pethrus för sin analys av vad som hade hänt i Sverige:

Den väckelse, som kom över oss i Sverige på hösten 1950, som säkert var en återverkan av helbrägdagörelse- och Latter Rain-väckelsen i Amerika, gav oss en underbar välsignelse. Men hemligheten därtill tror jag var att vi öppnade för den. Den var så stark, att det var helt enkelt omöjligt att sätta sig emot den, inte ens mot det, som man ansåg vara felaktigt. Den gick fram som en storm. Det förekom saker och ting, som många gjorde anmärkning på och ville, att vi skulle angripa. Men jag har alltid haft det så, att finnes det aldrig så litet av Gud i en rörelse, så skall man vara tacksam för det. Det som inte är av Gud faller snart till marken. Gör man däremot motstånd, så splittrar man. Vi öppnade församlingarna på vid gavel, tog emot de bröder som var mest gripna. De uttalade profetior, som var överdrivna, och flera av dem hade alltför stora tankar om sina egna ämbeten. Men de fick frihet att säga, vad de hade på hjärtat, och Gud använde detta att skapa längtan hos ärliga själar, och mycken välsignelse åstadkoms. 1951 var ett av de allra rikaste år, som pingstväckelsen i Sverige någonsin upplevt, då det gäller tillslutning av medlemmar, och även andra andliga välsignelser. Hade vi satt oss emot det, som vi ansåg vara felaktigt från början, så hade pingstväckelsen i Sverige varit delad i två delar, och jag är inte säker på om vilken sida den största delen hade stått. Men nu fick vi, på grund av att vi öppnade, välsignelse. Den andliga gemenskapen blev djupare och rikare, än den någonsin varit. Gud gjorde

ett stort verk i många bröders hjärtan. Alla fick vi välsignelser därigenom, och ingen som helst splittring har åstadkommits.⁵⁸⁴

Trots att han redan från början hade ansett, att förnyelseväckelseväckelsen innehöll en del tveksamma inslag, hade Pethrus haft självbehärskning och kyla nog att kliva åt sidan för att på längre sikt bevara pingströrelsen. Han visste att en väckelsevåg oftast var starkast i begynnelsen, men att man när vågen väl brutits kunde ta till vara på vattnet och leda det i renlärliga kanaler, och på så sätt låta den berika hela rörelsen. I denna situation blir Pethrus pragmatism mycket tydlig. Framför renlärlighet valde han kraften, för att på så sätt framgångsrikt uppnå huvudmålet: en enad rörelse. Vad hade hänt med församlingarna i Jönköping och Karlskoga som berörts så kraftigt av väckelsen om inte Pethrus öppnat? Skulle de ha valt förnyelseväckelsen framför pingstväckelsen? Hur skulle maktbalansen inom nätverket ha påverkats? Djurfeldt menar att det fanns en beredskap på vissa platser i landet att öppna för förnyelseväckelsen om Pethrus hade stängt.⁵⁸⁵ Förnyelseväckelsen knöt tidigt kontakter till Örebro. Kanske hade den latent opinion som där fanns mot Lewi Pethrus underblåsts om man tagit del av förnyelseväckelsens kraft, men inte accepterats centralt i rörelsen. Men Pethrus var uppmärksam på de möjliga scenarierna och öppnade istället för förnyelseväckelsen och verkar därefter inte känt sig hotad av den. Situationen tycks betraktats som under kontroll, och Pethrus lämnade till och med landet för två längre utlandsresor under 1951.

Förnyelseväckelsen hade kunnat splittra pingströrelsen i dess initiala skede, då entusiasmen och genomslaget var som allra starkast, men Pethrus generösa öppnande hindrade detta. När förnyelseväckelsen kanaliserades inom pingströrelsen fanns som visats potential till splittring och slitningar i församlingar, mellan de som var med i och de som inte kommit med i väckelsen. Detta tycks också ha blivit verklighet på somliga platser. Efter predikantveckan 1951, var förnyelseväckelsens potential att splittra pingströrelsen beroende av två faktorer: uppslutningen kring den konstituerande upplevelsen och uppslutningen kring ett starkt ledarskap. När pingstväckelsen nådde Sverige 1907 fick den tidigt fäste inom Baptistsamfundet. Men det dröjde sex år innan den splittrade samfundet i och med uteslutningen

⁵⁸⁴ Brev till Arvid Ohnell 15/4 1952, Lewi Pethrus arkiv.

⁵⁸⁵ Intervju med Olof Djurfeldt 2003.

av Stockholms VII:e baptistförsamling Filadelfia. Ändå fanns tillräcklig kraft i pingstväckelsen för att den skulle kunna splittra Baptist-samfundet; många församlingar som berörts av pingstväckelsen gjorde gemensam sak med Filadelfia och lämnade samfundet. Orsakerna var bland annat den starka uppslutningen kring den livsförändrande upplevelsen av dopet i den helige Ande, samt det tydliga och starka ledarskap som Lewi Pethrus och Filadelfiaförsamlingen tidigt kom att utgöra.

Inom förnyelseväckelsen var den konstituerande erfarenheten upplevelsen av förkrosselse och syndabekännelse. Den som ödmjukat sig och bekänt var med i väckelsen, de andra stod utanför. Denna upplevelse tycks dock inte haft samma förmåga att samla människor som upplevelsen av dopet i den helige Ande haft ett halvt sekel tidigare. En orsak kan ha varit att denna upplevelse som förnyelseväckelsen ville förmedla framstod som något mer konstlad än dopet i den helige Ande. Upplevelsen var mycket specifik, och det fanns inte samma frihet och obundenhet kring den som i fallet med dopet i Anden. Somliga erfor dopet i Anden i samband med en naturupplevelse, andra i ett extatiskt väckelsemöte. Men för den kompletta upplevelsen av förkrosselse och bekännelse var individen hänvisad till det offentliga mötet, där bekännelsen skulle äga rum. Det var heller ingen upplevelse som nådde sin avslutande kulmen på ett naturligt sätt så som var fallet för andedopet, och även för upplevelse av *entire sanctification*, så som den förkunnades i den amerikanska helgelseörelsen. Den sistnämnda ansågs vara upplevelsen av arvssyndens utplånande hos individen, och det var en definitiv och avslutande upplevelse. Men i förnyelseväckelsen uppmanades anhängarna att bekänna och helga sig om och om igen, allteftersom man syndade. Det är möjligt att upplevelsen genom denna rundgång rutiniserades och förlorade den omvälvande karaktär den haft i början. Dessutom torde erfarenheten ha misskrediterats genom de missbruk och överdrifter som förekom. Det var också svårare att hitta konkret bibelstöd för denna upplevelse. Visst kunde man finna bibliska exempel på sådana som bekände sina synder, men det var mindre enkelt att trovärdigt presentera bibelord som kunde tydas som att detta var en upplevelse av avgörande betydelse som samtliga kristna skulle genomgå. Dessa faktorer kan ha bidragit till att uppslutningen kring förnyelseväckelsens konstituerande upplevelse i längden blev liten.

Det är naturligt att anta att Ragnar Ljungquist när han tackade ja till kallelsen som föreståndare hoppades att hans nya församling, Östermalms fria församling, skulle ta emot förnyelseväckelsens budskap. Om han även hade mer strategiska planer på att Östermalm skulle förvandlas till en mönsterförsamling av och för förnyelseväckelsen, och vara en fyrbåk för denna mitt i Stockholm, är mer osäkert, men likväl en möjlighet. Klart är att inget av detta skedde. Från sitt tillträde i november 1951, fram till sin avgång i maj 1952 kämpade Ragnar Ljungquist en ojämn kamp mot en helt annan väckelse som fått fäste i församlingen. Konflikten slutade med att Ljungquist och en liten grupp med honom lämnade och bildade en ny församling, som inte hade tillnärmelsevis de resurser som tillkom Östermalmsförsamlingen. Förnyelseväckelsens företrädare stod därmed utan någon fast bas i landet, en brist som försvagade ledarskapet för förnyelseväckelsen.

Vintern 1950 hade både Algot Niklasson och Ragnar Ljungquist starka ledarpositioner inom pingströrelsen. Ljungquists auktoritet baserades bland annat på rika kontakter inom rörelsen, ett föreståndarskap, kontakter med den starka församlingen i Örebro – och tillgång till dess tryckpress ägd av Florentinus Hällzon – samt ledarskap för en framgångsrik väckelserörelse. Men Ragnar Ljungquist förlorade sitt inflytande och sina kontakter genom relationerna med och slutligen sitt föreståndarskap för Östermalmsförsamlingen. Genom isoleringen skars han av från de flesta av sina kontakter inom rörelsen och därmed till grunden för inflytande inom densamma. Algot Niklassons hade ingen föreståndarposition, och inte heller rika kontakter inom pingströrelsen. Hans auktoritet baserade sig i huvudsak på karisma, men denna var å andra sidan i hans fall exceptionell. Som talare fångade han sina åhörare, som helbrägdagörare utförde han stora under och som profet förmedlade han budskap direkt från Gud. Dessutom fick han Lewi Pethrus oreserverade stöd, samt stor uppmärksamhet i *Dagen*, *Evangelii Härold* och även övrig press. Men Niklasson saknade ett eget nätverk av kontakter och relationer till inflytelserika ledare inom pingströrelsen. När kritiken började komma falnade ljuset och utan den karismatiska auktoriteten fanns lite att bygga på. Karismatisk auktoritet tillvitats en person av andra, men inom nätverket av pastorer och föreståndare fanns hösten 1951 snarare en skepsis än en beundran gentemot Niklasson.

Vintern 1951 var de båda väckelseledarnas auktoritet och möjlighet till inflytande inom pingströrelsen minimalt. Som isolerade saknade de kontakter så väl som tillgång till informationsorgan, samtidigt som de genom denna stigmatisering också var berövade karismatisk auktoritet.

Förnyelseväckelsen saknade både en i längden bredare uppslutning kring den konstituerande upplevelsen, och ett starkt ledarskap. Följden av detta blev att förnyelseväckelsen aldrig fick kraft att bilda ett eget sammanhang, utan fortlevde som marginaliserad grupp inom främst perifera pingstförsamlingar. Bland de något oppositionella ledarna inom pingströrelsen tycks man aldrig ha varit beredd att gå så långt som att medvetet agera för att klyva rörelsen. Man manövrerade för ökat inflytande och större oberoende, men var nu liksom under 40-talets Lidmanstrid inte villiga att medverka till en splittring.

Ytterligare forskning

Den svenska pingströrelsen har ägnats relativt liten uppmärksamhet från akademiskt håll, inte minst på grund av sin oförmåga att producera egna akademiker inom teologi och humaniora. Till skillnad från flera andra frikyrkosamfund har man saknat en egen teologisk utbildning av pastorer, och rörelsen har onekligen präglats av en viss skepsis mot akademiskt arbete, om inte hos alla så åtminstone i vissa kretsar. De pingstvännen som har utfört akademiska studier av den egna rörelsen har inte sällan betraktats som något rebelliska och i värsta fall illojala, omdömen som i någon mån drabbat bland andra Bertil Carlsson, Rhode Struble och Alf Lindberg. De uppväxande generationerna inom pingströrelsen har idag en mycket bristfällig kunskap om sin egen historia, vilket inte minst bristen på intresse kring diskussionerna om den samfundslignande organisationen Pingst – fria församlingar i samverkan visat. Denna historiska rotlöshet är en av orsakerna till osäkerheten kring den egna identiteten som idag präglar stora delar av pingströrelsen. När P.O. Enquists *Lewis resa*, ett i många stycken provokativt men samtidigt varmhjärtat porträtt av Lewi Pethrus, publicerades för några år sedan blev mottagandet översvallande, kanske ett tecken på rörelsens svältföddhet på historiska skildringar. För att växa till i ökad självförståelse, trygghet och självförtroende behöver den svenska pingströrelsen vända blicken mot sitt förflutna. Idag har man ett gyllene tillfälle att göra så. Stora och viktiga delar av pingströrelsens historia befinner sig idag på det

tidsmässiga avstånd som är nödvändigt för att historiskt arbete ska kunna genomföras. Samtidigt har man tillgång till ett rikt källmaterial, inte minst genom att flertalet av aktörerna ännu lever och finns tillgängliga för intervjuer och samtal.

En förståelse av den svenska pingströrelsen behöver söka sig utanför Lewi Pethrus teologi, som visserligen varit av stor betydelse för rörelsen, men endast kan belysa en del av den svenska pingströrelsens fromhet och mentalitet. Det är en stor brist för all forskning inom den svenska frikyrkligheten att det ännu saknas en omfattande undersökning av Emil Gustafson, den framträdande förkunnaren inom Helgelseförbundet på 1800-talet.⁵⁸⁶ I min undersökning har jag ofta slagits av att pingströrelsen i så hög grad präglats av en annan ton. Pingstväckelsen förknippas ofta med trosvisshet, extas och frälsningsglädje. Detta fanns visserligen hos Algot Niklasson, men där fanns också förkrosselsen, allvaret och ibland smärtan. Enligt min uppfattning är Niklasson inte ensam om denna tendens, utan den finns även hos andra pastorer och predikanter. Det är inte orimligt att Emil Gustafson är en av inspiratörerna bakom denna ton även i den svenska pingströrelsen, och det är något som definitivt skulle förtjäna en ökad uppmärksamhet.

Det faktum att pingströrelsen har saknat trosbekännelse och inte heller producerat någon systematisk teologi har fått många iakttagare att misstänka att rörelsen saknar teologisk reflexion, vilket är felaktigt. Men bristen på en enhetlig trosbekännelse tycks i vissa avseenden ha gett ett bredare utrymme för en personligt utformad teologi bland pastorer, något som flertalet ägnat stor energi åt att utveckla. Här finns obegränsat utrymme för att studera enskilda förkunnares personliga betoningar, vilket kan ge bidragande insikter till hur man kan göra teologi inom en pingstkyrklig kontext med somliga mer lutherskt präglade, som någon sagt att Harald Gustafsson var, andra med Pethrus mer metodistiskt präglade, och några ytterligare som Florentinus Hällzon med en starkare dragning till mer karismatiska uttryck, eller Tage Sjöberg som läste Luther på latin och var en stor kännare av John Wesley, och Sven Lidman som själv hade översatt Augustinus *Bekännelser*. Alla dessa individer är del i den mosaik som den svenska pingströrelsen har utgjort, och som idag är allt för bristfälligt avtäckt.

⁵⁸⁶ Se dock Bergdahl 2002.

Många av de trådar som denna uppsats berört skulle behöva en vidare fördjupning. Bland annat är den historiska bakgrunden till förnyelseväckelsens teologi ännu inte fullt kartlagd. Det skulle även vara värdefullt att se en organisationsteoretisk och kanske också sociologisk analys av pingströrelsens inofficiella organisationsstruktur och styrelseskick. Lewi Pethrus var rörelsens ledare, men det har ännu inte undersökts vilka tekniker han begagnade sig av för sitt ledarskap. Inte heller vilka resultat detta hade för rörelsens inre liv – enighet till viss grad, men till vilket pris? Den normativa bedömningen lämnas framförallt till pingströrelsen själv.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att kartlägga den utveckling som låg bakom och ledde fram till att Algot Niklasson efter att ha varit en hyllad och uppburen evangelist och ledare för den väckelse som benämndes förnyelseväckelsen, i stort sätt fullständigt försvann från den svenska pingströrelsen efter 1951.

Stor kraft har nedlagts på att kartlägga och beskriva förnyelseväckelsens huvudsakliga sammanhang: den svenska pingströrelsen. Tre aspekter har getts särskilt stort utrymme. För det första pingströrelsens organisation och struktur, med fria lokalförsamlingar, men med Lewi Pethrus och Filadelfiaförsamlingen i Stockholm som tongivande inte minst genom inflytandet över många betydelsefulla institutioner. För det andra den läromässiga utvecklingen, dels de traditionella lärorna om andedop, helgelse och fria församlingar, dels den nya förkunnelsen om bl.a. troshelande och sjukdomsandar som kom till pingströrelsen från pingstväckelsen i Amerika. Slutligen de interna stridigheterna inom pingströrelsen, framförallt 40-talets Lidmanstrid, och de metoder som utvecklats för att hantera sådana stridigheter, exempelvis osynliggörande och isolering. Denna bakgrund anger det rum förnyelseväckelsen haft att verka i, och mot denna bakgrund har sedan förnyelseväckelsen karakteriserats. Förnyelseväckelsen kom att råka i konflikt med pingströrelsens centrala linje teologiskt så väl som kyrkopolitiskt. En kronologisk genomgång av förnyelseväckelsens vägar i pingströrelsen visar de alltmer tilltagande spänningarna mellan Algot Niklasson och mer traditionella pingstpredikanter. I diskussionerna behandlades främst teologiska frågor. Förnyelseväckelsen karakteriserades bl.a. av offentlig syndabekännelse, förkunnelse om enhet mellan kristna, eskatologisk närförväntan och starka karismatiska manifestationer, exempelvis helbrägdagörelse och profetia. På samtliga av dessa områden framfördes kritik mot förnyelseväckelsens företrädare. Det hela kulminerade under predikantveckan 1951. När Niklasson kungjorde att han ämnade predika i Östermalms fria församling uppfattades detta som ett kyrkopolitiskt ställningstagande för den isolerade pingstförsamlingen på Östermalm, där Sven Lidman var en av de tongivande medlemmarna. Det är oklart om Niklasson

själv främst avsåg att ta ställning för Östermalmsförsamlingen eller mot splittringen inom pingströrelsen.

Mot bakgrund av Niklassons öde, och hanterandet av andra konflikter inom pingströrelsen, blir det möjligt att göra en analys av dess struktur. Visserligen fanns inget officiellt regelverk eller ens trosbekännelse, och inte heller kunde några juridiskt bindande beslut tas. Men genom täta kontakter mellan föreståndarena och under hot om isolering och utfrysning av avvikare kunde ändå pingströrelsen bevaras i relativt stor enighet under större delen av Lewi Pethrus livstid och ett antal år därefter. Pethrus och Filadelfiaförsamlingens i Stockholm överlägsna informationsövertag inom rörelsen var avgörande för denna utveckling.

Referenslista

Otryckta artiklar och uppsatser

- Djurfeldt, Olof 2001, *"Som en mäktig vind" – förnyelseväckelsen 1950–51. Bidrag till seminariet i pingsthistoria. Kaggeholm den 7 maj 2001.*
- Faupel, William D. 1989, *The Everlasting Gospel – The Significance of Eschatology in the Development of Pentecostal Thought*, avhandling (Ph.D.) framlagd i Birmingham, England.⁵⁸⁷
- Gäreskog, Roland 2003, *Den Kristne och Trons Kamp om 50-talsväckelserna.*
- Gäreskog, Roland 2008, *En pastors och en lek mans dagboksanteckningar från tiden för förnyelseväckelsen.*
- Gäreskog, Roland och Marianne 2010, *Sionförsamlingen i Linköping åren 1924–1964.*
- Klinth, Roger 1995, *Pingströrelsens identitet – En studie av tidskriften Den Kristne 1949–55 ur ett historiskt/sociologiskt perspektiv*, uppsats framlagd vid Linköpings Universitet.

Tryckta källor och litteratur

- Ahnlund, Knut 1996, *Sven Lidman – Ett livsdrama*, Atlantis.
- Andström, Bobby 1966, *Lewi Pethrus*, Malmö: Bengt Forsbergs Förlag.
- Aronson, Torbjörn 2005, *Guds eld över Sverige – Svensk väckelsehistoria efter 1945*, Livets Ords Förlag. Första utgåvan publicerades år 1990.
- Bergdahl, Josef 2002, *Att bli hans – en studie i Emil Gustafssons "via salutis"*, Örebro Missionsskolas Skriftserie.
- Beskow, Per 1999, *Teologiskt lexikon*, Nya Doxa.
- Blomqvist, Axel (red.) 1957, *Svenska pingstväckelsen 50 år*, Förlaget Filadelfia.

⁵⁸⁷ Det finns en tryckt variant av denna avhandling utgiven med samma namn på förlaget Sheffield Academic Press, men i den är hela kapitlet om Latter Rain-väckelsen bortskuret.

- Burgess, Stanley och van der Maas, Eduard 2002, *The New International Dictionary of Pentecostal Charismatic Movements*, Zondervan.
- Carlsson, Bertil 2008, *Organisationer och beslutsprocesser inom Pingströrelsen*, Skrifter utgivna av Insamlingsstiftelsen för pingstforskning. Den är en något bearbetad utgåva av den som publicerades år 1974.
- Carlsson, Carl-Gustav 1990, *Människan, samhället och Gud – Grunddrag i Lewi Pethrus kristendomsuppfattning*, Lund University Press.
- Cedersjö, Björn 2001, *Bortom syndakatalogen – En studie av svensk frikyrklig etik från 1930-talet till 1990-talet*, Libris.
- Claesson, Birger 1951, *Dom över Sverige*, Evangeliipress.
- Colletti, Joseph R. 1983, "Lewi Pethrus: His Influence Upon Scandinavian-American Pentecostalism", artikel i *Pneuma*, volume 5, No 2, 1983.
- Dahlgren, Curt 1982, *Maranata – En sociologisk studie av en sekrörelses uppkomst och utveckling*, Plus Ultra.
- Dayton, Donald W. 1987, *Theological Roots of Pentecostalism*, Hendrickson Publishers.
- Ekström, Hjalmar 1988, *Den fördolda verkstaden*, Artos.
- Eldebo, Runar 1997, *Den ensamma tron – En studie i Frank Mangs predikan*, Libris.
- Freeman, William 1950, *Helbrägda genom tron*, Förlaget Filadelfia.
- Freeman, William, Gustafsson, Harald och Hällzon, Fl. 1950, *När Gud helar – Inlägg i frågan om gudomlig helbrägdagörelse*, Evangeliipress.
- Gustafsson, Harald 1985, *I backspegeln – Harald Gustafsson berättar*, Normans förlag.
- Halldorf, Joel 2007, *Lewis brev*, Libris förlag.
- Halldorf, Joel 2008, "Kriser, konflikter, kallelse. Nya perspektiv på Lewi Pethrus amerikaresa", i *Tro & Liv* 5/2008, s. 4–19.
- Halldorf, Peter 1995, "Emil: Gustafson: Ur den ödesdigra natten", artikel i *Pilgrim*, 3/1995.
- Hjelm, C.G. 1967, *Sådant är livet* 3, Evangeliipress.
- Holm, Nils G. 1970, *Pingströrelsen i Svenskfinland 1908–35 – Från överkonfessionell pingstväckelse till autonom pingströrelse*, Kyrko-historiska arkivet vid Åbo Akademi.

- Holm, Nils G. 1978, *Pingströrelsen – En religionsvetenskaplig studie av pingströrelsen i Svenskfinland*, Stiftelsen för Åbo Akademi Forskningsinstitut.
- Holmberg, Adrian 1966, *Utstött – Minnen från Söders slum och Pethrus' estrader*, Bok och Bild.
- Holmberg, Adrian 1976, *Lewi Pethrus – Rätt man på rätt plats i rätt tid*, Normans förlag.
- Holmberg, Adrian 1980, *Filadelfiaförsamlingen i Sverige*, Nybloms.
- Imsen, Arne 1970, *Fruktad frihet*, MR:s Bokförlag AB.
- Johansson, Ivar m.fl. 1951. *Guds eld över Jönköping*, Evangeliipress.
- Kragelund Holt, Else et al. 1999, *Bibelkundskab – Introduktion til Det Gamle Testamente*, Aarhus Universitetsforlag.
- Lidman, Sven 1949, *Resan till domen*, Natur och Kultur.
- Lie, Geir 2004, "Moderne apostler og deres forankring i kanadisk 'Latter Rain' bevegelse" (hos författaren).
- Lindberg, Alf 1985, *Väckelse – frikyrklighet – pingströrelse*, Pingstskolornas Skriftserie.
- Linderholm, Emanuel 1925, *Pingströrelsen i Sverige*, Albert Bonniers Förlag.
- Lindskog, Alvar 1947, *Spräng cirklarna*, Förlaget Filadelfia.
- Ljungquist, Ragnar 1951, *När eld kommer lös*, Evangeliipress.
- Ljungquist, Ragnar 1978, *Väckelse – mitt liv*, Evangeliipress.
- Lundgren, Ivar 1973, *Lewi Pethrus i närbild*, Den Kristna Bokringen.
- Lundgren, Ivar 1984, *Georg – visionären*, Normans förlag.
- Mattsson-Boze, Joseph 1947, *Kunna vi vänta en världsoid väckelse?*, Förlaget Filadelfia.
- Mattsson-Boze, Joseph 1950, *Tro som förflyttar berg*, Förlaget Filadelfia.
- Mårtensson, Jean-Erik 1975, *Vi i pingstkyrkan och andra kristna – eller sången om Jesu "massa syskon som tycker om varann"*, Missionshandelns i Mariehamn förlag.
- Mårtensson, Jean-Erik 1980, *Kommer Jesus? När?*, Meros förlag.
- Möllerfors, Roland 1966, *Bröder och systrar – en bok om pingströrelsen*, Almqvist och Wiksell/Gebbers förlag.
- Niklasson, Algot 1951, *Väckelsen är här*, Förlaget Filadelfia.

- Niklasson, Algot 1955, *Fåfång flykt*, Helgelseförbundets förlag.
- Norlén, Börje och Kjellberg, Georg 2008, *Latter rain-väckelsen i Östermalms Fria Församling på 1950-talet*, Skrifter utgivna av Insamlingsstiftelsen för pingstforskning. Den är en reviderad (1995 och 2004) utgåva av en uppsats framlagd vid Betelseminariet i Stockholm 1985.
- Pethrus, Lewi 1953a, *Den anständiga sanningen*, C.E. Fritzes Bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi 1953b, *Medan du stjärnorna räknar*, C.E. Fritzes Bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi 1954, *Hänryckningens tid*, C.E. Fritzes Bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi 1955, *Hos Herren är makten*, C.E. Fritzes Bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi 1958a, *Samlade skrifter, band 4*, Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi 1958b, *Samlade skrifter, band 5* Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi 1958c, *Samlade skrifter, band 6*, Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi 1958d, *Samlade skrifter, band 9*, Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi 1959, *Samlade Skrifter, band 10*, Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi 1976, *Ett sagolikt liv*, Bonniers.
- Pétursson, Pétur 1990, *Från väckelsen till samfund – Svensk pingstmission på öarna i Nordatlanten*, Lund University Press.
- Piltz, Anders 1996, "Stynget i hjärtat", i *Pilgrim*, 1/1996.
- Pingströrelsen – händelser och utveckling under 1900-talet*, 2007, Libris förlag.
- Repstad, Pål 1987, *Närhet och distans – Kvalitativa metoder för samhällsvetenskap*, Studentlitteratur.
- Riss, Richard M. 1988, *A Survey of 20th-Century Revival Movements in North America*, Hendrickson Publishers.
- Sahlberg, Carl-Erik 2009, *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–63*, Skrifter utgivna av Insamlingsstiftelsen för pingstforskning. Den är en något bearbetad utgåva av den som ingår i serien "Uppsala: Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II Ny följd 26" (1977).
- Sjöberg, Bengt 1997, *Tack rika liv – Bengt Sjöberg om sin far Tage Sjöberg*, KG-Förlaget.
- Ski, Martin 1951, *Syndabekännelse – Men inför vem?*, Förlaget Filadelfia.

Strandsjö, Göte 1978, *Drömmen om en sång*, Harriers.

Struble, Rodhe 2009, *Den samfundsfria församlingen och de karismatiska gåvorna och tjänsterna – den svenska pingströrelsens församlingssyn 1907–1947*, Skrifter utgivna av Insamlingsstiftelsen för pingstforskning. Den är en något bearbetad utgåva av den som ingår i serien "Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis" (Lunds universitet) och har nummer 11 (1982).

Sundstedt, Arthur 1969, *Pingstväckelsen – dess uppkomst och första utvecklingsskede*, Normans förlag.

Sundstedt, Arthur 1973, *Pingstväckelsen – en världsväckelse*, Normans förlag.

Synan, Vinson 1997, *The Holiness-Pentecostal Tradition – Charismatic Movements in the Twentieth Century*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Vi sjunger alla med – sånger och körer för väckelsemöten samlade och utgivna av Algot Niklasson, 1951, Förlaget Filadelfia.

Östlin, Per 1996, *En sjungande ambassadör – Carl-Erik Olivebring om sitt sångarliv*, Marcus Förlag.

Tidningar och tidskrifter

Aftonbladet.

Aftontidningen.

Dagen.

Dagens Nyheter.

Evangelii Härold.

Expressen.

Hemmets Vän.

Hemmet och Familjen.

Jönköpings-Posten.

Smålandsbygdens Tidning.

Brev och e-brev

Lewi Pethrus korrespondens, Riksarkivet.

Brev från Algot Niklasson till författaren, 2003-10-08.

E-brev från Nils-Eije Stävare till författaren, 2003-10-17, 2004-01-09.

Intervjuer och samtal

Ivar Lundgrens intervju med Georg Gustafsson, 1971-04-20.

Intervju med Bo Hörnberg, 2003-10-16.

Intervju med Holger Sjögreen, 2003-10-24.

Intervju med Bertil Olingdahl, 2003-11-03.

Intervju med Stanley Sjöberg, 2003-11-05.

Intervju med Bertil Carlsson, 2003-11-06.

Intervju med Olof Djurfeldt, 2003-11-07.

Samtal med Algot Niklasson, 2003-10-01.

Samtal med Jean-Erik Mårtensson, 2003-10-04.

Samtal med Berit Nordberg, 2003-10-09.

Samtal med Barbro Arvidson, 2003-10-10.

Samtal med Holger Sjögreen, november 2003.

Ensamhet

Ensam måste människan gå sin väg –

Ensam bland bröder.

Ensamhet – viska det ordet

och säg, att du kommer,

ty mitt hjärta blöder.

Ensamhet är vännen då alla har gått.

Ensamheten läker de sår jag fått.

Ångest följer dig Ensamhet.

Säg – äro ni bröder?

Ni vandra hand i hand

mot tidlös evighet

och mänskors gemenskap föröder.

Släpp då Ensamhet ångestens hand.

Hör vad ett jordekryp beder!

Fatta en annans, som löser från band

och sträckes från

himmelen neder.

I detta sällskap jag välkomnar dig

Ensamhet – Kristus kom nära.

Ensamme Frälsare uppehåll mig,

tyngande kors hjälp mig bära.

Algot Niklasson

SKRIFTER UTGIVNA AV INSAMLINGSSTIFTELSEN FÖR PINGSTFORSKNING

1. Bertil Carlsson, *Organisationer och beslutsprocesser inom Pingströrelsen* (2008); nyutgåva
2. Bertil Carlsson, *Organizations and Decision Procedures within the Swedish Pentecostal Movement* (2008); nyutgåva
3. Bertil Carlsson, *Vårt behov av sanning* (2008)
4. Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen och tidningen Dagen – från sekt till kristet samhälle 1907–1963* (2009); nyutgåva
5. Carl-Erik Sahlberg, *Pingströrelsen, kyrkorna och samhället – en studie kring tidningen Dagen 1964–1974* (2009); nyutgåva
6. Rhode Struble, *Den samfundsfria församlingen och de karismatiska gåvorna och tjänsterna. Den svenska pingströrelsens församlingssyn 1907–1947* (2009); nyutgåva
7. *Pingstväckelsens riktlinjer* (2009); nyutgåva
8. Börje Norlén och Georg Kjellberg, *Latter Rain-väckelsen i Östermalms Fria Församling på 1950-talet* (2010); uppsats framlagd 1985 och reviderad 1995
9. Joel Halldorf, *Regn, regn färdas över oss – Algot Niklasson och förnyelseväckelsen inom svensk pingströrelse 1950–1951* (2010); uppsats framlagd 2004